Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG 1992

SYDTHY ÅRBOG
1992

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 125)

ISBN 87 88 919 08 0
ISSN 0900 - 2103

Omslagets illustration:
Jens Søndergaard

Forsidemotiv:
»Den siddende fisker« fra 1932

Bagsidemotiv:
»Folk ved havet« fra 1943

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri - 97 93 65 11
Skriften er 10.5 punkt Garamond fra Compugraphic

Omslaget er Antik cover og papiret Uno-matt 115 gr.
fra Winther Papir

Indbinding er udført i Rounborgs grafiske Hus

Hvor intet andet er nævnt er billederne udlånt af
Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

SYDTHY ÅRBOG
1992

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Erindringer fra Vestervig 6
Æ Påest 16
Beretning fra Fyrspillene i Sydthy 19
Forhistoriske spor i Sydthy 22
Skoleforhold i Heltborg for 250 år siden 27
Gammelfar og Gammelmor 37
Ting- og Arresthuset i Vestervig 43
Smedens Erindringer 50
En biskop Lodberg fra Lodbjerg 55
Sådan set fra min synsvinkel 61
Proces over præsten Jacob Schive i Ydby Kirke, året 1707 79
Efterårsmanøvrer i Thy 85
Kongerevyen i 1927 88
Da Sindrup var centrum 89
En af husmandsbevægelsens pionerer i Sydthy 104
Lidt om Lodbjerggårds historie 106
Et tilbageblik »Politiske forhold« 106
Årets gang på Heltborg museum 108
Sydthy bøger 112
To plantager i Sydthy fyldte 100 år 114
Sydthy Egnshistoriske Arkiv 118
Aftentur til Koldby 118
Vi bringer en efterlysning 121
Egnshistorisk Forening for Sydthy 122
Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy? 125

Forord

I anledning af indvielsen af Sydthys eget museum i Heltborg har foreningens bestyrelse ønsket at illustrere dette års udgave med to »Jens Søndergaard« motiver. »Den siddende fisker« fra 1932 på forsiden, og »Folk ved havet« fra 1943 på bagsiden, der velvilligt er udlånt til Sydthy Årbog 1992 af Heltborg Museum.

ET HUS, som næsten var sunket i grus, er blevet istandsat. Vi tænker på »Æ Beeshus« ved Vestervig Kirke. Huset spillede tidligere én rolle. Fra nu af skal det spille en anden. Det skal vi forlige os med. Huset har atmosfære, men det mangler indmad. Det skal nok komme. Huset vil vise vej til andre huse. Huset vil fortælle historie. Den, der fik tanken om at gøre huset til informationshus for turister, tænkte originalt, og vi vil tro, der lurede et lille underfundigt glimt i øjet på ham eller hende. Der kræves kun en ting mere, inden succes'en er hjemme. Vi skal lære at være stolte over denne lille sjove udgave af et hus.

ET MUSEUM. - Anderledes forholder det sig med Heltborg Museum, som vist fra første åbningsdag tog alle stikkene hjem. Er man et skarn, som ikke kan lide at kigge billeder, kan man bare se ud af vinduerne. Mors gør sig godt fra den vinkel. Vi lader her være med at give vort besyv med om Leo Estvads og Jens Søndergaards kunst. Billeder skal ikke snakkes ihjel.

Landbrugsmuseet er let at gå til. Hvad husker vi ikke selv fra barndomstiden? De agre, som museets redskaber blev brugt på, ligger på så kort afstand af Heltborg Museum, så man skulle tro, det var løgn. Det ligger lige for, at dette museum får liv.

SYDTHY ÅRBOG. - En bog der både er i slægt med hus og museum. I år er det niende gang bogen udkommer, så den er efterhånden gammel i gårde.

Det der er fælles for hus, museum og årbog er, at de er til for at åbne landskabet i Sydthy for den, der har nysgerrigheden i behold. Man tvinges som rejsende til at sætte farten ned. Det liv der leves nu, sættes i forbindelse med det liv, der levedes da, og så er det, det hele bliver spændende.

Sidste år kunne »Det thylandske landøkonomiske Selskab« fejre 150 års jubilæum. I år kunne to af egnens plantager, Ashøje og Hvidbjerg v. Aa, festligholde 100 året for begyndelsen til disse plantager. Begge jubilæer blev behørigt fejret, bl.a. ved udgivelser af jubilæumskrifter, som beskriver den forløbne tid.

God læselyst!

Redaktionen

Erindringer fra Vestervig

Artiklen er en afskrift af et foredrag holdt af »Onkel By«, politimester Chr. Lyngby Bach i Ålborg i 1949. Således skriver den 98 årige fhv. direktør, civilingeniør Chr. Østergaard, Erie i Pennsylvania, USA.

Kort før sin død 16. marts 1992 sendte Chr. Østergaard nedenstående artikel til Sydthy Årbog.

Chr. Østergaard selv blev født på gården »Østergård« i Handrup, Vestervig sogn 19. maj 1893, og viedes 20. oktober 1923 i Forest Hills til Elisabeth Blume Knudsen, en datter af kredslæge Niels Blume Knudsen og hustru Birte Kirstine, dengang Vestervig.

De to CØ og CLB var således svogre.

Lyngby Bach, forh. politimester i Ålborg og dommerfuldmægtig i Vestervig

Jeg er født i Vestervig i Thy 1878. Min far var købmand I. P. Bach, som stammede fra et gårdmandshjem på Mors. Min mor var af den i Vest-Jylland kendte slægt Breinholt - en slægt, som etatsråd Breinholt, én i slutningen af århundredet kendt landstingsmand, i en bog, som han har udgivet om slægten, betegner som en mellemting af storbønder, handelsmænd og herremænd. Min mors barndomshjem var den gamle herregård »Spøttrup« i Salling, som min morfar ejede fra 1850 til 1875, og som vi vist alle har set siden dens restaurering.

Min far drev købmandsforretning i Vestervig fra slutningen af tresserne til sin død i 1916. Først en såkaldt blandet forretning, men siden 1885 udelukkende en handel en gros & en detail med korn og foderstoffer, tømmer, cement og kul. Hovedforretningen var i Vestervig. Men foretagsom som min far var, kom han efterhånden til at drive tilsvarende forretninger på tre fjordpladser i Thy og på Mors, til sidst også i Thisted by. Forretningen blev en af Vestjyllands største - af forretninger på landet vistnok den største. Min far var ikke alene en virksom købmand; han var også en hjælpsom mand overfor mennesker, som havde hjælp behov, og det er mig en stadig glæde ved besøg i min hjemby, når jeg taler med mennesker af den ældre generation, at modtage indtryk af, hvilket godt minde han har efterladt sig i Thy.

Da jeg var 9 år gammel, blev jeg sendt til Thisted for at gå i realskole der. Det var jo strengt nok for et 9-års barn at komme bort fra barndomshjemmet, og der var - uagtet at Thisted kun var godt 4 mil borte - ikke tale om at komme hjem ret ofte, foruden i sommerferien kun i julen, i påske- og pinseferierne og i

efterårsferien. Cykler kendtes jo ikke dengang.

Nu ved jeg ikke, om De har det som jeg: nemlig at jeg, hvad der undrer mig, undertiden husker mærkelige små og ubetydelige ting fra barndommen. Må jeg nævne et eksempel. Da jeg i min første sommerferie kom hjem og var oppe på Vestervig Kloster, der ejedes af min slægt, spurgte man mig om, hvordan jeg syntes om at gå i Thisted Realskole. Jeg svarede da således, »Jo, godt nok, men jeg er ked af, at lærerne er så forfærdelig gamle«. - Jeg har senere konstateret, at ikke én eneste af skolens 8 lærere var så gammel som 40 år. Jeg tør med denne erindring in mente knap nok tænke på, hvorledes nutidens drenge betragter mennesker, som for eksempel er blevet over 70 år gamle.

En erindring fra mine drengeår af mere alvorlig art har jeg om provisorieårenes politiske røre, som var af en sådan art, at politisk uoverensstemmelse skilte slægterne, og i min slægt på mødrene side var der to eksempler på uvenskab som følge af politik, som tragisk nok for det ene tilfældes vedkommende varede livet ud.

Jeg tog præliminæreksamen i Thisted i 1893 og kom derefter til København for at komme i latinskole. Først måtte jeg, som ikke i Thisted havde haft lejlighed til at lære græsk og latin og nu skulle lære 4 klassers pensum i løbet af 2 år, læse hos en højt begavet ung student, Carl S. Petersen, som jeg senere har haft megen glæde af at træffe (han blev senere overbibliotekar ved Det Kgl. Bibliotek og en berømt Holberg-forsker), og i 1894 kom jeg - efter at have bestået prøven i græsk og latin - i Borgerdydskolen i Stockholmsgade. En aldeles fortræffelig skole, som lededes af Dr. Tuxen og Dr. I. L. Heiberg (senere professor ved

Bilen holder her med købmand Bach's forretning i Vestervig i baggrunden

universitetet). Af andre lærere var Dr. Verner Dahlerup (ligeledes senere universitetsprofessor) og den berømte kunsthistoriker professor Julius Lange.

Det var ikke uden ængstelse, at jeg - en dreng fra landet - kom ind i denne københavnske skole. Latinskolerne var dengang mere bourgeoisiprægede end nu, og jeg kunne godt se, at jeg var knapt så fin i tøjet som de andre. Det var dog flinke drenge, som jeg kom i klasse med, så det gik helt godt. - Men det var ikke altid så let for drenge, som kom fra landet. Min broder, som nogle år senere, 12 år gammel kom i samme skole har fortalt mig, at på hans første skoledag i det første frikvarter stimlede klassens drenge sammen om ham - drengen fra landet - og en af drengene gik så hen og følte uden at sige noget med tommelfingeren på opslaget af hans tøj, og hele koret opløftede da en umådelig latter. Det er den slags, som gjorde ondt, men det var et eksempel på, hvorledes børn, uden egentlig at ville det, undertiden kan være grusomme mod hinanden.

Under min skolegang i Borgerdydskolen havde jeg den sorg at miste min mor, kun 44 år gammel, efterladende sig min far og 3 drenge, jeg 16 år, mine brødre 9 og 6 år gamle.

Efter studentereksamen i 1896 begyndte jeg at studere jura.

Udenfor studierne var mine interesser navnlig musik, teater og politik. Hvad musikken angår var jeg, som havde arvet mine forældres kærlighed til musik, en flittig koncertgænger, og jeg dyrkede også musikken ved gennem hele min studietid at tage undervisning i klaverspil (hvad jeg også havde gjort i mine drengeår). (Overstreget: Men dette er det gået sørgeligt tilbage med senere i livet; thi jeg har desværre forsømt det - som det ofte går i livets travlhed).

Noget for mig værdifuldt var min følgen den fremragende klaverspiller og musikpædagog professor Anton Hartvigsen's gennemgang og analyser af de store komponisters hovedværker. Det var noget for sig og var umådelig interessant. - I en årrække i trediverne har man for øvrigt haft noget tilsvarende gennem nu afdøde Rudolf Simonsen's musikhistoriske foredrag i radioen.

Hvad min teater-interesse angår, var slutningen af halvfemserne en rig teatertid, hvor man ikke som nu havde blot et teater, som ragede op over de andre, men to, nemlig foruden Det Kgl. Teater, Dagmarteatret, som var under ledelse af Martinus Nielsen - en mand som satte sig høje mål, og som havde glimrende kunstnere, først og fremmest brødrene Johannes Poulsen og Adam Poulsen og den vidunderlige Anna Larsen.

Hvad det politiske angår hørte jeg til de rødeste røde (hvad der i det lille konservative Vestervig betragtedes som noget nærmest revolutionært). Vi, som blev studenter i sidste halvdel af halvfemserne, fik - tror jeg - for de flestes vedkommende den indstilling ved at se et afmægtigt højre, som kun var i stand til at vælge 7 eller 8 folketingsmænd, blive ved med at klamre sig til magten.

Foruden min interesse for den egentlige politik gik jeg op i den lille politik i Studenterforeningen, hvor jeg hørte til oppositionsførerne C. N. Starcke's og P. Munch's nærmeste våbendragere. Et anliggende, som optog os meget, var spørgsmålet om de kvindelige studenters optagelse i foreningen. Det havde tidligere været udelukket, at de kunne blive medlemmer; det satte gamle højre-studenter, der årene igennem havde været i stand til at vælge senoraterne, sig imod med hænder og fødder. Omsider sejrede vi, og jeg husker endnu den næsten endeløse jubel, som hilste afstemningsresultatet og næsten var ved at vælte hallerne på Gammelholm (der lå Studenterforeningen dengang).

(Overstreget: Og jubelen kulminerede, da en flok studenter ved midnatstid kom slæbende med (eller måske bærende) to unge studiner. Jeg tror såmænd ikke, at det var så morsomt for de unge piger at blive ført ind i den store og larmende forsamling af studenter i en

Parti fra Krik 1916 - Bach's købmandsforretning først på billedet

sal, hvor man dengang på mødeaftener røg sådan, at man kun kunne skimte dem, som var i den anden ende af salen).

Min far, som rejste meget, kom i mine studenterdage hyppigt til København, dels for at besøge sine 3 drenge, idet begge mine brødre nu også var kommet i Borgerdydskolen, dels på vej til Sverige, hvor han havde købt en skov ved Smålandsstenar. En del år senere, efter afskovningen af den første skov, købte min far en ny skov, ligeledes i Småland (ved Mararyd). Det så jo ikke ilde ud på tømmerhandelens papir at have anført: »Tømmer fra egen skov i Sverige«. Det lader sig for øvrigt ikke mere gøre, at en udlænding kan erhverve fast ejendom i Sverige, lige så lidt som en udlænding nu kan erhverve fast ejendom i Danmark. Jeg fik af og til lov til at tage med far over i Småland, hvad der jo var morsomt, også fordi jeg kunne medtage min bøsse og mine fiskegrejer.

Også flådningen af træ ad elvene (henholdsvis Nissan og Lagan) var interessant for den, som ikke før havde set det.

Hvad det juridiske studium angår, blev dette drevet fortrinsvis med benyttelse af privatmanuduktører og mindre ved at følge universitetsforelæsningerne. Alt for lidt fulgte man forelæsningerne; thi det var betydelige universitetslærere. Blandt andre den højt elskede Julius Larsen; den originale og vittige Deuntzer (som blev den første konseilspræsident efter systemskiftet), og statsrets-læreren og provisorieforsvareren Henning Matzen, som vi radikale studenter naturligvis var dybt uenige med; men tilegne os hans standpunkter for at kunne gøre dem til vore egne ved eksamensbordet, om vi skulle komme op i Grundlovens § 25, måtte vi jo.

Efter juridisk embedseksamen i februar 1903 forlod jeg København og tog hjem til Vestervig. Jeg fik der, efter at jeg i april måned havde nået den nødvendige fuldmyndighedsalder (dengang 25 år) beskæftigelse som overkomplet og derfor ulønnet fuldmægtig hos herredsfogeden i Hassing og Refs Herreder, Vestervig. Noget engagement kunne jeg ikke tage nogetsteds, om noget sådant havde tilbudt sig, thi jeg ventede at skulle ind som sol-

dat efter session i sommeren 1903. På sessionen blev jeg også udskrevet, men trak frinummer. Dette var jeg den gang glad for; men når jeg senere i livet mange gange har været sammen med gamle soldater ved deres jubilæumsfester, har jeg tænkt på, om jeg ikke er gået glip af noget ved ikke at have oplevet soldaterlivet.

Kort efter sessionen blev som følge af en fuldmægtigs afskedigelse en stilling som fuldmægtig hos herredsfogeden i Vestervig ledig, og herredsfogden tilbød mig stillingen fra nytår 1904. Jeg modtog tilbuddet, som lød på den svimlende gage af 1.000 kr. om året med ret til sammen med en 2 år ældre allerede ansat fuldmægtig ved navn Niels Engelsted (en udmærket mand) at drive privatiserende virksomhed. Dette sidste var nu ikke på forhånd meget bevendt; thi vi var jo meget unge, hvortil kom, at den afskedigede fuldmægtig i de måneder han havde tilbage, gjorde alt muligt for at skade os hos befolkningen ved at udbasunere vor uduelighed og understregede dette ved ikke at overlade afviklingen af hans privatforretning til os, men til en af jurisdiktionens sagførere.

Jeg kunne indtil videre kun regne med den faste gage. Denne blev dog dengang ikke betragtet som noget helt ringe. Ja, en ven af min far - en sagfører - skrev til min far og lykønskede ham til det fuldkommen *eksempelløse* held, hans søn havde haft ved så hurtigt efter embedseksamen at få en så glimrende stilling. Det eksempelløse held var altså pengeligt set: 83 kr 33 øre pr. måned.

Nå, Engelsted og jeg gik altså i gang nytår 1904 sammen som fuldmægtige hos vor sjældent dygtige chef, etatsråd C. B. Hansen. Vi gik ind i arbejdet med stor respekt for dette; ja, vi følte ligefrem ærbødighed for arbejdet, når vi i vor chefs fravær indtog dommersædet i den smukke gamle retssal, på hvis fire loftsbjælker, der stod malet følgende for rettens pleje gode sentenser, alle hentede fra Christian den 5'tes danske lov:

Sognerådsformand J. P. Bach, Vestervig 1883 - 1885

Ingen må tage sig selv ret, men enhver skal tale og dele sig til rette og dommerne skulle skikke hver mand lov og ret uden vild og alle kontrakter, som frivilligen gøres, skulle holdes i alle deres ord og punkter og dommerne skulle processerne det mest mulige forkorte.

Den sidste var jo én til sagførerne. Og den stod pudsigt nok på den bjælke, som var nærmest sagførernes bord.

Desværre beholdt vi kun vor udmærkede chef i ca. 5 år, idet en tunghørhed, som steg til næsten døvhed, tvang ham til til at tage afsked allerede i 60-årsalderen. Denne tunghørhed var årsag til, at vi skiftedes til altid at gå med i retten som hans sekretær, hvad der var særdeles lærerigt.

Efter etatsråden fik vi Otto Schwarts, en elskværdig, litterært og kunstnerisk interesseret mand, men med minimalt begreb om det hele. Han havde fået en dårlig uddannelse til

herredsfogedembedet - først ansat i skiftekommissionen i København i en snes år, derefter i ca. 5 år byfoged i Skagen, landets mindste embede. Det blev en meget byrdefuld tid for os - også af den grund, at han i de 7 år han beklædte embedet i Vestervig var fraværende i næsten 3 år for ophold på alle mulige rekreationshjem og klinikker. Vi havde dog den tilfredsstillelse, at justitsministeriets kasseinspektør Topsøe-Jensen under besøg gentagne sagde til os, at man i ministeriet var meget tilfreds med os.

I hans efterfølger, min sidste chef, herredsfoged Fugl, som nu bor i Ålborg, fik vi igen en dygtig mand til embedet.

Hvad vor private forretning angår, havde vi - som ventet - store begyndelsesvanskeligheder, og der var langt mellem forretningerne. Men efter 4 års forløb havde jeg dog den - set med tidens øjne - ret pæne indtægt ca. 3.500 kr., og på denne indtægt giftede jeg mig. Min kone var datter af distriktslæge Blume-Knudsen, senere kredslæge i Nørresundby.

Min far byggede et dejligt hus til os af størrelse som vort nuværende hus på Hasserisvejen. Vi klarede os storartet med vor indtægt 3.500 kr. Det var, når man nu tænker derpå, temmelig fantastisk, at man kunne bo i et sådant hus. Men der var jo godt forslag i penge dengang. Føden kostede meget lidt, brændsel ligeså, skatterne af indtægten var minimale, et sæt tøj kostede 55 á 60 kr., lønnen til en ung pige ca. 10 á 12, højst 15 kr. om måneden.

I 1912 steg min indtægt til 4.800 á 5.000 kr. Den stigning må have gjort mig svimmel; thi fra det år holdt jeg bil. Bilen - en ny åben Fordbil af den slags, som unge mennesker ler højt af, når de ser afbildninger i biografen - var ganske vist en foræring fra min far. Men alligevel!

Vanskelighederne for bilister - jeg var én af de første i Thy - var store. For det første var det kun i tiden fra 1. maj til 15. august tilladt at køre hele døgnet, i de 8½ måned var det forbudt at køre efter mørkets frembrud. Højeste tilladte hastighed var 30 km, i byer og landsbyer dog kun 15 km. Selv denne beskedne hastighed må have forekommet den daværende politimester i Ålborg (byfoged Gad) for at være for høj; thi i 1911 var der fra justitsministeriet kommet en bekendtgørelse (utvivlsomt efter byfogedens indstilling), hvorefter højeste lovlige hastighed i en række gader i Ålborg (Slotsgade, Algade m.fl.) var 10 km i timen. Dette med hastigheden var dog ikke det værste. Værre var det, at kun læger og dyrlæger havde lov til at køre på alle veje; andre måtte kun køre på amtslandevejene. Jeg fik som den første i Thisted Amt tilladelse til at køre også på kommunevejene, og det gik til på følgende kuriøse måde:

I den da gældende lov stod der, at amtsrådet kunne meddele en mand tilladelse til at køre på kommuneveje, når et flertal af sogneråd anbefalede det. Jeg skrev da til jurisdiktionens 13 sogneråd og anmodede om anbefaling. Svarene, som jeg afventede i stor spænding, var 6 ja og 6 nej, hvortil til sidst kom et ja fra sogneRådet på en ø, hvortil man den gang slet ikke kunne komme over med bil, idet der kun fandtes en robåds-færge. Med dette ejendommelige flertal rettede jeg henvendelse til amtsrådet, hvor formanden amtmand Bache (senere Ålborg) slog et slag for mig og trods modstand fra flere sider fik tilladelsen på den måde, at jeg måtte køre i ethvert øjemed i de kommuner, som havde sagt ja, men i de kommuner, hvor man havde sagt nej, kun i tjenestligt øjemed. Afgørelsen vakte harme hos mange og fremkaldte en del avisskriverier, og formanden for sogneRådet i den største kommune, Hvidbjerg-Lyngs, proprietær Jacob Odgaard, hvor man havde sagt nej, udtalte i sogneRådets første møde ifølge det offentlige referat, at amtsrådets meddelelse af tilladelsen var en »grov krænkelse af det kommunale selvstyre«. Ja, mindre kunne ikke gøre det. - Men forholdet var i virkeligheden det, at de fleste landboere bekendte sig til den opfattelse, som ved en første automobillovs behandling i Folketinget blev udtalt af Jensen-

Bælum: at sådanne køretøjer burde det kun være tilladt at køre med i byer eller landsbyer, når der foran gik en mand, som ringede med en klokke eller svingede med et flag.

Nå, harmen gik jo efterhånden over.

Hvad vor forretning angår, voksede den under inflationsperioden i første verdenskrig til de store højder, idet der handledes landejendomme i en hidtil ukendt grad. Og på dette niveau blev privatforretningen ved at holde sig i al den tid, jeg var i Vestervig. I 1918 forlod min udmærkede kollega og ven, Niels Engelsted, vort samarbejde, idet han havde købt en stor sagførerforretning på Sjælland; i hans sted kom en ikke mindre udmærket mand, Valdemar Hansen, nu dommer i Sorø.

Nu til dags vil man vel finde, at virksomheden var en underlig blanding af offentlig virksomhed og privat virksomhed, og i den kampagne, som i en årrække førtes mod ordningen - altid fra sagførerside, aldrig fra befolkningens side - anførtes altid faren for kollisioner mellem hensynet til det offentlige og hensynet til det private. Herimod blev det anført fra fuldmægtigside, navnlig fra fuldmægtigenes formand, den senere landsdommer Helge Bentzen:

1) at sådanne kollisioner ikke var af anden art end, at enhver rettænkende mand, som gav sig af med offentlig tjeneste, kunne klare dem,
2) at det var en for staten billig ordning, og
3) at ordningen medførte et for en fremtidig embedsmand velset kendskab til befolkningen (et kendskab, som den nuværende fuldmægtigstand kun i ringe grad har lejlighed til at få).

Ordningen eksisterer som bekendt ikke mere, idet den ophørte i 1935.

Min fuldmægtigtilværelse var interessant. Interessant også på grund af samarbejdet med jurisdiktionens sognefogeder - et samarbejde som dengang betød mere end nu. Flere af sognefogederne sad i deres gårde som anden eller tredie generation, nogle af dem tilhørte en slags sognefogeddynasti. Mange af dem var betydelige personligheder i besiddelse af en særpræget bondekultur og af en smuk slægtsstolthed. Sognefogeden i Agger gik almindeligvis under navnet: Kongen af Agger, og han var virkelig en herskerskikkelse, mest imponerende at se på, når han ved strandinger som bestyrer af redningsvæsenet dirigerede redningshjælpen. Han havde i den egenskab i sit lange liv reddet mange hundrede skibbrudne, og hædersbevisninger fra flere lande smykkede hans bryst, når han var klædt til fest. Jeg besøgte for 14 dage siden hans efterfølger som sognefoged, også en interessant mand, en fuldkommen Michael Ancher-fiskertype. Han talte for et par år siden i radioen om redningsarbejdet på Vestkysten. Han bliver nu til januar 88 år, men er stadig i fuld vigør (jeg traf ham ude på hans mark i færd med at forke korn op på et højt kornlæs). Han er stadig i funktion som sognefoged, formentlig landets ældste.

Endnu en sognefoged skal jeg nævne, sognefogeden i Helligsø, Jens Erik Jensen. Også han tilhørte et sognefogeddynasti, og han er fader til nuværende biskop i Ålborg, Erik Jensen.

Min tilværelse var som sagt interessant. Den

Distriktslæge Blüme Knudsen på Vestervig sygehus med besætningsmedlem fra dampskibet Cabral fra London, der strandede ved Lodbjerg.

gav mig lejlighed til at komme i forbindelse med en mængde mennesker i en befolkning, som jeg holdt af, og det var et raskt og friskt liv i en egn med en smuk og særpræget natur; når min tid på nogen måde tillod det, kunne jeg også dyrke min hobby jagten (der var dengang i Sydthy rige jagtmuligheder i sammenligning med nu - specielt nede ved de store Flade og Ørum Søer).

En særlig oplevelse var de på den kyst talrige strandinger, som nu - efter opfindelsen af radar o.l. - kun forekommer sjældent. Men dengang var de talrige, beroende på, at der fra Thyborøn Kanal og et par mil nordefter var en ejendommelig strømsætning, som narrede og bragte skibene til at strande.

Af hensyn til strandingen var der fra herredskontoret statstelefon til strandfogeden i de forskellige strandlen, men i øvrigt havde vi under min første chef ikke telefon på kontoret (etatsråden havde den morsomme opfattelse, at det var ingen nytte til, og at det ville forstyrre arbejdet på kontoret for meget; nu var der det, at der dengang ikke var ret mange mennesker på landet, som havde telefon).

Engang i 1909 (natten til påskedag) oplevede jeg det ejendommelige, at jeg i anledning af melding om stranding rykkede ud (det var med hest og vogn). Målet var Lyngby. Da jeg efter et par timers forløb nåede derud, var der i mellemtiden strandet et skib til, ca. 1 km fra det første.

En ejendommelig personlig oplevelse fik jeg i efteråret 1919. Der blev meldt stranding syd for Agger, og jeg foer af sted (nu havde jeg jo bil). Ved min ankomst til strandingsstedet viste det sig at være et stort engelsk skib »War Toronto«. Havet var stærkt oprørt, således at redningsbåden ikke kunne gå ud, og besætningen, 29 mand, måtte derfor reddes ved hjælp af redningsstol. Efter at 28 mand var kommet i land på den måde, opstod der ved forklaring af styrmanden frygt for, at den 29. mand - kaptajnen, som trods lang venten ikke lod sig se på dækket, befandt sig i hjælpeløs tilstand, fremkaldt ved spiritusnydelse (det var forøvrigt ikke ualmindeligt (jeg har set det adskillige gange) at en skibskaptajn for hvem en stranding kunne være, altså i tilfælde af forsømmelse fra hans side, en personlig katastrofe, straks efter at skibet var stødt, drak sig en ordentlig rus til for at dulme frygten).

Jeg lod mig da i redningsstol transportere ud på skibet for at skønne over situationen. Det var mærkeligt at køre derud i redningsstol, svævende over et oprørt hav og fra masten, som redningsstol-linen var fastgjort til, at stige ned på dækket af et strandet skib. Den engelske kaptajn viste sig at være rigtig godt fuld, men ikke at trænge til nogen hjælp. - Man har sagt mig, at redningsstol aldrig før var blevet benyttet til andet øjemed end til redning af skibbrudne fra skib til land.

Der var jo ikke det mindste farligt ved sagen. Men ved en anden stranding af et finsk træskib nogle år før - ligeledes på Agger Strand - skulle jeg meget have betakket mig for at komme i redningsstol. Da skete der det, at stolen med de skibbrudne (hvis antal var 14) gang på gang kom ned i bølgerne, og folkene kom ind på stranden i en tilstand, som grænsede til bevidstløshed. Umiddelbart før de nåede stranden, blev de modtaget af redningsmandskab, som dannede kæde, og som endnu ude i bølgerne hældte brændevin i dem. Ikke 10 minutter efter, at den sidste mand var kommet i land, faldt skibets mast, og kort efter brød skibet sammen og drev i store flager, brædder og inventar ind mod standen.

Mit offentlige arbejde skiftede karakter, da retsreformen trådte i kraft den 1. oktober 1919. Jeg gik derefter fra at være herredsfuldmægtig over til at være dommerfuldmægtig. Men jeg bevarede min tilknytning til politiets arbejde derved, at jeg - på grund af, at det nyoprettede politimesterembede, som havde sit sæde i Hurup, ikke havde eller i min tid fik fuldmægtig - tilbød de vekslende politimestre, at de kunne regne med, at jeg under deres fravær på ferier eller lignende var villig til at tage

Den tidligere Bachs villa og dommerbolig. Musikskolen og Egnshistorisk Arkiv

konstitution for dem, og således gik det til, at jeg i årene 1919-1931 havde politimester-konstitutionerne, hvad der blev af betydning for mig senere hen.

(Overstreget: Undertiden kunne det jo ske, at konstitutionen faldt på en tid, da også dommeren skulle bort, og da jeg naturligvis ikke på en gang kunne være dommer og politimester, ordnedes sagen på den måde, at min kollega, Valdemar Hansen, fik dommerkonstitutionen og jeg politimesterkonstitutionen).

I en lang årrække fik jeg ved siden af mit almindelige arbejde et bankmæssigt arbejde. Jeg var allerede fra 1918 medlem af Landmandsbankens delegationer i Sydthy, først for bankens Vestervig-afdeling, siden tillige for hovedafdelingen i Hurup. Landmandsbanken havde i 1917, kort efter min faders død, købt den af ham i 1895 stiftede Thylands Bank. Men i 1925 stiftede jeg sammen med 2 venner Thylands Bank nr. 2, idet vi købte banken tilbage fra Landmandsbanken på gunstige vilkår. Bankarbejdet interesserede mig overmåde, og jeg var fra stiftelsen og indtil min bortrejse fra Thy næstformand i bankrådet. I 1928 fratrådte bankens direktør, og der blev da rettet enstemmig opfordring fra repræsentantskabet til mig om at modtage direktørstillingen.. Jeg bad om betænkningstid i nogle dage, men svarede derefter afslående; thi dels havde jeg jo ikke faglig uddannelse som bankmand, og dels - og navnlig - foretrak jeg at blive ved mit egentlige fag.

Ja, jeg må her gå nogle år tilbage for at fortælle, at justitsministeriet ved kontorchef Hvidt (den senere sø- og handelsretspræsident) i marts 1920 i forbindelse med genforeningen spurgte mig, om jeg var villig til at modtage dommerembedet i Sønderjylland. Spørgsmålet var smigrende; thi jeg var jo kun

godt 17 års kandidat. Jeg svarede imidlertid, at jeg ikke for tiden var liebhaver til embede. Jeg havde nu ikke særligt mod på Sønderjylland. Men først og fremmest beroede mit svar på, at jeg allerede dengang beskæftigede mig med tanken om permanent at blive, hvor jeg var, og denne tanke voksede sig, efterhånden som årene gik, mere og mere fast.

Og det ville rimeligvis være blevet resultatet, om ikke mit hjem i efteråret 1931 var blevet ramt af den sorg, at vor datter - dengang 17 år gammel - blev angrebet af en alvorlig kronisk sygdom, nemlig sukkersyge.

Min kone og jeg blev da enige om, at jeg skulle søge embede, idet vi så således på det, at livet for vor datter ville blive lettere, om hun fremfor på landet levede i en by, og navnlig da, om det kunne blive i en stor by - med dens fremragende læger og dens større muligheder for, at hun kunne få en beskæftigelse.

Og jeg indsendte da i november 1931 den første embedsansøgning, som jeg nogensinde havde indsendt. Beskeden var jeg just ikke, thi det første embede jeg søgte, var ét af de mest eftertragtede politimesterembeder i landet, nemlig Hillerød. Det andet embede, der blev ledigt, var Ålborg, og det fik jeg i januar 1932.

Det var mærkeligt for os at drage bort fra min fødeegn Thy. Også mærkeligt var det, at forlade et dejligt hus, vort første hjem. Huset var usolgt, og der var faktisk ringe udsigt til at få det solgt på det tidspunkt (landbrugskrisen i tredivernes begyndelse var på sit højdepunkt). Nogle måneder senere blev det dog solgt til staten, og det er nu et af landets mest indtagende embedsboliger for dommeren. Men prisen var ringe. Jeg havde nogle år før gjort ejendommen yderligere tiltalende ved at anvende mange penge på den store have, som jeg lod omlægge og forskønne ved hjælp af en havearkitekt. Jeg fik 21.500 for ejendommen. Ja, sådan kan tiderne skifte med hensyn til værdier.

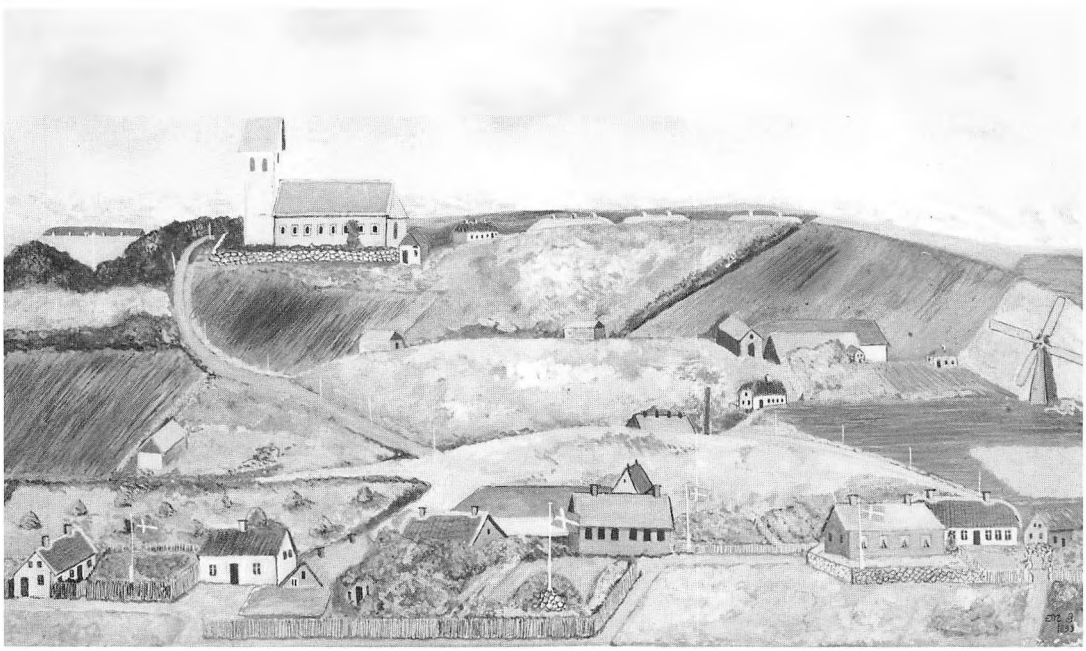

Vestervig set fra højene 1893

Æ Påest

Af Jørgen Møller, Ved Parken 22, Koldby

En beretning om postvæsenet, som jeg husker det fra midt i tyverne. Koldby havde i den gamle kro et brevsamlingssted som fik og afsendte postsager med postvognen Skyum-Koldby-Hørdum og retur. Brevsamlingsstedet, kaldet posthus, bestredes af Niels Korsgård Nyboe, i daglig tale kaldet Niels Kåsgå. Han var gammel og ret sur, syntes vi drenge ialtfald. Vi hentede Thisted Avisen sidst på eftermiddagen, når postvognen var kommet fra Hørdum Station. Hvis vi syntes, Niels Kåsgå var for langsom med at komme med avisen, der var måske lige noget han skulle have læst først, trampede vi med vore træsko på trægulvet, stor larm selvfølgelig. Så kom det fra Niels Kåsgå: »Det er det æ mener fanden galeme, I ska sku vær stil knægte, det er hels en skå på titusind kroner«. Det var måske det, vi somme tider ville fremprovokere.

Postvognen kørte Skyum-Hørdum og retur to gange om dagen, morgen og sidst på eftermiddagen. Postvognen var gul med en magasinkasse til postsagerne foran kuskesædet, som havde plads til to personer. Bag kuskesædet var der to bænke, der hver havde plads til tre, men det var ikke så tit der var passagerer med, men derimod altid en del varer, kasser, sække og store pakker. De to heste for vognen var et par store russere, en rød og en brun. De luntetravede hele tiden, løb aldrig stærkt og gik sjældent. Postkøreren hed Jens Smed Ringgård, i Skyum kaldet Jens Smed og i Koldby Post Ringgård. Han var en tjenstvillig, smilende og munter mand, der mellem de to køreture selv havde en del af Skyum som distrikt, som almindelig cyklende post.

Fra brevsamlingsstedet i Koldby udgik tre cyklende landposte. Så forskellig de tre landposte end var, havde de dog mange ting til fælles. Alle havde en lang tur, der tog det meste af dagen, og lønnen var beskeden, så de havde alle lidt bibeskæftigelse ved siden af. Når de kom hjem og havde afleveret taske, indgående breve, penge m.m., gik de om vinteren somme tider om på afholdshjemmet og spillede et spil domino om en kop kaffe. Om sommeren blev det i stedet ofte til et spil kroket i den gamle krohave.

De havde også recepter med fra folk på turen. Recepterne blev afleveret på apoteket, og så tog de medicinen med næste dag. Det var

uden om postvæsenet og nok ikke helt reglementeret, men det var en stor tjeneste at gøre kunderne, og apotekeren påskønnede da også den gode gerning med den daglige morgenbitter, som var velkommen på en kold dag, det var apotekerens julegave også.

De tre landposte var Niels Post, Post Villads Harring og Jens Olesen, også kaldet gamle Jens, da reserveposten også hed Jens og var yngre.

Niels Post var den, jeg kendte mindst. Han handlede ikke hos os. Jeg mener ikke, han var så ligetil og udadvendt som de to andre, men ordensmand var han, hvad hus, have og hønsehold bar præg af. Han havde også nogen indtægt ved at reparere cykler. Niels Post's rute var en del af Stagstrup og Gærup helt ud på Gærupør.

Jens Olesen var byens post, desuden havde han Tøttrup, Irup, Vibberstoft, Gudnæs og Sdr. Hede. Jens Olesen havde lidt landbrug og drev en omfattende handel med »småkretter«, fjerkræ, smågrise og kalve, havde masser af duer og sendte hver uge dueunger til København, ligesom han også opkøbte vildt, som ligeledes blev sendt til København. Jens var en lun, rolig og utrolig stærk mand. Jeg kan endnu se for mig, Jens køre til mølle med en sæk korn på nakken. Det hed sig, at han trådte så stærkt i pedalerne at kranken på cyklen ofte måtte udskiftes. I den ene ende af Jens Olesens hus var der en »menighedssal«, som var lejet ud til en sekt, som ikke ville have, at andre brugte den. I forgangen drev Jens Olesens kone et brødudsalg og havde en ismaskine, en rund træbalje, hvori stangis fra mejeriet, blandet med salt omsluttede en beholder med flødeblandingen. Maskinen var forsynet med vældigt håndsving, som via tandhjul drejede nogle vinger rundt i flødemassen, som efterhånden blev til den eftertragtede og dengang sjældne is.

Post Villads Harring var den, der levede længst, og den jeg har haft mest med at gøre. Hans distrikt var Harring, Rosholm og en

Post Ringgaard

stor del af Stagstrup omtrent til Sundby. Harring var udlært skrædder og havde ved siden af postgerningen i de første år lidt indtægt af sit håndværk. Harring var jæger om en hals, havde altid sin ferie i jagttiden og havde et stort terræn, for hvilket han gav en hare af og til, til de forskellige lodsejere. Han kunne begynde jagtturen udenfor sit eget hus og blive ved til Sundby Teglværk. Dog måtte han ind imellem passere ejendomme, han ikke havde, så gik det videre frem på diger og markveje. Jeg var jæger i mine helt unge dage og var mange gange om søndagene med Harring på jagt, medbringende madpakke, to pilsnere og 1/1 snaps. Det passerede også, at vi spiste søndagsmiddag på en af ejendommene. Jeg oplevede da at spise suppe med hornske på en gård i Stagstrup. Selv om Harring var ret lille og klejn, var han umådelig udholdende og en dygtig jæger.

Når der var bal, gymnastikopvisning og lignende i salen på afholdshjemmet, havde Harring cyklestald i vognporten og rejsestalden. Som et godmodigt drilleri kaldte Chr. Jørgensen altid Harring for Stagstrup. I jagttiden var Harring og barbereren (som også var jæger) uvenner. Harring var meget politisk interesseret og elskede at debattere. Han var også meget sportsinteresseret, mest fodbold. Men han trænede også håndboldpigerne om sommeren på sportspladsen, uden at have lært noget derom, men han gik op i det med liv og lyst. Han var altid meget slagfærdig. Jeg husker han og jeg stod og så på en drengefodboldkamp sammen med Ib Nyboe, hvis to drenge spillede med, og jeg sagde, at Ib's drenge da var meget bedre end Ib nogensinde havde været, hvortil Harring bemærkede, at min dreng Christian på 4 år også ville blive meget bedre end mig. »Det kan du da ikke vide Harring«. Jo han kan fandeme et blyv ringer«, kom det prompte fra Harring.

Harring led af en mavesygdom og fik et pulver herimod. Dette pulver kunne efter Harrings mening kun indtages oprørt i pilsnerøl, og fordi Harrings kone, grundet sygdom, nok ikke altid havde mad til ham, købte han hver dag tre »Hof«. Under krigen, da der var nedskæring på øl fra bryggerierne, fik Harring af læge Lützhøft en recept på pilsnerøl. Denne sendte far ind til Carlsberg og Harring fik »Hof« under hele krigen. En dag stod Harring og talte med en mand på fortovet ved en byggeplads midt i byen. Han havde godt set doktorfruen gå ovre på det andet fortov, og ved at flytte sig lidt uroligt kom han til hele tiden at vende ryggen til doktorfruen, som pludselig kom over og tog uniformskasketten af Harring - »Goddag Hr. Harring« - »Goddaw fru dovtor«, og hun satte kasketten på plads igen. Når disse to herefter mødte hinanden sagde Harring goddav og stak hovedet frem, så kunne doktorfruen selv tage kasketten af, hvis der skulle hilses på den måde. Jeg tror de begge morede sig over den nye hilseform. De havde ialtfald begge accepteret måden. De havde begge to stor humoristisk sans.

Det var en slidsom hyre, at være landpostbud i gamle dage. Strengt på cykel i al slags vejr og føre, for ikke at tale om vinterdage når sneen lå højt (der var langt mere sne dengang) og turen måtte foretages på gå-ben med kæp i hånd og den tunge posttaske over skulderen. Det passerede dog at en landmand med hest og kane kørte for landposten en del af turen, men det blev lange dage. Lønnen var ikke stor, men det at være fastansat betød meget, og udsigt til en pension talte nok også med. Så vidt jeg ved, opnåede kun Post Harring at få pension, og den var vist ikke ret stor.

Beretning fra Fyrspillene i Sydthy

Af Villy Dall, Gudnæsstrandvej 9

1992-sæsonen blev en hård satsning for Fyrspillene i Sydthy med hele to forestillinger i løbet af et kvartals tid. Der blev også tale om en sæson, hvor vi måtte opleve en fortsat tilbagegang i antallet af tilskuere. Hele 600 færre (i hovedsagen thyboer) så Spillet om Liden Kirsten og Prins Buris end Lyngby-spillet for to år siden.

Kunstnerisk set tillader vi os derimod at være rimeligt tilfredse. Kjeld W. Jensens »Et billedes tid« om maleren Jens Søndergaard, der blev opført i Heltborg Forsamlingshus i påskedagene og fik et lille efterspil på Ashøje den 21. juni, er blevet godt modtaget af dem, der så det. Faktisk tror jeg, at mange flere sydthyboere nu ved lidt om, hvem og hvordan denne maler var, som er fostret af den natur, vi til hverdag omgiver os med. Og så fortsætter Søndergaard-projektet jo med henblik på en festligholdelse af Jens Søndergaards 100 års dag i 1995. Rigtig mange institutioner og foreninger i kommunen er efterhånden med i det

En situation fra en af generalprøverne. I forgrunden ses forgøgleren i Ulla Jessens skikkelse. Længst til venstre den nye og den daværende formand, Henning Nielsen (der var projektleder på spillet i Vestervig) og Villy Dall. Stående på tribunen ses regiformand Gunner Sørensen

projekt, som for alvor skrues sammen i disse måneder, men det er en historie, vi vil fortælle nærmere om i de kommende år.

Gunnar Iversens spil om Vestervigs berømte kærestepar, Liden Kirsten og Prins Buris, var svær at gå til - såvel for skuespillere som for publikum. Det indrømmer vi. Men så må vi føje til, at sværere var det alligevel heller ikke. Handlingen bygger på danmarkshistorien fra Magnus Nielsøns bryllup i Ribe i 1127, til Knud Lavards ophøjelse til helgen i 1170 samtidig med, at hans sønnesøn, den senere Knud den Sjette, gøres til sin faders medkonge, hvorved arvekongedømmet indføres i Danmark. Nogle vil hævde, at det kræver store historiske forudsætninger, men publikum kunne jo blot læne sig tilbage og nyde den dramatiske oplevelse. Den var i hvert fald stor.

Måske var det sværere at finde »historien i historien«. Såvel forfatteren som instruktøren lagde stor vægt på, at vi fra starten befandt os på kildemarkedet i Vestervig anno 1467, hvortil en gøglertrup var kommet rejsende, og at det så var denne gøglertrup, der opførte »Spillet om Liden Kirsten og Prins Buris« for os. Men måske har publikum ikke rigtig levet sig ind i denne forudsætning og derfor haft svært ved at abstrahere fra, at skuespillere »genopstod fra de døde« midt på scenen og pludselig indtog helt nye roller. I hvert fald har vi mødt en del kritik af stykket for at være uforståeligt og uden egentlig handling. Det må vi tage til os.

Jeg vil dog gerne understrege, at instruktøren, Jacob Jessen fra Lønnerup, har lagt en helt formidabel kuntnerisk indsats og energi i netop at fremhæve og blotlægge disse dramatiske finesser på en sådan måde, at publikum skulle få den bedste oplevelse med hjem. Han har ikke altid haft lige gode arbejdsvilkår. Nu kan vi godt indrømme, at Søndergaard-spillet tog skuespillere fra Vestervigspillet, hvor vi derfor havde problemer med at få visse roller besat med de typer og kvaliteter, som vi ønskede. Det betød, at nogle roller først blev besat ca. 14 dage før premièren, hvilket naturligvis er uacceptabelt - for instruktøren, men sandelig også for kostumeafdelingen, som i forvejen var på en meget stor opgave i år med de mange konge- og bispedrager m.m.m. Men som altid fungerede det tekniske fundament godt.

Det økonomiske resultat kan jeg ikke rigtigt gøre op endnu, hvor jeg sidder midt i juli og skriver denne beretning til Sydthy Årbog. Vor generalforsamling holdes sidst i september, og til den tid vil disse forhold være klarlagt.

Derimod vil jeg gerne fortælle lidt om fremtidsplanerne.

1993: Forfatteren Jytte Borberg, Fjaltring, der netop i disse dage fylder 75 år, er engageret til at skrive et spil om teglværksarbejdernes vilkår. Det opføres ved det gamle Næssund Teglværk øst for Hurup, og friskolelærer Poul Brandt, Sønderhå, instruerer. Gunnar Sørensen - bosat i Viborg med sommerhus i Lyngby er kendt som donor til landbrugsmuseet i Heltborg - er projektleder. I eftersommeren går arbejdet for alvor i gang med at indsamle beretninger om teglværksarbejdernes liv i Sydthy. Det sker i samarbejde med bl.a. den lokale afdeling af SID, Heltborg Museum og Egnshistorisk Forening for Sydthy.

1994: Fyrspillene i Sydthy har jubilæum, og der påtænkes en eller anden venden tilbage til 1984-spillepladsen i Lodbjerg.

1995: Stort festspil om maleren Jens Søndergaard som et led i en række aktiviteter i Sydthy i anledning af hans 100 års dag. Læs nærmere herom i den bog, vi udgav den 16. april i anledning af skuespillet i Heltborg Forsamlingshus og Heltborg Museums officielle indvielse: Villy Dall (red.), *Thylands maler: Jens Søndergaard*, Koldby, 1992, kr. 100,00.

1996: Her planlægger vi et skuespil om skudefarten og krejleriet på Limfjorden i sidste halvdel af 1800-tallet, helst kombineret med et sejlskibsstævne på Krik Vig. Måske kunne

Det var anden gang, at der var fyrspil på den runde P-plads ved Vestervig Kirke. T.v. bag tilskuerne ses Vestervig Handelsstandsudvalgs boder. Nederst t.v. venter et par ryttere på at komme på scenen. Thisted Dagblads fotograf, Peter Mørk har entret kirketårnet for at få det store overblik

an tænke sig en udvidelse i form af et samarbejde med andre amatørscener langs Limfjorden, og måske kunne der tænkes en sejlads »fra Hals og til Harboør«. J. G. Kragh Møller, Cirkusgaarden, Ydby, er projektleder.
Flere andre planer er i hovederne på os for de kommende år, men disse er de mere konkretiserede.

Det er mig magtpåliggende at slå fast, at vi som en efterhånden traditionsrig kulturinstitution i kommunen ikke kan indskrænke os til at opføre landbo- og fiskerspil. For det første ville det blive for trivielt, idet spillene ville komme til at ligne hinanden for meget. For det andet er Thylands historie rig på mange andre begivenheder og meget andet kulturgrundlag, og netop Fyrspillenes koncept, der jo består i et nyt spillested og et nyt skuespil hvert år, betinger, at vi fortæller mange forskellige historier. Derfor håber vi på, at publikum også i de kommende år vil bakke os op.

Bestyrelsen har i det forløbne år bestået af købmand Villy Dall, Gudnæsstrand, formand, husmoder Henriette Rønhede, Bedsted, næstformand, salgskonsulent Brian Amtoft, Tranbjerg, kasserer, arkitekt Liv Stange, Heltborg, sekretær og fhv. skoleinspektør Henning Nielsen, Vestervig, der var projektleder på Vestervig-spillet. Kostumeafdelingen har været ledet af Henriette Rønhede og Liv Stange, medens fhv. institutionsleder Gunnar Sørensen, Viborg, har stået i spidsen for regiafdelingen og lærer Inger Kristensen, Bedsted, for sminkeafdelingen. Jeg vil gerne sige tak for et rigtig godt samarbejde i ledelsen af de to spil, vi altså fik gennemført i år.

Forhistoriske spor i Sydthy

Af Jens Jørgen Bangsgaard, Baunehøj 37, Osted

Thy er et gammelt kulturområde. Det sydlige Thy har været aktivt lige fra istiden til i dag, og alt tyder på, at Sydthy fortsat vil være langt fremme på scenen! Danmark - sådan héd det iøvrigt ikke dengang, var stadig tundra, så ingen kunne overleve her om vinteren). Fra ca. år 15.000 f.Kr., har Thy været med.

Man skal ikke have tilknytning til Sydthy ret længe, før denne egn lader én vide, at egnen har været og stadig er noget helt specielt.

Johannes Brøndsted (1890-1965) forsøger i kortmaterialet til sit imposante værk: Danmarks Oldtid bind 1-3, at påvise en sammenhæng mellem forhistoriske bosættelser og jordbundstyper (bonitet) det pågældende sted.

I det lille hæfte, der følger med Danmarks oldtid, peges der på, at Thy stort set var leveringsdygtig i de jordbundstyper, der tiltalte stenalderbønderne. Størst er afstanden mellem højene på istidsleret og dermed den fedeste muld mellem Hundborg og Nørhå lige nord for grænsen til Sydthy.

Dette istidsler betyder også, at højene ikke er så talrige ved Kobberø og Helligsø.
Udover alle erkendte bopladser og begravelser inde i landet, ligger der givetvis mange gemte i sandet i det vestlige Sydthy. Vi kender i dag ca. 1.600 oldtids-gravhøje i landsdelen:

Undersøgelse af Jernalder-bebyggelse under den nye skole i Hurup

mellem Draget og Lund Fjord. Når vi dertil lægger højene under sandet i vest og de overpløjede og på anden måde sløjfede høje; lyder et kvalificeret gæt på omkring 4.000 store bronzealderhøje oprindeligt i det egentlige Thy. En tilsvarende koncentration af de henimod 3.500 år gamle høje findes ingen andre steder i Skandinavien!

Oldtidens tre-periode inddeling:

Tre af de vigtigste *metoder* er C-14 dateringen (kulstof 14) dendrologien (årrings-metoden) og pollen-analyserne. Ved en såkaldt *kryds-datering,* mellem disse tre metoder, er det faktisk muligt at opnå en meget præcis datering, og slet ikke en usikkerhed på den +/÷ 100 år som de første dateringer indebar.

Ved fundet af EGTVED-PIGEN i 1921, havde man adgang til alle tre metoder. Ved senere (efter ca. 1970) analyser fandt man både pigens dødstidspunkt og fældningstidspunkt for træet, kisten var lavet af. Nogle blomstrende *rølliker* var kommet i klemme, da kisten skulle lukkes; og derfor kunne man også med sikkerhed sige i hvilken måned, kisten var blevet lukket.

For en ordens skyld skal det her nævnes, at det altid forudsættes, at begravelsespladserne (højene) ikke lå ret langt fra bopladserne.

Når der ved visse årstal tages et forbehold, står et *ca.* skyldes det *ikke* usikkerhed vedrørende årstallene; men i højere grad, at perioderne *overlappede* hinanden. Et eksempel: langt ind i brozealderen var værktøj og våben af bronze endnu forbeholdt de mere velhavende; mens det store flertal fortsat benyttede flint!

Stenalderen:

Som noget helt specielt, inddeler man STENALDEREN i to underperioder. Forklaringen skal findes i, at nok lavede man i begge Sten-aldre, sine våben og værktøj af sten; fortrinsvis af flint. Forskellen mellem de to perioder er dog ret markant: I den ældste stenalder levede man af

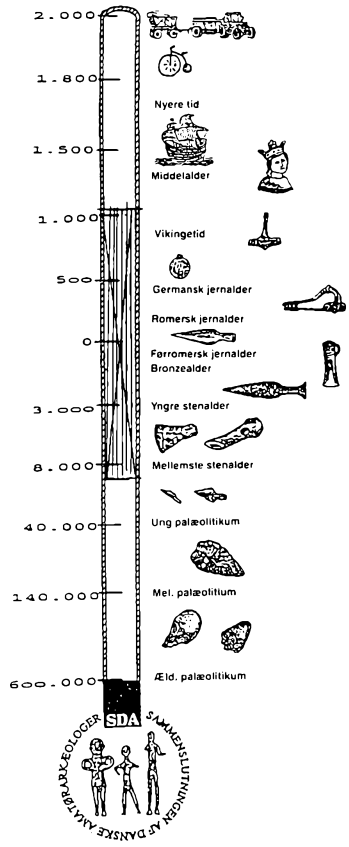

at gå på jagt og af at fiske. I den yngre stenalder ernærede folk sig ved at dyrke jorden og af at holde husdyr. Der skete dog samtidig en betydelig forfining af flint-teknikken.

Jæger-samler-stenalderen (indtil ca. 4.000 f.Kr.)

Køkkenmøddingen fra jægerstenalderen for mere end 7.000 år siden er fundet i Sydthy især nær ved vandløb, søer og Limfjordsegnene, da fiskeri var af afgørende betydning for disse folks overlevelse. Sideløbende med udgravning af jernalderhustomterne i Ginnerup, undersøgte man levn fra køkkenmøddingen på en mark i Ullerup. Fundet er fra ca. 8.000 f.Kr.

Der er fundet meget, der tyder på, at jægerstenalderfolket havde en sommerboplads nær ved vandet, og en vinterboplads længere inde i landet.

Bonde-stenalderen (ca. 4.000 - ca. 1.800 f.Kr.)
Sydthy har tidligt været beboet af de senere stenalderbønder. Det vidner bl.a. jættestuen *Lundehøj* om. Den er Thylands anseeligste jættestue. Lundehøj består af et hovedkammer, 7,5 meter langt; 2,5 meter bredt og 1,5 meget højt; bygget af 11 bæresten og 4 dæksten. Et lille bikammer, 2 meter på hvert led; bygget af 4 bæresten og 1 dæksten. Samt en gang af 4 par bæresten. Kammeret åbnedes i 1837. I bikammeret fandt man en del menneskeknogler, en stridsøkse af sten og nogle lerkarskår. Jættestuen, der ligger ved Heltborg, er tilgængelig.

Bronzealderen:
De tydeligste spor efter fortidig aktivitet har bronzealderfolket helt sikkert efterladt sig i Sydthy's landskab. Folket, med de kolosale gravhøje, levede for ca. 3.500 år siden.

Ældre bronzealder var en virkelig storhedstid i Sydthy. I et bredt bælte fra Kobberø over Ulsted vest om Hurup til Visby-bredning ligger bronzefolkets begravelser: De store høje; der fortæller os at netop dette område har været særlig rig på landsbyer.

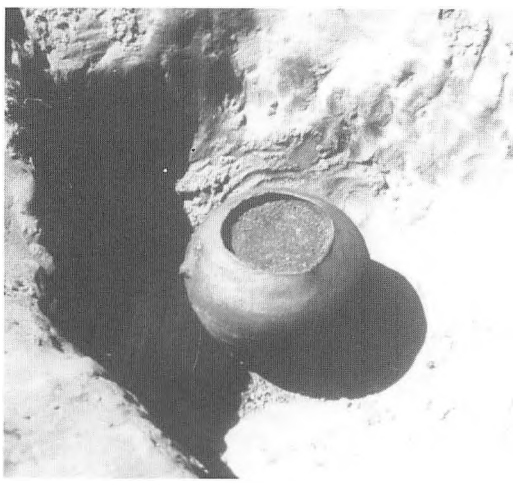

Urnebegravelse fra Keltisk jernalder. Urnen indeholder brændte menneskeknogler

På et areal i Dover Plantage findes 16 høje, hvoraf fem store; og to anseelige langhøje. på et område af den fredede Ydby Hede, ligger 19 høje, hvoraf 2 ligger udenfor det fredede areal. Fra den gruppe høje er der vid udsigt, og de danner et oltidsminde af sjælden skønhed.

Gruppen rummer store og små høje og tillige en anseelig langhøj.

På det fredede areal mellem Brokjær Voldsted og Skibsted Fjord ligger 12 høje, hvoriblandt den anseelige Kløvenhøj. Fra denne høj er der en storslået udsigt over Skibsted Fjord og over store dele af egnen i øvrigt.

Jernalderen
Keltisk jernalder (ca. 400 f.Kr.-O)
Romersk jernalder (0 - ca. 400 e.Kr.)
Germansk jernalder (ca. 400 - ca. 800)
Landsbyer fra forskellige perioder af Jernalderen, finder vi også i omtrent det samme bælte som i Bronzealderen. Dog markerer Vestervig-området sig. Meget markant bliver billedet omkring og i Hurup.

Da man i 1965/66 forberedte byggeri af den nye skole og af hallen, lavede Nationalmuseet en udgravning og en undersøgelse af en landsby fra Romersk jernalder, der lå (og ligger) under disse bygninger. En meget omfattende boplads, som desværre på grund af utilstrækkelige pengemidler for størstedelens vedkommende må ligge gemt under jordoverfladen til senere generationers arkæologer. Her fandt man noget helt specielt: en græstørvsmåtte foran indgangsdøren til nogle af husene. Altså en forløber for vore dages »elefantriste«.

Virkelig interessant bliver Ginnerup med det berømte fund fra Keltisk jernalders midte, = 100 - 200 år *før* Kristi fødsel. Perioden kaldes også førromersk - eller ældre romersk jernalder og dækker tidsrummet 400 år *før vor tidsregning til det*, vi kalder år 0.

Vel var Ginnerupfundet (1922-1935) meget bemærkelsesværdigt; især på grund af de store beholdere af keramisk materiale og de mange

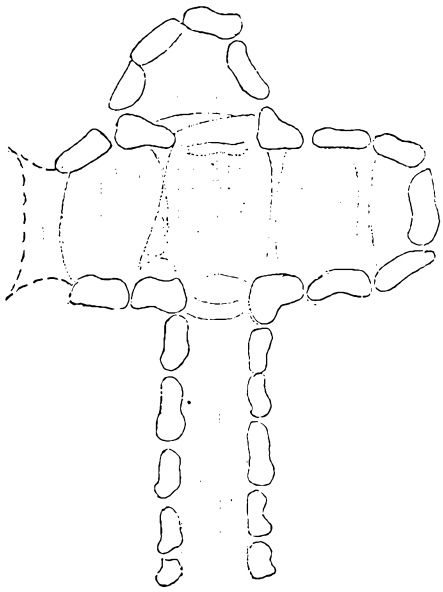

Grundplan af Jættestuen »Lundhøj« ved Heltborg

romerske mønter. Både Hurup- og Vestervig fundene afslørede jernalderbebyggelser fra samme periode som Ginnerup; ældre og yngre romersk jernalder. Just nord for Vestervig Kirke findes en udgravet og fredet jernalderlandsby. Arealet sorterer under Nationalmuseet; der er offentlig adgang.

Ved Mariesminde i Tåbel fandt man bopladser fra samme periode som Hurup-, Vestervig- og senere fund nord for Hurup. Da man skulle anlægge omfartsvejen udenom Hurup mellem Vestervig og hovedvej 11 i Heltborg 300 meter før hovedvej 11 og 800 meter syd for bopladsen ved Ullerup Vestergaard fandt man ikke blot spor af bebyggelse; men faktisk en hel landsby fra yngre romersk jernalder (0-400). Bebyggelserne bliver bemærkelsesværdige ved, at de fortsætter ind i perioden 200-400 f.Kr. En periode af yngre romersk jernalder, hvis boplads-fundstof ellers er meget ringe.

I årene, hvor Ginnerup-undersøgelserne stod på, blev der også undersøgt et område; på en mark til Ullerup Vestergaard. Her blev gravet af Johs. Brøndsted og P. V. Glob (1911-1985), men undersøgelserne skete formelt - i hvert fald i starten på ansvar af Gudmund Hatt (1884-1960), der af gårdens daværende ejer blev gjort opmærksom på, at der var »noget« på den pågældende mark. Denne, altså prof. Hatt var vist ikke særlig forhippet på undersøgelsen. Det var til gengæld Johs. Brøndsted, da det blev »hans tur« til at grave i Ginnerup. Meget taler for, at de to bebyggelser - den nord for Hurup og den i Ullerup - har meget nær slægtskab med hinanden.

Det er desværre ikke muligt helt at klarlægge; men der har sandsynligvis været en eftergravning i Ginnerup - og i Ullerup senere end 1935. P. V. Glob var da assistent hos Brøndsted. Han blev ansat i 1934 - 23 år gammel. Til »det grove« gravearbejde, med skovl, ansatte man to arbejdsmænd, begge fra Hurup. Den ene virkede meget interesseret, mens den anden ret ofte forkyndte, at dette var »Det mest idiotiske og nytteløse job, han nogensinde havde haft«.

Denne senere undersøgelse fandt sted lige efter høst; sandsynligvis i to sæsoner muligvis med et år »sprunget over«. Der blev i Ullerup fundet »en del spor« efter bebyggelse, som i alder svarede helt til de andre jernalderbopladser.

Problemet er, at en egentlig udgravningsrapport aldrig blev offentliggjort vedr. gravningen i Ullerup. Fundet af nogle hustomter var nemlig ikke så interessante - dengang. Senere så man jo at Ginnerup-Ullerup ikke var enestående. Det viste sig, at en hel stribe af lignende fund blev gjort ved Vestervig Kirke, Mariesminde og Hurup Skole.

Vikingetid (ca. 800-1050)

Ca. 1,5 km vest for Hurup ligger Ashøje (93 meter over havet), der ifølge sagnet skal have været et betydeligt offersted (blote) til de nordiske guder - Aserne.

Da man i 1910 skulle udvide Hurup Kirkegård fandt man et fragment af en runesten

med indskriften: »Thormod en velbyrdig (dreng rejste disse kumbler) efter NN sin fader (eller broder)«. Indskrift af »Efter-Jelling-type«...

Stenen blev fundet, da man gennembrød kirkegårdsdiget. Der blev naturligvis ledt efter stenens manglende del; men uden resultat. De sten, som blev tilovers, solgte man til Vandbygningsvæsenet. Så enten er stumpen med navnet på vedkommende stenen er rejst for, havnet i en høfde; måske er den slået til skærver, eller også sidder den endnu et sted i diget. Den sidstnævnte mulighed er nok IKKE særlig sandsynlig!

Ved gravningen til det nye tårns fundament ved Hørdum Kirke i efteråret 1954 fandt men som tærskelsten til en sengotisk trappedør en sten, på hvis underside var ristet en mytologisk fremstilling af Thors fiskeri efter Midgårdsormen. Stenen er nu opstillet i våbenhuset.

Tiden efter vikingetiden kalder vi her i Danmark
Middelalderen /1050-1536)
og tiden herefter, kalder vi simpelthen
Nyere tid (1536-

Stednavne i oldtiden:
På en egn med stor aktivitet tidligt i oldtiden, må man forvente, at stederne har fået navne længe før vikingetiden. F.eks. er stednavne med endelserne -ing, -lev og -um ældre end vikingetiden. Omvendt har vikingerne deres karakteristiske stednavne-endelser f.eks. -rup, -strups. Hvorimod -by er typisk for senere, kristne stednavne.

Skoleforhold i Heltborg for 250 år siden

Af Verner Præstgaard, Lunegårdsvej 33, Snedsted

Den 13. januar 1736 indførte Christian den 6. konfirmationen. Det skulle være hans nytårsgave til folket i anledning af 200-årsdagen for reformationen. Først efter at have bestået denne prøve i kristendom kunne man komme til Herrens bord. Altergang var tvungen, og en betingelse for at få pas, skudsmål og blive gift. Katekissation efter gudstjenesten slog ikke til som undervisning, der måtte mere til. Der skulle oprettes danske skoler. Der nedsattes en kommision, der den 10. december 1738 fremsendte sit forslag til forordning som skolevæsenet på landet i Danmark og Norge. Da var man allerede i gang flere steder. Biskop Thestrup fra Aalborg Stift var meget ivrig efter at fremme undervisning, og det samme var Broder Brorson, der i 1736 blev hans efterfølger. Han sendte skrivelser til præsterne i stiftet for at få klarlagt behovet.

Den 9. april 1737 sendte sognepræsten i Visby-Heltborg hr. Lauridsen Damstrøm til biskoppen i Ålborg indberetning om degneboliger, kaldets indtægter etc.

»Udi Heltborg er ingen almindelig skole og som den behøves kan samme bekvemmelighed bygges norden for kirkens norddige på fælles grund. Vil efter tykke i det mindste koste 80 rigsdaler.

Kongetiende, som hører til fru conferencerådinde Klingenberg på Højris udi Morsø er hartkorn 37 tønder. Samme har sognemændene ved accord. Kirketiende som tilhører Sr. Olluf Nielsen udi Nykøbing er af hartkorn 37 tønder. Samme har sognemændene i fæste. Mensalgods hartkort 20 td. 2 skp. 2 fjk. Mølleskyld øde og ligger under Thisted amtsstue.

Bøndergodsets hartkorn 228 td. 2 skp. 3 fjk. 2 alb. I fald ingen skole skal blive oprettet udi Visby vil degnen Peder Lang antage skoleholdet og er dertil bekvem«.

Justitsrådinde Klingenberg til Ørum havde i 1733 opført et skolehus i Hvidbjerg og tillagt skolemesteren årlig 10 rdl. for at undervise fattige børn. Det fik sognepræsten Vilhelm Rogert til at udsende en rundskrivelse til alle sognemænd om at yde et bidrag til lærerlønnen. Han foreslog, at enhver, der havde børn i skolealderen, sendte dem i skole og betalte årlig 4 mark for et barn og desuden for skrivning og regning 2 skilling om ugen. Desuden korn og foder til skolemesterens ko. De, der ingen børn havde, fik opfordring til at tegne sig for et årligt bidrag i korn eller penge. Præsten tegnede sig selv for 2 rdl., en trave foder i kærve og 2 læs tørv. De fleste bønder tegnede sig for noget, fra 2 mark i penge og 1 kærv og 1 læs tørv og nedad, men oldermanden havde også været rundt hos alle. Nogle ville dog ikke yde noget før de så kongens forordning derom, eller så længe de havde børn i skolen.

Forordningen om skolevæsenet på landet i Danmark og Norge blev stadfæstet den 7. januar 1739 og udkom den 23. januar 1739. I motiverne hedder det, at kongen har anset det for en af de største velgerninger mod undersåtterne og en nødvendighed for landet, at han efter sin faders eksempel lader danske skoler indrette overalt på en bestandig fod, for at alle, selv de fattigste børn, kan lære »Troens Grund og salighedens vej, orden og måde, efter Guds ord og den evangeliske kirkes lære«, og tillige at læse, skrive og regne, som er nyttige videnskaber for alle og enhver.

Forordningen kom på et tidspunkt, hvor de

konomiske forhold på landet var yderst trange som følge af kvægpest og flere dårlige høstår, der medførte uvilje og modstand overfor gennemførelsen af forordningen, der lempedes ved en »Plakat af 29. april 1740«. Kongen formodede, at forordningens øjemed kunne nås uden så store udgifter for hartkornet, når proprietærerne, som bedst kender deres godsers lejlighed og evne, selv bestemmer, når og hvor mange skoler, der skal opføres.

I Aalborg stift var biskop Broder Brorson som nævnt meget optaget af, at børnene fik den rette undervisning, så forordningen var stort set gennemført 1743.

I 1739 skrev sognepræsten følgende til biskoppen over Aalborg Stift Broder Brorson.

Højædle og velbårne herr stiftsbefalingsmand Iver Holck. Velædle og højærværdige herr biskop Broder Brorson.

Højgunstige øvrighed.

»I deres højstærede skrivelse Aalborg den 19. marts sidst hertil kommen den 14. april næst efter er erindret om enkelte poster at besvare og formedelst samme posters vigtighed har jeg haft sognefolkene i begge disse Visby og Heltborg sogne for mig at fornemme disses oplysning og betænkning, råd og ord, og følger da til ydmyg og ærbødig gensvar således: Visby sognefolk og jeg mente, at hæderlige studiosus Peder Lang degn til Visby og Heltborg kunne holde skole for den itzig (nuværende) sogn, der består af omtrent 70 td. hartkorn, hele ungdommen som kan blive omtrent en snes børn, når de er flest, hvilket han og tykte om at imodtage og til nytte informere. Udi bemeldte Visby er et gammelt brøstfældigt skolehus, som en degn der har mådelig indkomst behøver, ham som er den 3. degn, der har boet udi siden huset blev bygt, bestående af 7 fag i den første tid, da huset blev sat, og er siden af degnen forøget med 3 fag til at have del deraf til nogle får, en del til noget fodring og ildebrænde; samme hus står på gaden og er ingen sæd til, uden skarp 2 skp. sæd som er tagen af fælles gade, som ikke nogen ar klaget på. Samme hus behøver at forøges med 4 nye fag at en god skolestue kan indrettes, og den ganske Visby sogns ungdom deri rummes, men de 4 nye fag synes tjenligere at sætte for sig selv lidt fra degnehuset på fælles gade end indsættes i det gamle hus for dettes skrøbeligheds skyld, men bliver de 4 fag satte for sig selv, vil end behøves et fag til, dersom ildebrand (brændsel) der skal indlægges. Den største jordejer i bemeldte Visby sogn er velædle hr. assessor Hop på Irup.

Heltborg sognefolk mente, at en degn eller skoleholder ikke til nytte kunne informere over 12 eller 16 personer, holdt for at i det ringeste for dem behøvedes 4 skoler og de ville nok beregne til hver omtrent en snes børn, og så som byerne ligger langt fra hinanden med moratser og render imellem, så syntes de ikke at til nogen nytte kunne opsættes noget skolehus, såsom der ville i Heltborg være 2 de skoleholdere til hvilke kan blive 120 td. hartkorn, i Ullerup og Kiestrup skoleholdere til hvilke kan blive 70 td. hartkorn, og i Ginnerup, hvortil beregnes nogle eneste gårde 1 skoleholder 50 td. hartkorn. Bemeldte byer, der alle hører til Heltborg sogn, hvor største jordejer vides ikke rettere er velbårne friherreinde Gersdorf. Om Visby og Heltborg kirkes patron kan ej gives anden underretning end at velfornemme Jacob Madsen borger og indvåner i Lemvig har kaldet itzige præst og degn til Visby og Heltborg sogne, som degnen af ham blev kaldet for 6 på 7 år siden, ellers har hans svigersøn velfornemme Oluf Nielsen i Nykøbing på Morsø i mange år oppebåret kirketienderne af bemeldte sogne og så svaret kirkens expenser. Hannem jeg haver den 30. marts sidste til skrevet om underretning hvor højt kirkelysene i Visby og Heltborg sig har beløbet, og derpå erholdt hans missive Nykøbing den 7. april 1739, hvori tilkendegives således: Hvad kirkelysenes taxation angår kan af Heltborg ej tåles mere som 3 til højst 4 mark årlig, og liden Visby kirke efter dens proportion og størrelse imod den anden, men

denne som synes ikke rimelig at være nok og tilstrækkelig, som vel mærkes ved forklaring fra andre steder. Hvordan går mandtal på dem i hver sogn, som efter allernådigste forordning om Danske Skoler på Landet den 32. artikel, hvad er årlig penge til cassen, der er mandtal over disse sognefolkene både i Visby og Heltborg, hvor ingen skolehus af nogen er oprettet, at de umuligt kunne få deres børn og tjenestetyende i skole om året længere end fra Mortensdag til Marie Bebudelsesdag nemmelig af årsag, at de da og den øvrige årstid behøves, både store og små, køre plov og harve, vogte fæ, får og gæs, flytte og høveder som egnens beskaffenhed nødvendig skal stå i tyre, og ingen mand kan undvære, såfremt de skal besidde stæderne og have arbejdet gjort til hove og hjemme. Denne er da den indberetning, jeg kan give om tilskrevne poster, så og min og sognefolkenes betegnelse og næst ved Guds velsignelse bliver jeg højgunstige øvrigheds ydmygste og ærbødigste tienere«.

Visby præstegård 28. apr. 1739 L. Damstrøm

I følge kongel. allernådigste forordning af 23. januar 1739 om skoler på landet i Danmark dens 23. art er denne mandtal forfattet over Visby sogn og undertegnede sognefolk og præstens medhjælpere sammesteds og over Heltborg sogn af underskrevne sognefogeder og præstens medhjælpere sammesteds, da ingen kirkeværger er.

Visby sogn ugifte personer over 15 år

Udi præstegården tiener	1 karl, 1 pige, 5 sk.
Udi Nørhedegård	1 pige, 2 sk.
I Vestergård	1 dreng, 2 sk.
Jens Christensen og Jens Andersen	1 pige, 2 sk.
Søren Christensen	1 pige, 2 sk.
Peder Bertelsen	2 piger, 4 sk.
Anders Christensen	1 pige, 2 sk.
Gunde Nielsen	1 dreng, 2 sk.
Jens Uhrbrand	2 piger, 4 sk.
Christen Pedersen	2 piger, 6 sk.
Peder Olufsen	1 pige, 2 sk.
Madz Andersen	1 dreng, 1 pige, 2 sk.
Clemmen Terchildsen	1 pige, 2 sk.
Simon Laugesen	1 pige, 2 sk.

2de karle som er gift Peder Nielsen og Anders Pedersen, som tiener for kost og løn, den ene i Sønderhedegaard, den anden hos Jens Uhrbrand, og dennem vides ikke enten de skal give noget eller hvor meget de skal give.

Husmænd og inderste deres udgift et helt år

Udi Vestergaard er til husværelse 2de fattige folk kommen fra samme gård med 2de børn 4 sk.

En ung karl Poul Nielsen som har fæstet et hus på præstegårdens grund, er af slet vilkår 4 sk.

2de søstre, den ene med mange børn, fattige og i såre slet tilstand 2 sk.

den anden lam og svag, kan ikke selv fortjene sit brød 0 sk.

Hans Johansen, som har fæste, af ringe vilkår 4 sk.

Jens Pallisgaard, som har fæste er skrøbelig og affældig 2 sk.

haver en datter hos sig, gift mens manden tiener anden sted, hun har et lidet barn og er hendes fader tillige til tieneste 2 sk.

Maren Nielsdatter har ingen avling er af slet vilkår 2 sk.

Johanne Thomasdatter, som har fæste er skrøbelig og har en gammel affældig moder hos sig at føde 2 sk.

En ung person ved navn Anders Nielsen, går omkring, syr skind og vadmel til klæder og forretter ellers noget andet arbejde for bønderne, og når han er i stilhed opholder sig og er til huse hos Jens Pallisgaard 2 sk.

Håndværksfolk er der ingen af som bor i sognet.

Således rigtig forfattet tilstår

Visby den 26. april 1739

Christen Pedersen, Jens Christensen
Christen Pedersen

Skolebørn Heltborg ca. 1901
Første række bl.a.: Madam Jacobesen med Peter på skødet, Jens Madsen Nielsen, Edvard Jensen, Kristiansen, Anna Lyngklip, Marie Kristiansen, Marie Hilligsøe
Anden række bl.a.: Jens Lyngklip, Marna Kristiansen, Jensen, Dagmar Boye Jensen, Vestergård, Karl Hilligsøe
Tredie række bl.a.: Chr. Pedersen (maler), Karen Hilligsøe, Marie Knudsen, Maren Lyngklip
Fjerde række bl.a.: Lærer Jakobsen, Kristian Andersen (Kiel), Vang, Søndergård

Heltborg sogn ugifte personer over 15 år

Jens Peitersen Futtrup 1 karl, 1 pige, 5 sk.
Neessund Christen Pedersen 1 dreng 2 sk.
Mads Pedesen 1 dreng, 1 karl, 1 pige, 7 sk.

Ginnerup by

Niels Bojesen 1 dreng, 2 sk.
Niels Jensen 1 pige, 2 sk.
Iver Mortensen 1 dreng, 2 sk.
Christen Povelsen 3 piger, 2 sk.
Lars Povelsen 1 pige, 2 sk.
Christen Led 1 pige, 2 sk.
Jens Nielsen, Ginnerupgaard 1 dreng, 1 karl, 2 piger, 9 sk.
Toftumgaard, Niels Jensen 1 dreng, 2 karle, 1 pige, 10 sk.
Toftumgaard, Thomas Pedersen 2 karle, 2 piger, 10 sk.

Heltborg by

Jesper Dahl 1 karl, 1 pige, 5 sk.
Oluf Dahl 1 pige, 2 sk.

Jens Kirk 1 karl, 1 pige, 5 sk.
Niels Kirk 1 pige, 2 sk.
Karen Flæskhul 1 karl, 3 sk.
Mads Nielsen og Niels Madsen 1 dreng, 2 piger, 6 sk.
Peder Vibred 1 dreng, 1 pige, 4 sk.
Christen Christensen 1 karl, 3 sk.
Christen Jensen 1 pige, 2 sk.
Jens Thøgersen 1 dreng, 1 karl, 2 piger, 9 sk.
Christen Nielsen 1 karl, 3 sk.
Thomas Lauridsen 1 pige, 2 sk.
Simon Andersen 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Ullerup
Mads Enggaard 1 pige, 2 sk.
Anders Korsgaard 1 pige, 2 sk.
Lars Pallisgaard 1 dreng, 1 pige, 4 sk.
Jens Enggaard 1 dreng, 2 sk.
Niels Honninghul 1 pige, 2 sk.
Lars Pedersen 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Kiestrup
Christen Jensen 1 pige, 2 sk.
Mads Krabs enke 1 dreng, 1 karl, 1 pige, 7 sk.
Rasmus Mardal 1 dreng, 1 pige, 4 sk.

Heltborg sogn husmænd og inderste deres udgift et helt år
Ginnerup
Thomas Olufsøn af formelig vilkår 2 sk.
Niels Lauridsen og hustru af formelig vilkår 4 sk.
Anne Lausdatter, som haver fæste og har små børn 2 sk.
Michel Huus, som har fæste, men ikke kan fortiene sig brød og hans børn nyder almisse 0 sk.

Heltborg
Thomas Jepsen og hustru af armodig tilstand 4 sk.
Peder Christensen og hustru, noget fattige og har mange små børn 4 sk.
Else Andersdatter har og en gammel affældig moder som må forsøges 2 sk.
Kirsten Mogensdatter har en gammel affældig moder, som hun må hjælpe 2 sk.
En fattig enke med små børn 2 sk.
Niels Høgholm, som har fæste 4 sk.
Christen Krog, som har fæste og er forarmet med 3 små børn 2 sk.
Peder Lehmand, som har fæste og er af såre slet vilkår med 5 små børn 2 sk.
Niels Rasmussen, som har fæste 2 sk.
haver 1 pige, 2 sk.
Maren Nielsdatter, Maren Simonsdatter og Maren Pedersdatter, alle 3 kan næppe fortiene deres brød 6 sk.
Anne Olufsdatter, som har fæste og er fattig 2 sk.
Dorthe Lauridsdatter, som og har fæste, er meget affældig, kan ikke selv fortiene sit brød 0 sk.
haver 1 datter 2 sk.

Ullerup
Peder Clemmensen, som har fæste af slet vilkår 2 sk.
haver 1 datter 2 sk.
Johanne og Maren Christensdatter af såre slet vilkår 4 sk.
Håndværksfolk er der ingen af som bor i sognet. Således rigtig forfattet tilstår:
Heltborg den 26. april 1739
Jens Thøgersen, Mads Nielsen, Niels Christensen

Velædle og højærværdige hr. biskop Broder Brorson.
Højgunstige øvrighed.
På de 2de poster især, som Deres højærværdighed i skrivelse Aalborg den 19. marts 1739 forlangede indberetning om af Hassing Herreds præster, følger dette ydmygste svar fra mig. Hvad 1ste post angår at efterkomme min allernådigste pligt efter kongl. majestæts allernådigste forordning om skoler på landet i Danmark dens 2. artikel, da ved jeg ikke ret-

tere end at degnen her til Visby og Heltborg sogne hæderlige studiosus Peder Lang er jo til skolehold i alle stykker bekvem uden den barreste regning, som han ved lidet af, men vil lade sig informere, at han kan lære skolebørnene så meget deraf, som de behøver. Og som højærværdige sl. biskop Thestrup haver efter examen og overhørelse befunden hannem til degnetienesten bedst bud at være, duelig og velskikket som sl. bispens collatz Aalborg den 20. august 1732 omformelder; derhos haver han indmeldte sognedegn til Visby og Heltborg således forholdet sig i sit degneembede og levet, at det medfører om ham et godt skudsmål, at sognefolkene har ikke noget at klage over ham, jeg ikke heller og håber, at han med Guds hjælp skal også skikke sig herefter at han kan have behag og yndest hos Gud, øvrigheden og andre. Hvad 2. post er anbelangende at give Deres højærværdighed tilkende at nogle til skoleholdere bekvemme personer findes her, da findes til skoleholdere bekvemme personer nu ingen hos sognefolkene i Heltborg sogn, ellers har de årlig om vinteren haft skoleholdere boende, nogle fra Holstebro, nogle fra Thisted, ja og nogle af deres egne sognemænd, ligesom og degnen årlig har holdt skole i Visby sogn, hvor ham undtagen findes ikke heller til skoleholdere bekvemme personer.

Mest ydmygelig og hjertelig ønske af ald velgående for Deres højærværdighed, Deres velædle frue og børn samt ganske familie bliver jeg højgunstige øvrigheds ærbødigste tienere.
Visby præstegård 29. april 1739

L. Damstrøm

I 1740 Indberetninger vedrørende skoler. C1-342.

Kirkepatron: Ole Nielsen i Nykøbing har jus vacandi og patronatus til begge degneboliger. en gl. skrøbelig degnebolig forøget af egnen med 1 fag, vil bedres med 4 nye fag, dog bedre at opsættes for sig selv.

De største lodsejere:
I Visby assessor Hopp, i Heltborg fru friherreinde Gersdorf.

Hvor mange skoler, der findes eller behøves: For Visby, kunne opbygges ved Degneboligen et 5 fag hus, hvori degnen hele sognets børn kunne undervise.

For Heltborg skulle i det ringeste være 4 skoler. Hartkorn 70 td. Indtægt af lys. Visby 3 rdl, Heltborg 5 rdl. Indtægt af mandtal:

Visby	1 rdl., 3 m., 6 sk.
Heltborg	3 rdl., 5 m., 12 sk.

Aalborg Bispearkiv. Indberetning vedr. skoler 1740-45. CI-492

3. oktober 1740

Udi Visby er Degnebolig og vil tilsættes 3 fag og Skorsten Rum, som største Lodsejer Herr Assessor Hopp besørger opbygget til een Skole Stue for Visbye sogns ungdom for hvem Degnen holder Skole. Heltborg er et vidtløftigt Sogn af 4re byer foruden eneste gaarde og endskiønt icke hele sognets ungdom kand søge til een skole og flere til blive en for bekostelig at anskaffe og underholde, saa bliver dog ickun et Skolehus opbygt for Sognet i Heltborg Bye hvilken som vil være 5 fag Huus. Største Lodsejere Høi Velb. Frue Baronesse Giersdorph lader opbygge. Samme steds vil antages en skoleholder. De 3 andre og vidt adskilte Byer maa betiene sig af een Omgangs Skolemester.

Repartition over skoleholderiet for skoleholderen udi Heltborg sogn til 1. okt. 1742.

	Hartkorn	*Rug*	*Byg*	*Catspenge af tjenestefolk*
Toftum gård		*skp. fjk.*	*skp. fjk*	
Thomas Bollesen	22-2-0-1	2-3	2-3	15
Jens Peitersen i Futtrup svarer af	8-4-0-0	1-½	1-½	10
Heltborg by				
Anders Gravesen	7-2-3-2	0-3	1-½	
Jesper Christensen Dahl	3-7-2-2	0-2	0-2	5
Ole Christensen Dahl	4-0-3-2	0-2	0-2	2
Heltborggaard	9-0-0-0	1-½	1-½	
Poul Kragborre	1-2-1-1	0-0	0-1½	

Jens Kirk	3-7-0-0	0-1	0-1	2
Niels Kragborre	0-5-2-0	0-0	0-1	
af 2 steder				
Christen Krog	0-1-0-1	0-0	0-0	
Niels Nielsen Flæskhul	1-6-2-0	0-0	0-2	4
Peder Viborre	4-0-0-1	0-2	0-2	3
Mads Smid	2-1-1-0	0-1	0-1	
Peder Viborre	1-1-0-1½	0-1	0-0	
Niels Madsen	3-5-2-2	0-2	0-1½	6
Niels Rasmussen	1-1-1-1½	0-1	0-0	
Christen Bollesen	3-3-1-2	0-1½	0-2	2
Christen Christensen	4-1-3-2	0-1½	0-2	2
Peder Jensen	2-2-1-0	0-2	0-0	2
Christen Nørgaard	6-5-2-2	0-3	0-3½	2
Christen Hald	2-1-2-1	0-1	0-0	
Jens Søndberg, sognef.	7-3-2-2	0-3	1-0	6
Christen Nielsen	4-6-1-2	0-2½	0-2½	
Mads Andersen Øster-gaard	6-0-1-1	0-3	1-0	2
Simon Balle af et hus	2-4-0-2	0-1½	0-1½	6
Niels i annex præstegård	3-0-0-2	0-2	0-1	
Jens ibid	3-0-0-2	0-1	0-2	
Mads Gadgaard	7-1-3-2	0-3	0-4	
Niels Lauridsen	4-3-3-0	0-1½	0-1½	
Høj Grald	1-3-3-0	0-1	0-0	6
Ullerup				
Niels Enggaard	4-0-0-1	0-0	1-0	2
Lars Pallesgaard	6-5-2-0	0-0	1-1½	4
Anders Korsgaard	4-2-2-½	0-0	1-0	2
Laurs Vestergaard	7-7-1-0	0-0	1-3	2
Jens Enggaard	4-3-1-0	0-0	1-1	2
Niels Honninghul	2-2-2-1	0-0	0-½	2
Anders Larsen Møller	4-0-2-0	0-0	0-1	
Niels Christensen Krab	5-4-3-0	0-0	1-½	2
Peder Clemmensen	0-0-1-1	0-0	0-0	
Kiestrup				
Christen Jensen	4-6-1-2	0-0	1-0	
Laurids Rasmussen	4-7-3-2	0-0	1-0	
Mads Krabs enke og søn	7-1-2-2	0-0	1-2	2
Morten i Gryngaard	1-4-3-0	0-0	0-1	
Rasmus i Mardal	6-1-0-1	0-0	1-2	2
Søren Bollesen	2-0-3-1	0-0	0-1½	
Neessund				
Mads Pedersen: for kor-net	1-4-0-0			
af færgekøbet: svarer		3-0		1 M
Og aparte til cassen		3-0		10 Sk.
Ginnerup				
Niels Jensen Bøjsen	3-1-3-2	0-2½	0-0	2
Niels Jensen	5-4-0-0	1-0	0-0	4
Peder Nørgaard	1-5-3-0	0-1	0-0	
Iver Mortensen	2-5-0-0	0-2	0-0	2
Christen Pedersen	1-4-1-0	0-1	0-0	
Poul Christensen	6-1-2-2	1-1	0-0	4
Lars Poulsen	1-3-2-0	0-1	0-0	2
Christen Nielsen	3-2-0-1	0-2½	0-0	2
Lars Ollesen	2-5-1-1	0-2	0-0	
Rasmus Bollesen	2-7-3-0	0-2	0-0	
Niels Knudsen	2-3-1-0	0-2	0-0	2
Ginnerupgaard				
Thomas Jensen	8-1-0-0	1-2	0-0	7
Rummel Hus Michel Jensen	0-0-2-1	0-0	0-0	
Til cassen for hartkorn				2
Husmænd som har et sted og fæste				
Christen Thøgersen				4
Michel Høj				2
Niels Høgholm				4
Christen Krog				4
Peder Leemand				2
Niels Møller				4
Peder Clemmensen				4
Anders Pedersen				2
Thomas Ollesen				2
Fattige folk som sidder til huse				
Niels Laursen hustru				4
Thomas Jepsen og hustru				4
Peder Christensen og hustru				4
Kirsten Mogensdatter				2
Anne Ollesdatte 2 sk.				
Niels Pedersen 2 sk.				4
Maren Gryngaard 2 sk.				
Maren Nielsdatter s sk.				4
Christen Rytter 2 sk.				
Maren Christensdatter 2 sk.				4
Summa				
Rug 2 tdr. 7 skp. 3½ fjk. - Byg 3 tdr. 7 skp. 3¼ fjk. og penge årlig				4 rdl.

Visby 1 degn, skoleholder
Heltborg 1 skoleholder

og bliver da til Skoleholderen aarlig saaledes som anført foruden det, som gives af Børnenes forældre for deres Lærren ugentlig som og indgangspenge første gang de komme i Skole.

1. Rug 7 tdr. 7 skp. 3½ fjk.
   Byg 3 tdr. 7 skp. 3¾ fjk.
   Og af Casse Penge 4 Rdl.
   Lyspenge af kirkens patron 3 Rdl. 2 mark
   7 Rdl. 2 Mark

Foruden Fladtørf 14 læs, Skottørf 4 læs.

2. Dernæst af sognets hartkorn saa vel af dets som hvis der er øde og bruges af andres bestaaende. Af 250 tdr. hartkorn a tdr. 2 skp. 5 Rdl. 1 m. 2 Sk.
   Foruden en deel huusbesiddere i 9 skp. 2 Sk.

Hoved-Sognet er Visby, hvor Degnen boer og ikke kand holde Skole i Annexet, som er Heltborg Sogn og de behøver nu dertil antagen Skoleholder nafnlig Peder Leeman, til hvilke Heltborg Skole allerede kand søge Heltborg-Byes børn og ungdom om vinteren for hvilke sampt hvis i følgende poster hannem vorder paalagt i de andre byer at beobagte og forrette hannem tillægges følgende. For Kirke Listen som dens Patron betaler til hver Nytaars dag til Skole Cassen 3 rdl. 2 m.

Dernæst af Sognets Hartkorn saavel af dets besatte som hvis de staar øde og bruges af andre bestaaende af 250 tdr. Hartkorn a 1 mark 2 Sk. 5 Rdl. 1 M 4 Sk.

Foruden en deel huusbesiddere i alt 9 Skp. a 2 Sk. 1 M. 2 Sk.

Hvorpå vorde leveret Skoleholderen en speciel optegning efter hvilken til hver Aars Michaels hvad self samme indkræver, og om nogen modvillig måtte indeholde, da søger Amptmanden Velbaarne Hr. Etatsraad Schinkels Assistance.

Mens Lyspengene betales af Cassen til hver aars Paaske.

3.

Folkeparten en gang om aaret. Nemblig til Hver Nytt Aars Dag efter et Mandtal hand derhos erholder fra Sogne Præsten, som indgiver til Januari Termins Familie og Folkekatz? (skat) forpagteren at nyde af hver tieneste Karl tow Skilling Danske og hver tieneste Dreng og Pige Een Skilling Danske, samt af inderstes Karle og Piger, der ikke er i nogen virkelig tieneste, Karlen tow Skilling, Pigen Een Skilling. Mens Bondens egne Børn, Karle, Drenge og Piger, saa længe de hos deres Forældre fritages i betragtning af deres forældre svarer af deres Hartkorn, som i den 2den post er meldt.

4.

Indgangs penge og Skole Løn nyde hand i følge af dend allernaadigst udgangne Skole Instruktion af 22. Januarii 1739 dens 23. articel og efter den Liste Sognepræsten hannem over de fattige Børn meddeeler. Retter sig et liste for dennem uden betaling imod hand som melt efter bem. articul hvis samme hannem bevilges og tillades (r) af de andre.

5.

At nu de 3 de byer Ginnerup, Ullerup og Kiestup, hvis børn der formedelst vit afliggende og onde veje om vinteren ikke kand søge Heltborg Hovedskole og ikke tænke dis u-anført forgifves dertil at Contribuere 2 Sk. a tdr. Hartkorn, som i den 2. part er melt, saa skal Skoleholderen i Heltborg være forpligtet tiid efter anden de lange Vinteraftener at besøge efter foregaaende advarsel at have deres børn samlet. 1. I Ginnerup bye i et beqvemt Huus og 2. I Ullerup, Kiestrup byer, hvor de i en af beqvemmeligst kand være og i overværelse af dend som læste for dennem overhøre og undervise dem og maa hand saaledes Contunuere om Vinteren og nøje paaagte deres forbedring og kendelig tiltagende :/: hvormed Sognepræsten vel og haver nogen indseende :/: Ja ved og yder meere haver denne Skoleholder sig forbunden at hvis børn af mindre aar, som ikke kunne giøre forældrene nogen Sommertieneste og dog beqvem at foretage og begynde noget med i Skolen, at saa mange sig i denne Heltborg Hoved Skole melder og indfinder Sommeren igiennem vil være parat til deres Lære- og undervisning.

6.

Hvad der kand falde til Skoecassen efter fornævnte allernaadigste forordning af 23. Januari 1739 dens 31 post enten af frivillig Gave Bakken, Taufl og Bøsse penge samt hellig dags bøde, det beror paa Sogne Præstens angivelse ved hver aars udgang, hvorefter det Cassen bereignes og deraf igien vorder udgifvet til fattige Skolebørns Bøggers indkiøb

Bakken foran kirkedøren til indsamling.

Belangende Vinterhold Skoles Ildebrændsel

da er dertil Calculeret at behøves 4re Læs Skodtørf og 14 Læs fladtørf, som det Heele Sogn mellem sig self Ligner og i rette tiiende til Skolehuuset leverer.

Da det nu paa forangaaende maade kand vente uden anstød at blive paa en bestandig foed, baaede efter Sognets Beskaffenhed og bøndernes tilstand Saae er det samme in Duplo underdanigst som aller tienstkyldigst insinueris Deres Exellence og Deres Højværdighed til gunstigste Approbations paategning paa den eene til des mere efterlevelse for alle vedkommende, hvorimod den forrige herved følger tilbage i forventende den ligelydende mig igien vorder extraderet.

Med stedse forblivelse
Deres Exellence
Høj og Velbaarne Hr. Baron og Stiftsbefalings Mand samt
Velædle og Højærværdige Hr. Biskops
Underdanigste og tienstskyldigste tienere
C. Caspergaard
Thisted den 5. november 1743.
Foranstående Repartition og Ligning over Skoleholderens Aarlige løn i Heltborg Sogn bliver hermed i alle maader approberet.
I Holck, Broder Brorson

Derimod skal Skoleholderen være forpligtet at koste og undervise de fattige børn som findes i sognet, ligesaavel om for de andre, og til deres Bøger tages af Taflepenge, Mulkt og deslige som kand falde hvilken Ligning og Repartition Jeg efter allerunderdanigst pligt som Een Fuldmægtig over Baronesse Gersdorphs gods som den største lodsejer i Sognet har saaledes fundet for Retteligt og beste at være Guds Hellige Nafn til ære og de unge til Saligheds lære, samme Jeg Allerydmygst overleverer til Deres Exellence Høj og Velbaarne Herr Baron og Stiftsbefalings Mand Iver Holck saavel som hans Højærværdighed Biskoppen og Jeg desuden bem. Højofrigheds Allerydmygste tiener.

Niels Ofesen Dannemand

Taabel i Vestervig sogn den 16. October 1742. Foranstaaende Repartition over Skoleholderens Aarlige løn i Heltborg Sogn bliver herved approberet.
I. Holck, Broder Brorson

Som Hans Kongl. Maj. vor Allernaadigste Placat og nærmere Anordning angaaende Skolerne på Landet I Danmark af 29. April 1740 i dens 5te Post efter Stædernes og Indbyggernes Leilighed at fastsætte og imellem sig Self indbyrdes at Ligne Skoele-Lønnen for Deignene og Skoleholderne. Da som det nu nylig er tildraget sig ved tilkiøbte gods at jeg er bleven største Lods Ejere i Heltborg Sogn af Sal. Frii Herreinde Gersforphs Gods af hendes hafte Fuldmægtig Niels Wammen haver formeeret en Ligning af 16. Oct. 1742 som af Deres Exellence Høj og Velbaarne Herr Baron Holck som Stifts Befalingsmand og Velædle og Højærværdige hr. Biskop Brodersen med paategning er vorden approberet. Men ved nøjere indseende kand samme hverken have bestand eller vorde opfyldt. Da hand har taget denne Ligning for en Skoleholder paa den foed, ligesom de alle i sognet kunde søge dend opbygte Skole. Da det dog befindes, at de ikke mere kand gaae til dend end de I Heltborg Bye værende Børn og ungdomb, og formedelst de andre byers vit afliggende holder Ginnerup bye om vinteren for deres Børn en egen Skoleholder og Ullerup og Kiestrup byer under Heltborg ligeledes en egen Skoleholder, hvorfor de saa meget mindre besøger? kand paalægges, hvis (hvad) bemeldte Vammen haver Reguleret. Og for nu at faa det paa saadan en bestandig foed at det efter Hans Kongl. Maj Allernaadigste villie og Befaling kan vente Continuation er det på Deres Exellence og ventende approbation.

Peder Pedersen Lemand, der havde Edingborg i fæste, blev ansat som skoleholder i Heltborg. Han havde antagelig fået sin oplæring i præstegården. I fæsteprotokollen for Visby og Heltborg mensalgods står undr 13.

nov. 1727 at Laurids Damstrøm har fæstet Edinborg til den ærlige og velagte unge Karl Peder Pedersen, barnefødt i Gettrup og opfødt både her i gården og på gårdens grund. Han blev som tidligere nævnte ansat i1743 og var skoleholder til sin død 3. feb. 1787. Foruden at passe skolen fungerede han som skifteforvalter for præsterne i Visby Heltborg. Der hørte en hel del gårde og huse under dette præsteembede.

Hans ansættelse som skoleholder var ikke helt almindelig, han skulle foruden undervisning stille sin bolig til rådighed som skolelokale. Undervisningen fandt sted i hans hus. Derved undgik man i første omgang at bygge en skole i Heltborg og kunne nøjes med at stille undervisningsmidler til rådighed - og de var, som det kan ses af indberetningerne, beskedne.

I 1754 indsendte degnen i Visby, Peder Lang og skoleholder i Heltborg, Peder Leemann indberetning til biskop Broder Brorson.

Fortegnelse paa Viisbyes Skoles Inventarium og dets Beskaffenhed som følger:
1 er udi Skolen en Bibel
2 een Catecismi Forklaring
3 2de Evangelii Bøger
4 2de A.B.C.

Udi Skolen er tvende Borde og 2de Skamler, baade fædtnede, een fast Leer Kakkelovn, paa den Nørre Side i Skolen er 2de Vinduer, paa Østre Side 3, paa Synder Side 2de. Skolen er udi Tømmer i god Stand og nylig omkring belagt med nye Tække, hvilket af Sognefolkene holdes vedlige, een Laas fattes Skoledøren at lucke til med om Aftenen.
Viisbye 30. Juli 1754 *Peder Lang*

Fortegnelse paa Heltborrig Skoles Inventarium og dets Beskaffenhed er som følger Nemlig:
1 Er det mit Huus ieg holder Skole udi, som ieg haver fæstet af Sognepræsten og derudi holdt Skole i 10 Aar og derfor ikke nødt nogen Betaling.
2 Min Skole Løn som ieg har aarlig nødt er 2 skilling a Tønde Hartkorn og Lysepenge af Heltborg Kirke. Introduktionspenge har jeg nødt faa af og Lidet til Løn af formuende Folk deres Børn, som har søgt Skolen.
3 Er der i Skolen Een Bibel, tvende Catecimi Forklaring, 1 evangelibog, 1 a.b.c., 2de Catecismusser.
Heltborg den 30. juli 1754 *Peder Leemann*

I 1758 sender han igen indberetning til biskoppen, hvor han gør opmærksom på, at det er ham, der svarer landgilde til hosbonden og ikke nyder noget derfor af sognet. Han beretter, at skolemateriellet, der blev leveret til skolen i 1743 er noget slidt. Bibelen er endnu ved magt, men den anden er blevet ulæselig af ungdommens bladen. Han får nu årlig i løn af skolens patron 3 rigsdaler, 1 mark og 7 skilling og af hver tønde hartkorn i sognet 2 skilling, det bliver til 5 rdl. 1 m. 7 sk. Indgangspenge og skoleløn af børnene havde han ikke begæret, kun fået hvad enhver godvilligt har givet. Ildebrændsel til skolen har han kun fået lidt af, da nogle ikke har ydet noget de sidste otte år. Han underskriver sig som »Deres allerunderdanigste og ringe tiener.

I 1763 tyve år efter skolevæsenets start i Heltborg er det stadig skoleholderen, der lægger skolestue til. Indberetningen ligner den foregående, men slutningen er mere optimistisk.

»Ildebrand nyder ieg efter min Fundats. Saa ieg haver intet paa mine Sognefolk at klage. Saaledes at være rigtig angiven tilstaar Deres allerunderdanigste og ringe tienere«.
Heltborg den 19. september 1763.
Peder Pedersen Leemann

I 1786 indsendtes en attest om degnes og skoleholderes forhold.

Degnen Niels Pedersen Lang som tillige er skoleholder i Visby så og den gamle Peder Leman, skoleholder i Heltborg sogn har begge efter indsigt og evner flittig ligesom i forrige

år forrettet deres embeder, og hvad deres levned angår er intet forargeligt mig bekendt om dem.

Visby præstegård den 20. dec. 1787 *O. Bay*

Cats penge er skat på tjenestefolk.

Lysepenge, 5 sldlr. eller afgiften af det stykke »Blusjord«, der nogle steder var henlagt til kirken for at dække udgiften til alterlys.

Tavlepenge blev indsamlet i kirken fastelavn og mikkelsdag. Bøssepenge indsamlede degnen ved trolovelses-, bryllups- og barselgilder.

Indgangs- og ugepenge påhvilede børnenes forældre undtagen de meget fattige.

Joakim Larsen: Bidrag til den danske skoles historie. Bind 1.
Indberetninger vedrørende skoler. C1-242.
Indberetninger om degneboliger, kaldets indtægter etc. C1-343.
Skolemandtal C1-491.
Indberetninger vedrørende skoler C1-492.
Indberetning 1735.
Indberetning om inventar og skolebøger samt skolernes tilstand.
1757-1765. C1-346, C1-346.

Gammelfar og Gammelmor

Livshistorien om maler Jens Pedersen og hustru Ane Christensen.
Af Aksel Kirk, Enkjærbrovej 30, Snedsted

I tidligere artikler i Sydthy Årbog, har jeg fortalt om min Bedstefars dagbøger (1866-1905).

Heri nævner han mange venner, især gamle krigskammerater fra 1864. Her vil jeg nu beskrive en ikke krigsveteran, min morfar, maler Jens Pedersen i Heltborg. Han havde én efter datiden ret stor forretning, idet han udførte malerarbejde over det meste af Thy, og havde derfor både svend og lærling. I det daglige kaldtes han kun Jens Maler.

Jens Pedersen var lille af vækst, kun ca. 150 cm med det handicap, at han var »pukkelrygget«, men fantastisk dygtig og energisk, og ligesom Bedstefar, en tro kirkegænger.

Bedstefar skriver, søndag d. 4. februar 1875, i sin dagbog om ham: Kl. 8 gik jeg og Jens Maler til Ydby i kirke kl. 9. Derefter besøgte vi Lars Brændgaards i det sydlige Ydby, hvor vi opholdt os i 1½ time, for derefter at fortsætte over den islagte fjord til Lyngs kirke, hvor vi tillige var i kirke. Igen gik vi tilbage over Skibsted fjord og nåede til Heltborg ved 17-18 tiden.

Begge var halvgamle ungkarle. Bedstefar blev gift i 1878, 42 år gammel, og Jens Maler, som 40-årig, d. 30. april 1883 med Ane Christensen, der sammen med forældrene, var flyttet til Heltborg i 1876 fra Klitmøller. De havde købt en mindre landejendom i Heltborg. Kun 19 år gl. stod Ane brud. Samtaleemnet var måske, den store aldersforskel, og Jens Malers krøblingetilstand. Et ved vi efterkommere dog, de fik et lykkeligt næsten legendarisk ægteskab.

Ialt velsignedes ægteskabet med 5 børn, 1 dreng og 4 piger. Den ældste pige, min mor, fødtes d. 28. juni 1888. Hun blev gift i 1912 med far, Andreas Kirk, der var næstældste søn

af bedstefar, Jens V. Kirk. Mor og hendes 13 søskende kaldte altid Jens Maler og Ane for Gammelfar og Gammelmor.

Gammelfar, Jens Pedersen havde en forhutlet barndom, som søn af en enlig mor, hvilket dengang var en skandale. Moderen, Maren Jensdatter var født i Hassing d. 2. september 1804, som datter af gårdfæster Jens Terkildsen og hustru Edel Cristensdatter.

Jens Terkildsen, der foruden at drive sin fæstegård, tillige var skoleholder og lægdsmand. At være skoleholder var mindre end degn, det krævede ingen særlig uddannelse, men gode regne- og danskkundskaber. Det var da også begrænset hvor megen skolegang der var, de fleste mente, det var bedre, at børnene kunne bestille noget. Jens Terkildsen døde d. 2. maj 1818, 67 år gammel - kun 5 år efter statsbankerotten, hvilke vel var de værste kriseår Danmark har oplevet, hvor der på grund af Napoleonskrigen var fabelagtige priser på alt. Efter statsbankerotten, kom der en pengeombytning, hvor folk mistede 90 % af deres penge.

I skifteprotokollen fra Tandrup ses, at der blev holdt skifte efter Jens Terkildsen imellem hans efterladte enke Edel Christensdatter, og deres 6 børn. 1 td. rug var knap 5 rigsd. værd. De 4 heste vurderedes til 30-40 rigsd. pr. stk., 4 køer til 20 rigsd. pr. stk., 19 får til 2½ rigsd. pr. stk.

Den ældste søn, Terkel Jensen drev gården videre efter faderens død. Han giftede sig i 1820, og i dette ægteskab fødtes 5 børn. Edel Christensdatter og en datter, der var syg blev boende hos ham.

I skiftet ses endvidere, at der i huset var 2 stuer med 3 alkover, hvor ialt 9 personer skulle bo og sove.

Maren Jensdatter, den næstyngste af børnene, blev konfirmeret i Villerslev kirke d. 9. april 1820. Hendes kundskaber var meget gode, og opførsel meget god. Maren er formodentlig kommet ud at tjene herefter.

Fra 1825 har det været muligt at følge hendes færden. Hun tjente først i »Abildgård« i Grurup, flyttede dernæst til Hurup, og videre til Ørum og Visby. Et godt skudsmål følger hende alle steder. 1. november 1833 kommer hun til »Kirkegård« i Ydby hos den 72-årige enkefru Maren Svinth, der sammen med sin afdøde mand havde ejet »Kirkegård«. Maren Svinth boede nu i aftægtshuset.

Her opholdt Maren sig i 7 år til 1. maj 1841, hvor hun flytter til »Thaliasminde« i Gettrup og bliver der i 1½ år.

Da må hun igen flytte, fordi hun er gravid. Denne gang gik turen tilbage til Refs, velsagtens til et sted hvor hun kunne føde sit barn. Den 18. august 1843, føder hun sin dreng, der var svagelig fra fødslen, og derfor hjemmedøbtes, Jens Pedersen, efter hans udlagte barnefader, Peder Jensen, som tjente i »Refshedegård«. Peder Jensen var født i Dover d. 9. december 1816. Ved Folketællingen i 1845, er Maren indsidder (sad til leje) i Refs med sit uægte barn. Hun ernærede sig ved at strikke og spinde. Faderen, Peder Jensen har det ikke været muligt at spore. Antagelig har han forladt egnen.

I 1846 flytter Maren med sønnen til Tvolm. Måske har hun følt det, som »Guds straf« til hende, at hun havde født et handicappet barn. Efter et par år flytter de til Dover, som indsiddere.

Her kom den lille Jens i pleje hos Mette og Povel Andersen i »Kiilsgård«, der selv havde 3 børn i Jens' alder, så her havde han legekammerater. Jens var almissebarn, fra 10 års alderen. Moderen flyttede til Heltborg i 1854, hvor hun fortsætter med at strikke og spinde for andre. Søndag d. 11. april 1858 bliver Jens konfirmeret i Ydby kirke. Kundskaber og opførsel er som moderens meget gode. Kort efter flytter han til Heltborg, som tjenestedreng hos gdr. Willy Rasmussen. I november 1859 er han tilbage i Ydby hos gdr. P. Chr. Pedersen. Hvad Jens beskæftiger sig med i de næste 10 år vides ikke, men d. 26. oktober 1870 flytter den nu 27-årige maler Jens Pedersen fra Ydby til Heltborg. Om han i disse år har fået en fag-

lig uddannelse, eller blot har fusket med malerfaget, har ikke kunnet findes.

Jens flytter herefter sammen med sin mor, der igen er vendt tilbage til Heltborg, efter at have opholdt sig i Villerslev fra 1860 til 1864. I Heltborg får Jens snart oparbejdet en solid og god malerforretning, ligesom han og bedstefar hurtigt fandt sammen og blev gode venner, uden dengang at vide, de frem i tiden skulle blive bedstefædre til de samme børn.

Først i artiklen beskrev jeg en tur til Ydby og Lyngs kirker. Her vil jeg fortælle om en anden tur, de 2 venner var på i 1881, da fjorden ligeledes var frosset til. Søndag d. 13. februar skriver bedstefar: Kl. 7 gik maleren og jeg over fjorden til Mors; til Galtrup, hvor vi ville have været i Ansgar kirke. Desværre var her ingen gudstjeneste, fordi præsten var i Thy for at prædike. I stedet besøgte vi Galtrup Højskole, som velvilligt og gæstfrit åbnede dørene for os. Vi så hele skolen, og kom også ind at se den store rummelige Ansgar kirke.

Herfra gik vi til Nykøbing, hvortil vi nåede hen under aften og indlogerede os hos Gammelmors ældste bror, kobbersmed Christensen. Dagen efter gik vi derfra ved 11-tiden ad landevejen langs fjorden forbi Højris, og igen over fjorden til Nymølle på Salling, hvor min ven og krigskammerat, nu husmand og fisker, Andreas Chr. Poulsen boede på Rødding hede. Her blev vi venligt modtaget og beværtet. Vi blev der til næste dag, da vi kl. 13 gik tilbage over fjorden til det sydlige Mors, og fortsatte, efter et lille hvil, over Næssund hjem til Heltborg. Vi så igen vore kære ved 19-tiden om aftenen.

Det var en skøn, men besværlig tur, for det frøs hårdt. Tiden var ligeledes hård, da gammelfar og gammelmor startede. De 2 slesvigske krige havde tæret på landets økonomi. Tabet af Sønderjylland virkede lammende på befolkningen, og gav sig udtryk i en vis sløvhed. Landbruget stod i stampe, og der sporedes et umådeholdent drikkeri i den billige 8% brændevin. Andelsbevægelsen vandt fremgang, for flere så en chance i nye forædlede produkter. Drikkeriet, var det en livssag, at få bragt ned, for at folk kunne klare arbejdet og få landets økonomi rettet op af den stilstand den havde ligget i. På dette grundlag startede de store religiøse bevægelser efter 1864; Indremission og afholdsbevægelser m.fl., og på disses initiativer blev hundredvis af kroer over hele landet tørlagte for spiritus.

Her var gammelfar en af pionererne, især afholdsbevægelsen var hans hjertebarn. Han var en glødende afholdsmand og fik stiftet en afholdsforening i Heltborg, hvis formand han var indtil han døde.

I foråret 1884 var han 3 mdr. på kursus i København, hvor der blev undervist i ledelse af afholdssagen. Den handicappede maler nåede

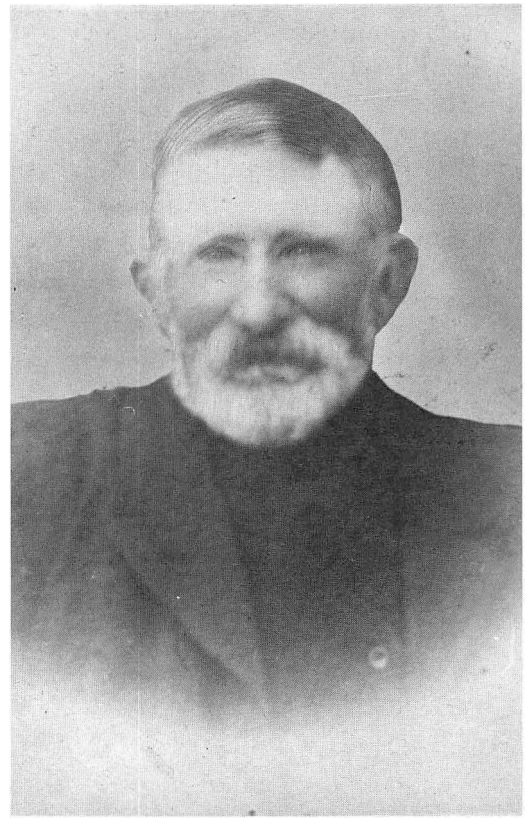

Gammelfar som 70 årig.
Det eneste billede som findes af ham

foruden at passe sin forretning, at deltage i endnu et kursus i København. Denne gang brugte han 3 mdr. til et sløjdkursus. Herefter underviste han i sløjd, hvilket foregik i malerværkstedet. Vi kender disse kurser fra bevarede breve, udvekslet mellem bedstefar og gammelfar. Allerede i efteråret 1887 begyndte undervisningen for de unge, idet der oprettedes en husflidsforening, hvis bestyrelse bestod af 3 medlemmer, heraf var bedstefar den ene. Et udpluk fra hans regnskabsbog fra 1888:

Betalt for sønnen Niels, 10 år gammel, 1 kr. Fra 1891 betales der for undervisning i 30 dage á 5 øre = 1 kr. Et andet sted læses i dagbogen om afslutningen af disse kurser. Søndag d. 11. marts kl. 13, i kirke, derefter til malerens, hvor der holdtes et møde som afslutning af Husflidsskolen for i vinter. Pastor Jørgensen talte og læste op. (Det var stærk frost).

Maleren underviste tillige i husflid i Dover skole. At malerforretningen gik godt ses også i dagbøgerne. Her et eksempel på et af disse:

»11. oktober var jeg i Doverodde efter et læs malervarer til maleren«. Det kom med båd dertil, men desværre nævnes det ikke i bogen hvorfra.

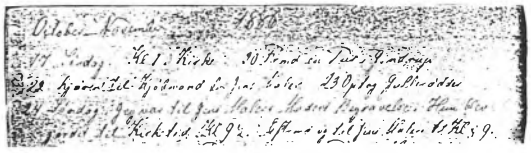

Den 14. oktober 1886 døde Maren Jensdatter, 82 år gammel.

Fra dagbogen citeres: »Søndag d. 17. oktober kl. 13 i kirke og en tur i Ginnerup, d. 22. kører til købmand for Jens Maler. D. 23. optog jeg gulerødder og d. 24. jeg var til Jens Malers moders begravelse - hun blev jordet til kirketid kl. 9½, vi var først hos Jens Maler kl. 9«.

De første 7 år i Jens og Ane's ægteskab, boede de i et gammelt hus. I 1890 blev der bygget et nyt på et stykke jord, som gammelfar havde købt for 900 kr. Det var på 2½ tdr. bygsædeland. Huset blev indrettet med malerværksted, en lille stald til et par køer, lidt høns og en griseso, samt en lille lade, i vinkel fra kostald (se billede).

Det kostede 1.500 kr. at bygge ifølge regnskabsbog. Ud fra nævnte regnskabsbøger, vil jeg prøve at gøre hjemmets økonomi op for 100 år siden, for mand, kone og 5 børn. Som

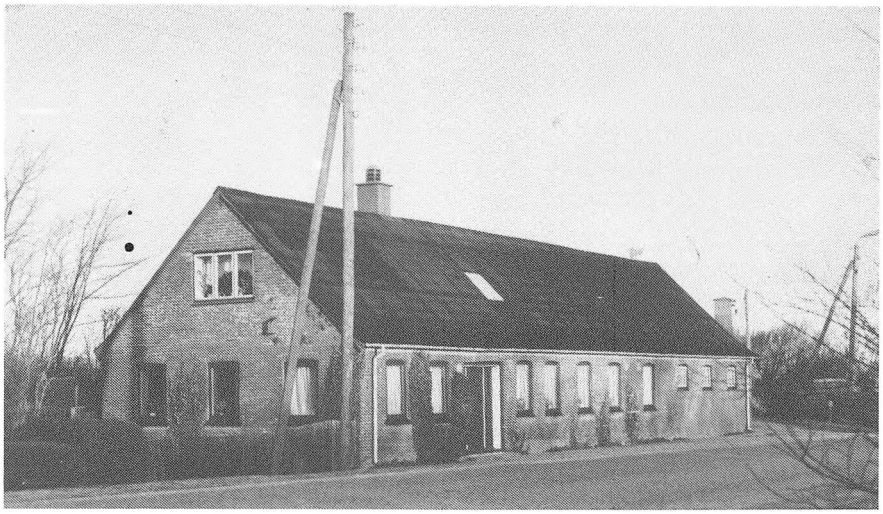

Det godt 100 år gamle hus

Sølvbryllup. I Mandags fejrede Maler Jens Pedersen og Hustru i Heltborg deres Sølvbryllup. Der blev i Dagens Anledning vist det alderstegne Brudepar stor Opmærksomhed. Lykønskninger og Gaver strømmede ind til dem i stor Mængde, især maa nævnes en meget værdifuld Gave fra den stedlige Afholdsforening, der tillige overrakte dem en kalligraferet Adresse fra dens Medlemmer som Tak og Paaskønnelse for det store banebrydende Arbejde for Afholdssagens Rejsning og Vækst i Kommunen, som er udført af Sølvbrudeparret nu i næsten en halv Menneskealder. Om Aftenen samledes i deres Hjem en talrig Forsamling af Sognets Beboere og Venner ude fra, som ønskede at fejre Højtidsdagen sammen med dem, og man fik nu et klart Bevis for, at deres Liv og Virksomhed i Sognet har vundet Agtelse og Forstaaelse. Da Ægteparret endnu med uformindsket Interesse følger med i Tidens forskellige Spørgsmaal baade de sociale og de aandelige, er de saaledes Vidner om, at det lader sig gøre at bevare sin Sjæls Ungdom op under de graa Haar, — gid mange kunde nemme den Kunst. —n.

maler tjente gammelfar 1 kr. om dagen. Mere end 300 kr. om året blev det næppe. Forrentning af 1.900 kr., forsikringer, skatter m.m. har vel taget ca. halvdelen. De havde 1 ko, 1 får, lidt høns og en julegris, det var gammelmors gerning, hendes ét og alt. Koen gav ca. 1600-1700 kg. mælk. De første år, var der ingen mejeri (A/M Frem byggedes 1896). Gammelmor har skummet mælken, kærnet smør af fløden, ialt ca. 50-55 kg. om året. Af mælken blev der solgt ca. 500 l. om året á ca. 3 øre pr. l. Fåret gav 4-5 kg. uld, som var nødvendig til strømper. Heraf kunne der blive 10 par lange strømper, som de brugte dengang. Fåret fik i reglen 2 lam om året, her var der til kød og talget brugtes til lysestøbning, hvilket var nødvendigt, indtil petroleumslampen kom frem. Koen fik en kalv hvert år, det var også en lille indtægt. På marken avledes græs, byg, havre og rug. En del af kornet blev kørt til møllen og malet til mel, gryn m.v. Kartofler, grøntsager og bær avlede de selv, så det var kun lidt der skulle købes.

De skabte et godt og trygt hjem for deres 5 børn, der alle kom på højskole, pigerne blev uddannede syersker, sønnen blev maler efter faderen. Denne søn blev malermester i Norge og en dattersøn er malermester i København. (Sølvbryllup. Se kopi).

Nytårsdag 1919 døde gammelfar, 75 år gammel. 2 år efter solgte gammelmor huset og flyttede hen hos sønnen, hvor hun fik et hyggeligt værelse på loftet.

Gammelmor var myreflittig, jeg husker hun strikkede og stoppede til alle sine 20 bør-

Gammelmor med sit første barnebarn - min ældste søster Stinne

Gammelmor er blevet oldemor.
Her sammen med min mor, søster Anne
og hendes førstefødte

nebørn + andre i Heltborg. Desuden syede hun utallige kludesko til de samme, af gammelt tøj, som blev leveret til dette formål. Det blev moderne med silkestrømper til pigerne, men når hælen var slidt og strømperne ikke kunne bruges mere, ja, så fandt gammelmor ud af at klippe disse i strimler og hæklede tæpper af dem. Hun mente selv, der skulle være et til hvert af hendes børnebørn, hvilket hun nu ikke nåede. På sit værelse havde hun en kurvestol, et lille bord, en sofa, endnu et bord og 4 stole. I kådhed kunne vi unge sidde og vippe på stolene, så kom irettesættelsen: I skal sidde ordentlig på de stole. Vi fik dem lige efter vores bryllup, og de kostede dengang 16 kr., så det var mange penge.

Omkring 1940 flyttede gammelmor hjem til os, hun kunne ikke klare at gå på trapper længere.

Gammelmor døde d. 10. juni 1947, 83 år gammel.

Gammelfar og gammelmor's hus, solgte de for 70 år siden til tømrer og snedker Chr. Overgaard og hans kone Maren, der begge lever og nyder deres otium i huset. Malerværkstedet blev snedkerværksted, og møbler blev her fortsat istandsat og malet.

Ting- og Arresthuset i Vestervig

Af Ove Jørgensen, Bakken 11, Ydby

Vi skriver 1831. Den ihærdige herredsfoged, hr. overauditør over Hassing og Refs herreder, deFischer i Sydthy, vil have et Ting- og Arresthus bygget i Vestervig. Han skriver derfor, gennem Amtskontoret i Thisted, til Det kongelige Cancellie og forelægger sit andragende, og det kongelige Cancellie svarer, ligeledes via Amtmanden i Thisted, og Amtmanden videresender til herredsfogden, følgende brev:
Det kongelige danske Cancellie har under 5th dennes tilskrevet mig således:

Med erklæring af 2den marts d.å. har hr. konferensråden hertil indsendt en forestilling, med bilag, fra herredsfogden i Hassing og Refs herreder, overauditør deFischer, betræffende opførelsen af et nyt Ting- og Arresthus for disse herreder.

Til at bestride de hertil medgående udgifter, der anslås til omtrent 2600 Rd. sølv, har De i Deres erklæring foreslået, at anvende deels en af amtsrepartitionsfonden af 1829, i hans visitatskasse indsat kapital på 1500 Rd., deels det overskud, som samme fond i afvigte år ville afgive.

Hermed ville imidlertid alle amtets landjurisdiktioner komme til at yde bidrag til bygningen, hvilket ikke med billighed kan fordres, eftersom de to herreder på Morsø i sin tid i forening med øens købstad, Nykøbing, har bekostet opført et eget Ting- og Arresthus, uden dertil at have erholt nogen hjælp fra Amtets andre institutioner, og det følgeligt heller ikke nu bør pålægges dem at contribuere, til et fremmed herred.

Men på den anden side kunde den sædvanlige

Tinghuset i Vestervig

Arrestforvareren og familien i Vestervig, august 1913

regel, at enhver jurisdiktion uden fremmed hjælp bør tilvejebringe det for etaten, og til arrestanternes forvaring nødvendige lokale, ikke ligefrem anvendes i dette tilfælde, da Hassing og Refs herreder forhen, ligesom med Thylands øvrige 2 landjurisdiktioner, nemlig Vesterhan, Hillerslev og Hundborg herreder, have ydet bidrag til opførelsen af det i Thisted købstad værende Tinghus.

Da det fremdeles ville medføre forviklinger om udgifterne skulle lignes blot på de jurisdiktioner, for hvis regning Thisted Tinghus er opført, eller tilvejebringes på den måde, at Hassing og Refs herreder blev udløst af de øvrige interessenter i medbemeldte Tinghus, er det fundet rettest, at udgiften bestrides, dels ved et passende bidrag af amtsrepartitionsfonden, og dels med særskilt ligning på Hassing og Refs herreder, hvorved disse får et antageligt ækvivalent for det i sin tid givne bidrag til Thisted Tinghus' opførelse, medens på den anden side amtsrepartitionsfondet for fremtiden kommer til at spare den årlige husleje, der af samme hidtil har været betalt Hassing og Refs herreder til lån af lokale til Tingets afholdelse.

Efter at nu Cancelliet haver her brevvekslet med Det kongelige Amtskammer, skulde man tjenstligt tilkjendegive hr. konferensråd til behagelig efterretning, og fornøden foranstaltning, at der til opførelsen af et nyt Ting- og Arresthus, for Hassing og Refs herred må anvendes 1300 Rd. sølv af amtsrepartitionsfondet, dog ei af den allerede i retsgældkassen indsatte rentebærende kapital, men af fondens øvrige beholdninger, i al fald således, at halvdelen betales i dette, og halvdelen i næste år, samt at den øvrige til Tinghusets opførelse fornødne sum, må lignes på Hassing og Refs herreder.

Med hensyn til bygningsarbejdets udførelse, må Cancelliet anse det rigtigst, om der afholdes en licitationsforretning efter forhen af øvrig-

Arrestforvarer S. P. Carlsen og hustru, Vestervig 1947

heden forfattede, og af hr. konferensråden approberede conditioner, hvorefter udskrift af forretningen hertil måtte indsendes ledsaget med Deres behagelige erklæring.

I anledning af den fremgangsmåde der hidtil er blevet brugt med udbredelsen af de omkostninger der er medgået til reparation på amtets tvende Tinghuse, må Cancelliet ved denne lejlighed tjenstligt tilkendegive Dem til behagelig efterretning, at disse udgifter for fremtiden ikke bør lignes under et, på hele amtet, men for hvert Tinghuses vedkommende, bæres af den eller de jurisdiktioner som ejer Tinghuset.

Den indsendte tegning med plan og overslag, følger hermed tilbage.

Ved at communikere deres velbårenhed fremstår endog, til behagelig efterretning, må jeg tillige melde, at jeg nærmere skal underrette Dem om hvorvidt repartitionsfondet for tiden er i stand til at udrede de 1300 Rd. som hviler på samme, ligesom jeg ved nærmere omtale, vil overlægge med Dem, hvorvidt det nu da alle materialer er i usædvanlig høje priser, skulle være tilrådeligt, at foretage licitation, eller om det måske skulle være rettere, at udsætte samme til efteråret.

Overslaget og tegningen er i Amtets bevaring.

Thisted Amtshus den 12. marts 1831

Thune

Hr. Overauditør, Herredsfoged deFischer

Overslag

Over udgifterne, som opførelsen af et Ting- og Arresthus, der ifølge Det kongelige Kancellies skrivelse af 5. marts 1831 for Hassing og Refs herreder skal opbygges, vil kunne medføre.

A. Bygningsmaterialer og arbejdsløn m.v.

1)til muren 2 sten i underste og 1½ sten i øverste etage, samt gulv i kælderetage, vil behøve 30.000 sten á 16 Rd. for 1.000
ialt 480 Rd. sølv

2)til skillerummene og skorstenen indtil taget, kan behøves 17.000 halvbrændte sten á 10 Rd. for 1.000
ialt 170 Rd. sølv

3)4.500 tagsten á 30 Rd. for 1.000
ialt 135 Rd. sølv

Grundsten, sand og kørsel, som præsteres af herrederne, er ej bragt under beregning.

4)150 tønder stenkalk á 1 Rd. 573/5 sk. pr. tønde,
ialt 240 Rd. sølv

5)26 bjælker á 12 alens længde og 8 á 9 tommer i kant, á 4 Rd. 58 sk.
ialt 119 Rd. 58 sk. sølv

6)26, 18 alinger, til spær á 1 Rd. 82½ sk.
ialt 48 Rd. 33 sk. sølv

7)24 tylter 5 alens lægter á 1 Rd. 36 sk.
ialt 33 Rd. sølv

8)30 tylter 10 fods 2" tommers planker til gulve i øverste etage, beklædning i arresten og døren m.v. á 7 Rd. ½ sk.
ialt 282 Rd. 48 sk. sølv

9)3 tylter 12 fods fyrre planker til vinduer, karme m.m. á 9 Rd. 66 sk. pr. tylt.
ialt 29 Rd. 6 sk. sølv

10)35 tylter 10 fods 1¼ tomme gran, bord á 4 Rd. 35 sk.
ialt 141 Rd. 35 sk. sølv

11)5 tylter dobbelt 12 alinger til skillerumstømmer á 9 Rd. 66 sk.
ialt 48 Rd. 42 sk. sølv

12)Glas til vinduer i øverste og nederste etage
ialt 63 Rd. sølv

13)Vinduesbeslag 32 Rd.

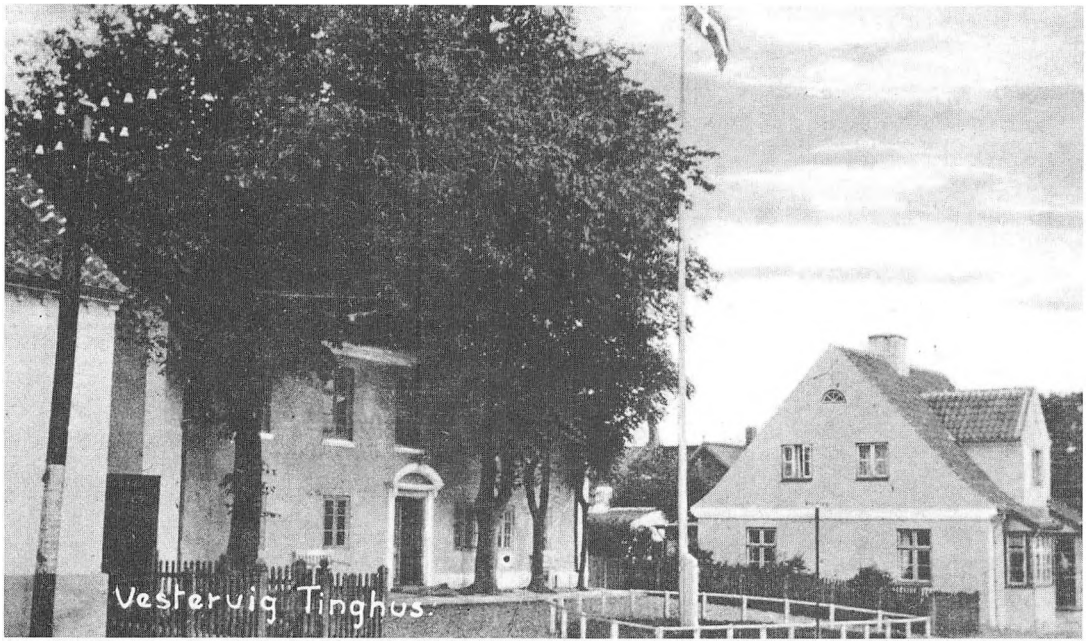

Tinghuset i Vestervig

14)Låse, hængsler, skilte og trykkere til døre i øverste etage
ialt 16 Rd.

15)Låse, hængsler, skilte og trykkere til døre i nederste etage til 6 døre
ialt 15 Rd.

16)Jernstænger i vinduerne, skydere til dørene, stabler, hængsler og låse til de trende (3) arrester
ialt 48 Rd.

17)2000, 5 tommers spigre til lægtning og beklædning af arresterne m.m. á 8 Rd. 32 sk.
ialt 16 Rd.

18)5000, 4 tommers søm á 4 Rd. 32 sk.
ialt 21 Rd. 60 sk.

19)2000, 3 tommers søm á 2 Rd. 64 sk.
ialt 5 Rd. 32 sk.

20)Jernankre, 20 skibpund á 764/5 pr. skp.
ialt 16 Rd.

21)Bly til tagvinduer
ialt 32 Rd.

22)Blyhvidt og linolie
ialt 30 Rd.

23)En stentrappe med opgang til begge sider og indgang underneden til underste etage
ialt 100 Rd.

24)Stokværk til jerntrappe
ialt 40 Rd.

25)Murerarbejde anslået til 200 Rd.
når håndlangere lønnes af distriktet.

26)Tømmer og snedkerarbejde 200 Rd.

27)Malerarbejde 20 Rd.

Stentrappe, som næppe kan anskaffes for den foranførte pris, kunne måske undværes, når indgangen bliver i nederste etage og der i gangen anbragtes en trappe, som førte til den øverste etage.

28)Stenpikningen ved Tinghuset og opførelsen af et jorddige bag bygningen, til indhegning af gårds-

Plads og haveplads, hvori opbygges et lidet staldhus for en ko eller et par får, samt plads til foder, ildebrændsel, og andre fornødenheder for økonomaen eller arrestforvareren.
anslået til 120 Rd.

Opførelse af Tinghuset vil herefter koste
ialt 2.655 Rd. 14 sk.

B. Inventarie sorter, som Ting- og Arresthuset kan behøves i Tingstuen:

1)1 stort bord eller 2 mindre der kan sættes sammen.
ansættes til 6 Rd.
2)12 stole med hynder og betræk á 2 Rd.
ialt 24 Rd.
3)2 borde 3 Rd.
4)En 3 etagers standovn 53 Rd.
5)Til brug i sideværelset:
1 bord 2 Rd.
2 stole med hynder og betræk 4 Rd.
1 reol og et lidet hjørneskab med lås 8 Rd.
I den nederste etage en bilæggerovn til arrestforvareren 18 Rd.
Til arrestanterne:
3 senge med 3 madrasser, 3 overdyner og trende hovedpuder.
ialt 48 Rd.
3 træstole, 3 natstole med potter og 3 vandfade 6 Rd.
3 feltspader med tilbehør 9 Rd.
2 syringe 6 Rd.
1 fast hynde 8 Rd.
1 halsjern og 1 armbånd 4 Rd.
Ialt 2.851 Rd. 14 sk.

C. Byggepladsen:

Den, Lars Sørensen afkøbte parcel 2 skæpper 2 fjerdingkar, koster efter forelagte købekontrakt, 225 Rd.
Omkostninger i anledning af købekontrakten og skødets opretelse, samt tinglæsning 231 Rd. 14 sk.
Ialt 3.082 Rd. 28 sk.

At nærværende overslag i forening med murermester Anders Klovborg og Tømmermand Niels Poulsen af Oxenbøl efter foregående overværelse af bedste skønnende, så nøjagtigt som muligt er forfattet efter forud inddragne efterretninger om priserne på byggematerialerne bliver herved bevidnet.

Teglgaarden den 22. april 1831. *Fischer*

Fremlagt ved licitation den 20. maj 1831.

Correspondance

Angående opførelse af et Ting- og Arresthus for Hassing og Refs herreder.

16/10 31.

Til sognefogden i Sønderhaae.

Sognefoged Christen Knattrup ville møde i Teglgaarden, næstkommende fredag, den 21. okt. 1831, for i forening med mig og en anden sagkyndig mand, at bedømme de af entreprenørerne, til opførelse af et Ting- og Arresthus for Hassing-Refs herreder, anskaffede bygningsmaterialer, bestående af mursten, kalk og tømmer, fjæl og tagsten m.m.

Han vil møde om eftermiddagen kl. 1 slet.
Fischer

16/10 31.

Til sognefogederne i Sønderhaae og Hørdum

Da det efter konditionerne til opførelse af et Ting- og Arresthus for Hassing og Refs herreder, er bestemt, at de nødvendige kørsler og håndlangere, skal afgives af jurisdiktionen, og da nu på onsdag og torsdag, den 19. og 20. dennes, fra Hassing skal befordres til bygningens opførelse behøvende kalk til bygningen, stedet ved Teglgaarden, så vil sognefogderne fra Sønderhaae og Hørsted sogne af det contribuerede hartkorn tilsige 25 velbespændte, tætte

vogne, af hvilke 13 vogne møder om onsdagen den 19de om morgenen klokken 7 for Johannes Davidsen i Hassing, og 12 vogne om torsdagen den 20de til samme klokkeslet og sted, for at bringe det ovennævnte bygningskalk fra Hassing til Teglgården.

Sognefogderne ville med hinanden bestemme hvor mange kørsler, der bør leveres af hvert sogn, og anmode de bemeldte landboere om i tilfælde af regnvejr, at medbringe hvad der måtte behøves for at tilhylle den ulæskede kalk, som skal transporteres.

Fischer

17/10 31.

Til sognefogden i Vestervig.

Til at forrette gående arbejde med læskning af kalken til det nye Tinghus, vil sognefogden tilsige af Vestervig sogn, 20 mand, at møde for næste onsdag morgen, og 20 mand at møde næste torsdag morgen, klokken 9.

Hvoraf det halve mandskab daglig medbringer 2de spande og 1 aag hver, til vandbæring.

Fischer

19/10 31.

Til sognefogden i Hassing

Da Sønderhaae og Hørsted sogne ikke kan afgive uden 22 vogne så ville sognefogden i Hassing beordre 3de vogne til i morgen at køre kalk til det nye Tinghuses opførelse.

Fischer

19/10 31.

Til sognefogden i Helligsøe

Sognefogden ville beordre 6 vogne af Helligsøe sogn, at møde ved ladepladsen i Kriik næste løverdag den 22de dennes, om formiddagen klokken 8, for at køre hver 2. læs fjæl og lægter derfra hen til Teglgaarden, af det til det nye Tinghus indkøbte tømmer.

Fischer

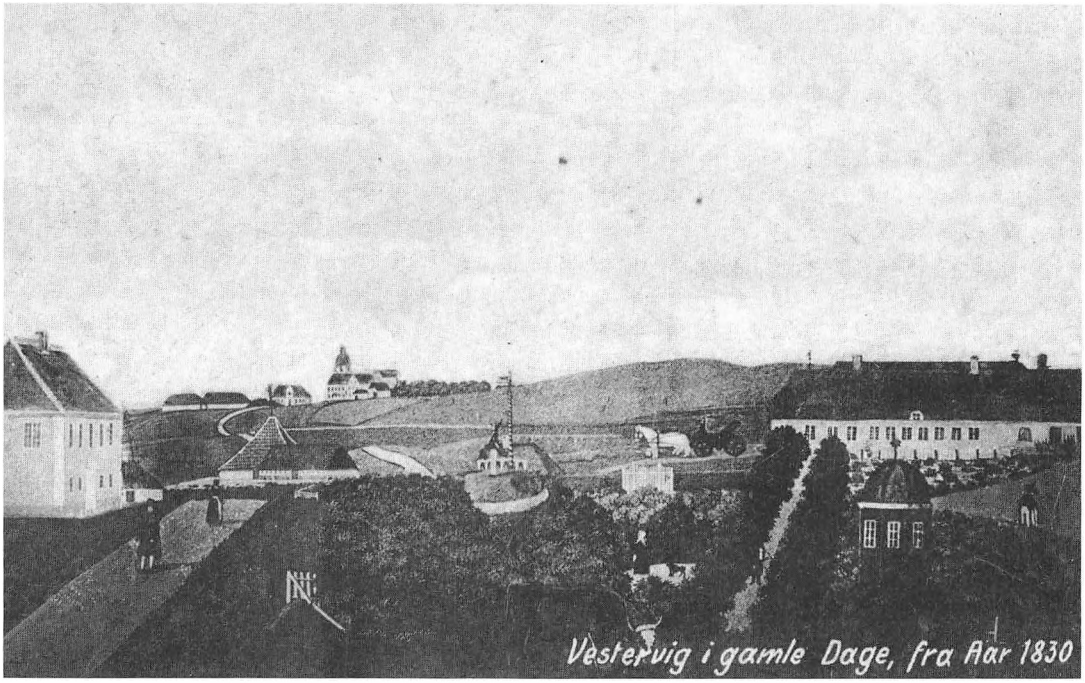

Vestervig 1830

19/10 31.

Til sognefogden i Giettrup

Sognefogden vil beordre 9 vogne at møde ved ladepladsen i Kriik næstkommende løverdag formiddag klokken 8, for derfra at køre hver 3de læs til Oksenbølle, af det til det nye Tinghus indkøbte tømmer, og de kørende medbringer det fornødne reb til at forlænge vognene.

Fischer

19/10 31.

Til sognefogden i Helligsøe

Sognefogden må tilsige, af Helligsøe sogn til at møde her ved Lars Sørensen, for at udhamre den til det nye Tinghus bestemte kalk, mandagen den 24. dennes, 2 vogne og 4 mand med hver en greb og skovl og tirsdagen den 25. dennes ligeledes 2 vogne og 4 mand med greb og skovle. Såvel vogne som mandskab møder om morgenen klokken 8 og gør kun et læs nemlig til klokken 1 á 2.

Fischer

4/11 31.

Til sognefogden i Helligsøe

Sognefogden vil beordre af Helligsøe sogn 12 mand, at møde næstkommende tirsdag den 8. dennes klokken 8 formiddag ved Teglgaarden som medbringer skovle og grebe for at hjælpe med ved grundens nedlæggelse og pladsens jævning til det nye Tinghus.

Fischer

Således beordrede herredsfogden fremdeles sognefogderne i de to herreder, at beordre beboerne til at komme og udføre dette eller hint, køre mursten, teglsten, grus og andet til arresthusets opførelse, således at alle materialer var til stede når håndværkerne skulle i gang.

Endelig gengives de to skønsmænds erklæring:

Alle disse materialer blev af os nøje efterset, og vi skjønner at de er af bedste qvalitet og beskaffenhed, gode og brugbare og saaledes som overslaget foreskriver.

At denne skjønsforretning efter vor overbevisning er rigtig, det vedstaar og bekræfter vi med vore underskrifter.

Vestervig Teglgaard, den 21. oktb. 1831

Tøfting *C. Knattrup*

Således fik Vestervig sit Ting- og Arresthus, som ligger der den dag i dag.

Smedens Erindringer

Af Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum

Artiklen er blevet til som en omskrivning af de erindringer, forhenværende smedemester Herluf Andersen, Hurup, efterlod sig, da han døde. Herluf nåede før sin død at uddybe stoffet for mig. I artiklen er jeg nok gået ind i den sproglige form, men det har været mig magtpåliggende efter bedste evne at bevare substansen i »smedens« fortælling. Læseren skal kunne høre »æ sme« sige det, han faktisk sagde.

Fire brødre gift med fire søstre.

Jeg blev født den 5. maj 1909 i Hurup. Den 9. april 1923 blev jeg konfirmeret, og dagen efter købte jeg pibe og tobak. I årene fremover var jeg storryger, og det lige til den dag, Johanne ikke syntes, jeg brød mig om det mere. Jeg blev gift med Johanne i Ydby kirke den 5. september 1937. Pastor Alfred Christensen, Boddum, viede os. Han havde også i sin tid konfirmeret Johanne.

Vi var fire brødre, som blev gift med fire af Kirstine og Niels Jensens døtre. Niels Jensen ernærede sig som vognmand på Draget. Jeg var for øvrigt den, der valgte sidst, men jeg blev først gift.

Det var svært for Johanne og jeg at finde et sted at bo, så Johanne måtte bo hos mine forældre de fire år, hun gik efter mig. Om dagen havde hun noget løst arbejde, og så hed det sig, at hun sov på divanen om natten.

En Chevrolet lastbil lastede 1200 kilogram.

Den første maj 1923, kom jeg i lære hos min far. Jeg skulle være grovsmed, men jeg ville hellere have læst teologi. Jeg var egentlig ikke særlig religiøs, men der har jo været mange præster i min slægt, og så interesserede jeg mig for græsk historie og mytologi, samt andre beslægtede emner. Jeg vil tro, min bror Ejnar og jeg var mellem de allersidste rigtige landsbysmede, som fik lært smedehåndværket fra bunden. Vi lavede plove, harver, vogne, smedede sko og søm, samt bygningsbeslag og beslag af alle mulige og umulige arter. Endog en rigtig svingplov lavede vi. Den skulle bruges til hedeopdyrkning.

Når vi skulle på teknisk skole, måtte vi op på den gamle kommuneskole. Klasseværelset, som var kakkelovnsfyret, var oppe på kvisten. Her sad vi 5 aftener om ugen fra klokken 7 til klokken 9 i 6 vintermåneder. Førstelærer Johannes Kappel, Hurup Kommuneskole, underviste i dansk. Sognefoged Th. Agerholm underviste i gammel dansk bogholderi, og arkitekt Thorvald Jensen, søn af Hans Jensen, tog sig af teknisk tegning og geometri. Ved hvert års afslutning var der udstilling af elevarbejder, og Hans Jensen holdt den samme afslutningstale år efter år. Teknisk skole var Hans Jensens hjertensbarn, og uden ham ville der ingen teknisk skole være. Jeg skal lige nævne, at Adolf Sørensen underviste mig i frihåndstegning. Jeg ved ikke, hvor god han var til at tegne, men jeg lærte da i det mindste, hvordan det ikke skal være, og det har gavnet mig resten af livet.

I min læretid havde jeg undertiden problemer med en af smedesvendene, Peder Knattrup. Han tævede mig, hvis der var noget ved arbejdet, som gik ham imod. En dag fik han et raserianfald, fordi nogle drenge havde brugt de kroge, vi hængte udsalgsvarer i ude på gaden til at slynge i. Jeg stod ved essen med essekvasten i hånden. (En essekvast er en stump sæk, sat fast i en stump sammensnoet rundjern. Den lå altid i essevandtruget, så den hele tiden kunne være slaskvåd). Jeg må ind-

rømme, at jeg slog ham et par gange med kvasten, hvorefter jeg smed ham op i hjørnet, hvor hestegødningen lå. Siden den dag er jeg aldrig nogensinde blevet truet.

Da det blev dårligere tider for smedehåndværket, begyndte min far at handle med maskiner, og senere bevægede han sig ind på vand, varme og sanitetsområdet. I 1926 gik han endog ind i autobranchen, idet han påtog sig underforhandling af Chevrolet person- og lastvogne. En Chevrolet lastvogn lastede sine 1200 kilogram, men det kan vel ikke imponere nogen i dag, hvor man kører med 47-48 tons.

Min far ville, at min uddannelse skulle være i orden, så han sendte mig i læretiden på kurser i materialelære på Teknologisk Institut i København. Da jeg skulle til at reparere biler, deltog jeg i kurser på GM samlefabrikken i København.

Efter at jeg i 1927 havde fået kørekort, blev jeg lånt ud til forskellige vognmænd til såvel lastvogns- som hyrevognskørsel. Endvidere kørte jeg skolevogn, da der ingen kørelærere var, og folk skulle jo have kørekort, når de havde købt bil. Jeg fik ingen betaling for skolekørslen, som altid fandt sted i min fritid. Undervisningen var noget, der fulgte med i handlen. Der blev ikke krævet særlig uddannelse som kørelærer, men jeg havde flere prominente personer blandt mine elever. Dora Miehe Pfænner, var en af dem. Hun lærte aldrig at køre baglæns. Min far tog hende selv op til prøven. Den prøvesagkyndige var Majbom i Thisted. Han turde ikke lade hende dumpe, så hun bestod, men hun satte sig aldrig siden bag et rat.

Det var en stor pestilens at være kørelærer, så jeg var lykkelig, den dag Ejnar fik kørekort og kunne afløse mig. I 1931 fik vi solgt flere hyrevogne, som fik sat skolepedaler i, og heldigvis ville vognmændene ikke have os til at køre skolekørsel mere, men vognmændene brugte mig som reservechauffør, hvilket jeg dog aldrig fik andet end drikkepenge for. Jeg husker således en køretur, som jeg kørte for Landstinget. Gartner Kr. Madsen skulle til Madstedgård, velsagtens et bryllup. Jeg var indstillet på at køre hjem og hente gartneren siden. Men nej, her var flere chauffører. Vi skulle alle blive at spise. Det blev anset for at være for dyrt at lade os køre hjem. Vi blev anbragt i et rum ved siden af bryggerset, vist nok pigekammeret. Om eftermiddagen var vi chauffører en tur ovre på fugleøen Madstedborg. Efter aftensmad og aftenkaffe påbegyndte vi velfodrede hjemkørslen.

Selv fik jeg efterhånden kørekort til alt, hvad der med lodder og trisser kunne gå rundt: personvogn, rutebil, lastvogn med påhæng samt motorcykel med sidevogn. De professionelle kaldte det et ratholderkort.
I mit næringsbrev kom der senere til at stå »Smedemester« og »Mekaniker«. Selv fandt jeg, at smedehåndværket stod mit hjerte nærmest, men det var arbejdet med lastbilerne, jeg brugte mest tid på. Jeg lavede beslag til lad og reparerede bremser. Da det hydrauliske tippelad dukkede op omkring 1950, kom dette under mit domæne.

Folk kaldte mig »Smeden« eller »æ Sme«. Der var ikke nogen, der kaldte mig Herluf.

Mit livs smedearbejde udførte jeg ved Hurup kirkes udvidelse i 1928 og ved Ydby kirkes restaurering i 1930-31. Min far var mester, Ejnar og jeg var svende, og bror Børge var lærling. Ejnars arbejde var det smukkeste. Det gjaldt især de små ting som låse og dørnøgler. Han havde evnen til at se, hvordan det skulle laves. Børge blev ekspert i at slå med forhammeren.

I Hurup kirke blev der skåret to nye fløje og en ny himmel til prædikestolen. Dette arbejde blev udført af en af byens snedkermestre. Jeg sagde til provst Dahl, at byens håndværkere vel også kunne påtage sig at reparere krucifikset, når de kunne reparere både himmel og prædikestol. (Som dreng havde jeg set krucifikset oppe på kirkeloftet). Provst Dahl svarede, at han havde leveret krucifikset ind på

Nationalmuseet. Jeg bemærkede, at så var der sgu' ingen, der fik det at se mere, hvorefter provsten og jeg ikke var på talefod i lang tid. Mange år senere blev der sat nye malerier i altertavlen. Malerierne er udført af kirkekunstneren Sven Havsteen Mikkelsen. Man afdækkede nu alle de blyindfattede vinduer i koret med persienner. Maleren mente ikke, malerierne kunne tåle lyset. Jeg mente, at når de gamle malerier havde kunnet holde i flere hundrede år, måtte det være en forkert maler, som havde lavet de nye. Jeg kan ikke bedømme selve malerierne, men jeg har kritiseret vinduesafdækningen overfor en af Menighedsrådets medlemmer, hvilket vi ikke blev uvenner over.

Da jeg i 1988 var ved Ydby kirke, så jeg, at beslagene på døren mellem kirken og våbenhuset var intakte og så ud, grangiveligt som jeg havde lavet dem, næsten seks årtier forinden. Da min far havde travlt med bilerne, stod jeg selv for fremstillingen af beslagene. Smedesvend Kr. Simonsen Jensen, som senere blev smedemester i Sønderhå, assisterede mig dog. Han smedede alle sømmene og boltene, og det var bare noget, han kunne. Havde vi haft nutidens værktøj f.eks. elektronisk skæring, kunne vi have lavet det hele med en lethed, som skulle vi blot klø os i nakken. Ornamenter ville man bare lave med trykluft, perfekt. Kun en ganske let efterpudsning. Nej, det er blevet andre tider.

Ovnlak til 10 års forbrug

Den 15. august 1937 overtog jeg min fars smedemesterforretning. Min far fortsatte automobilforretningen på Bredgade 49, men min forretning blev flyttet til Bredgade 37-39, hvor Pusterummet og Sparekassen nu ligger. Såvel værksted som butik havde jeg lejet af fru Thyra Søndergård for 60 kr. om måneden.

Herluf Andersen. (Foto: Chr. Christoffersen)

Da jeg havde indrettet smedie med esse, og hvad der ellers hørte sig til, gav min far mig værktøj, maskiner, motorhammer samt bukke- og stubbemaskine. Sidstnævnte brugtes, når de varme vognringe skulle klemmes sammen om fælgene. Min far overlod mig også sit lager af hestesko og en klat jern. (Jeg har aldrig hørt mine brødre klage over, at jeg fik for meget). Jeg fik bjerget en gammel boremaskine til håndkraft. Den blev nu lavet om til elkraft, da jeg senere købte en gammel elmotor på afbetaling.

A. Søndergård havde jo tidligere haft sin cykelforretning her, men der var ikke en stump værktøj tilbage. En ovn var der, til ovnlakering af cykler, og så var der en hel del ovnlak.

A. Søndergård døde af et hjertestop i 1930. Han havde levet af at fabrikere cykler af mærket »Hurup«. Rør og fittings importerede han i store partier fra England. Det var kvalitetsvarer af mærket B.S.A. Bramton.

Det viste sig, at ovnen var i brugbar stand, selv om den ikke havde været anvendt i flere år. Lakken var også, som den skulle være. Der var både grundlak og færdiglak i 5 liters plomberede dunke til mere end 10 års forbrug, ja til mange hundrede cykler.

Jeg gik nemlig i gang med at opkøbe cykler i København. En ungdomsven, Poul Wilhelmsen, som var ansat i en auktionsforretning derovre, foretog selve opkøbene på politiets hittegodsauktioner. Cyklerne sendte han til mig i hele jernbanevognladninger d.v.s. en hundred stykker ad gangen.

Cyklerne kostede mig fra 35 øre til 2 kr. stykket. Hertil kom fragten, som beløb sig til 130 kr. pr. vognladning. Jeg havde hele tiden 1-2 mand ansat til at ordne cykler. Mange af disse blev solgt for 20-30 kr. pr. køretøj, når de først var blevet renset og smurt, og der ellers var blevet pumpet en slant luft i ringene. En del af cyklerne blev lavet til børnecykler, og resten blev lavet til reservedele.

Nye cykler af god kvalitet kostede dengang omkring 100 kr., men jeg kunne godt sælge nye cykler til 65 kr. stykket og alligevel gøre det med god fortjeneste.

Nok at se til

Det var godt, at jeg kunne tjene på cyklerne, for det var ikke uden problemer at starte smedeforretningen. Vi havde nok at se til. Alligevel var pengene så små, så vi efterhånden gled over i vekselstrøm.

Den første kunde, jeg havde, var Niels Sloth fra Hurup Mark. Han fik lagt to par nye sko. Regningen lød på 4 kroner og 60 øre. Den blev betalt 3 måneder senere. En af de gamle sko, som jeg brækkede af, beholdt jeg i 50 år som souvenir. Den mindede mig om de første penge, jeg tjente som mester, men nu er den forlagt, og den har da heller ikke nogen værdi.

Vi fik en lejlighed hos Kirsten Hummelshøj, som boede Bredgade 37, d.v.s. på den anden side af gaden. For tre værelser med kammer og das i gården, betalte vi 40 kr. om måneden. Rumopvarmningen var med kakkelovn, og i køkkenet brugte vi primus. Min bror Evald boede og spiste hos os for 40 kr. om måneden.

Endvidere gik Johanne ud som vaskekone for 2-3 kroner om dagen. Ved konfirmationer, bryllupper og andre gilder gik hun fru Holst til hånde. Ja, hun blev nærmest smittet af denne kogekone, så madlavning blev hendes store dille, og det kom mig til gode under min langvarige sygdom, som jeg skal fortælle om i næste afsnit. Johanne havde vel ikke over 5 kroner for en hel dag på 12-15 timer, men pengene var vist sorte. I alle tilfælde var de godt solbrændte.

Disse kvinder

I 1934 blev jeg smittet med kalvekastningsfeber efter at have ringet en tyr. Det var jeg syg af i lang tid. Alvorligt syg. Der blev sat en ekstra seng ind på mit kammer, og så skiftedes mor og Johanne til at våge hos mig i tre uger. Jeg tabte mig så meget, så jeg en tid var nede på

65 kilogram. Appetitten fejlede ellers ikke noget. Tværtimod. Jeg var altid sulten, og nabokonerne fyldte mig med alle mulige gode madvarer som jordbær med fløde, stegte duer og lign. Disse kvinder kan jeg aldrig få sagt tak nok til: Kirsten Hummelshøj, Matilde Jensen, Marie Sørensen. - Efter et halvt år havde de fået mig fedet så meget op, så jeg så småt kunne begynde at arbejde igen. Alligevel gik der cirka to år, inden jeg var fuldt arbejdsdygtig. Da jeg atter var i fuld blomst, vejede jeg 139 kilogram og 900 gram netto.

Under min sygdom havde min bror Einar passet smedjen, så folks heste kunne få sko på alligevel. Ejnar, som skulle giftes med Esther, blev i vores gamle forretning, så længe han var arbejdsdygtig.

Fra NSU til Harley Davidson

Det voldte mig en del besvær at få næringsbrev og autorisation som autoriseret vandmester, men efter at have bestået de nødvendige prøver på Teknologisk Institut, samt efter at have bestået den store svejseprøve fik jeg duelighedstegnet. Hos min nabo, cykelhandler Valdemar Steffensen, købte jeg det mest nødvendige værktøj, hvorefter jeg for egen regning lavede nogle små varmeanlæg.

Egentlig ville jeg gerne have haft Steffensens forretning, som havde både esse og godt værksted, men han købte den altså for næsen af mig. (Frederik Bool havde tidligere her haft maskinfabrik med fremstilling af hesteriver).

Der var trange forhold i den forretning, jeg selv overtog 15. august 1937. Bygningerne var noget rigtig gammel lort, men ved mine brødres hjælp fik jeg det utætte murværk sat i god stand. Bruttoindtægten var det første år 1630 kroner, og pengene var hovedsagelig tjent på gamle cykler.

1938 blev et ret godt år med en hel del centralvarme. Vi havde nu en ung svend og min bror Kristian i arbejde. Svenden fik 24 kroner om ugen samt kosten. Min bror, som lige var konfirmeret, fik 3 kroner samt kosten. Jeg havde en gammel NSU motorcykel med sidevogn, men sidevognen havde jeg nu selv lavet. Hele køretøjet stod mig i den formidable sum af 65 kr. Jeg skoede en del heste ude på gårdene og virkede plagene ud. I min fars tid fik far altid kaffe i stuen og jeg i køkkenet, når vi var ude hos Jens Madsen Henriksen i Øster Ulsted, men da jeg selv blev mester, fik jeg kaffe i stuen, og svenden fik kaffe i køkkenet. Jo, der var standsforskel. Det var nok i grunden vel ment fra fru Henriksens side. Hun mente sikkert, at mester ikke brød sig om at sidde sammen med folkene.

En liter benzin til motorcyklen kostede 29 øre. Det kostede 4,90 kr. at få fire sko lagt under en jysk hest. Men som nævnt arbejdede vi jo også med cykler, og et cykelhjul kostede 4,90 kr. Et cykeldæk kostede 1,90 kr. og slangen kostede 1,60 kr., men så var delene også påsat. En lapning fik vi 35 øre for, hvilket slet ikke var så dårligt.

Vinteren 1937 brød min gamle NSU sammen, hvorefter jeg fik bjerget mig en Harley Davidson. Det var en ordentlig krabat på 1200 cm^3, og så kostede den 200 kr. - penge som Johanne havde tjent de fleste af. Jeg lavede en ny kraftig sidevogn til den. Målene havde jeg taget efter en Jaguar sidevogn. Den nye sidevogn fik samme stelnummer som den gamle, der blev hugget op. Stelnummeret var S3, så der har ikke været mange før denne. Harleyens indregistreringsnummer var »Politikreds nr. 54«.

Karetmager Marinus Nielsen havde lavet sidevognskarosseriets træskelet. Han stod vist og manglede penge, så han lavede det for 10 kr. Dem havde Johanne. Ved omregistreringen blev der til min forbavselse ikke forlangt syn. Jeg fik bare udleveret papirer, »og så var den skid slået«. Vi havde harley'en i mere end ti år og kørte mange køreture Danmark rundt både før og efter krigen, inden den blev solgt for ca. 2000 kr. (Under krigen stod den i et hjørne af værkstedet, pakket ind i en presenning).

En biskop Lodberg fra Lodbjerg

Af Torben Lodberg, Oddesundvej 342, Ydby

Ude ved vejen, mellem Flade-Ørum sø, lod Pastor Krarup i 1962 rejse en mindesten over Biskop Christen Jensen Lodberg.

Hvem er egentlig denne bondesøn fra Lodbjerg, der skulle ende som læremester for en prins og som biskop i Ribe? Herom skal denne ende spindes.

I Lodbjerg sogn boede der i slutningen af 1500-tallet en fæstebonde Christen Jensen. Han fik, hvad der ikke er særlig bemærkelsesværdigt, 2 sønner, Jens og Mikkel Christensen. Det ualmindelige er, at de hver for sig blev stamfædre til to kendte og udbredte familier.

Mikkel blev ejer af Rottbøl i Lodbjerg sogn, og hans søn tog navnet Rottbøl. Han var foged på Dueholm, Ørum og Tandrup og omtales ved sin død i Lodbjerg kirkebog, som »en ærlig, trofast mand, from og gudfrygtig, af hvis lige få findes«.

Blandt hans efterkommere finder vi professorer, højesteretsadvokater og biskop Christen Michael Rottbøl i Viborg, ligesom det bør nævnes, at slægten blev ejere af Børglum.

Fra Jens stammer en bispe- og præsteslægt. Jens Christensen boede på et af de tolv boel, der dannede Tolbøl. Han blev gift med Karen Christensdatter, og de fik sønnen Christen Jensen, der senere tog navnet Lodberg efter sit fødesogn.

Sognepræsten i Lodbjerg, Peder Olufsøn bemærkede tidligt Christens gode evner og overtalte faderen til at lade ham indføre sønnen i det latinske sprogs grundbegreber. Dette varede et år, hvor Christen var flittig og gjorde gode fremskridt. Fra 1636-40 gik han så i Thisted Latinskole. De sidste 3 år under rektor Anders Mortensen, Vejle.

Som følge af de urolige tider, hvor fremmede tropper gang på gang hærgede Thy, havde faderen svært ved at holde sønnen i skole, nej han måtte hjem og hjælpe i mark og stald. Hvad han efter sigende også gerne gjorde, men han kunne ikke glemme sine bøger og læste så om natten. Da faderen en tid havde set på det, gav han sønnen lov til, at følge sine tilbøjeligheder og læse videre på Viborg Kathedralskole. Da stipendierne for fattige elever her var for få og små til, at de kunne klare det, måtte han med gode anbefalinger søge ind på Roskilde, der var »rigt doneret«. Han fik »frit bord« hos en præst mod at undervise dennes børn og klarede sig på den måde igennem til universitetet i København i 1647. Her læste han theologi og opretholdt livet ved samtidig at undervise kgl. proviantforvalter Morten Thunøes børn. Det lykkedes ham endog at spare lidt penge sammen, sådan at det og et lille rejselegat, gjorde det muligt for ham i lighed med »bedre folks børn« at kunne rejse udenlands. I 1652 tog han til Holland og England. Det syntes han var så lærerigt, at han, skønt hans pengemidler var små, på egen hånd - allerede året efter - drog gennem Nederlandene, Tyskland, Schweitz til Milano, Rom og Neapel.

Her lærte han den spanske general Marquis d'Avena at kende. De var begge meget optaget af matematik og førte lange samtaler om lærde emner. Da det gik op for Marquis'en, hvordan det stod til med Lodbergs pengesager, tilbød han ham, at han kunne træde i krigstjeneste hos ham i den spanske garde i Neapel. Her var han så i 1½ år, til han var så heldig at træffe nogle landsmænd, der løskøbte ham.

Hjemturen gik over Rom til Frankrig, hvor han atter træder i krigstjeneste, denne gang hos de kongelige gendarmer. Han kom til at

deltage i den pyrenæiske krig med belejringen af fæstningen Arras, inden han endelig kan komme hjem over Amsterdam til Ribe, og derfra videre med skib til Thy, hvor han tilbringer vinteren 1652 hos sine gamle forældre.

Tilbage ved universitetet bliver han magister i filosofi og udfolder en stor virksomhed med forelæsninger for »et stort auditorium«. Han skriver 4 disputatser på latin om så forskellige emner som geografi, astronomi og 1. Mosebog. Alle findes endnu på Det Kgl. Bibliotek.

Endnu engang trak udlængslen ham af sted, men denne gang med økonomien helt i orden, idet han rejste som hovmester for den unge adelsmand Jens Rosenkrands. I Paduas universitets annaler er anført: 1660, 19. nov. Christianus Jani Lodbergius som studerende i retsvidenskab.

Han vendte først hjem i 1663, hvor han blev udnævnt til professor i historie ved Sorø Akademi.

Frederik d. III og Sofie Amalie havde udover sønnen Christian (d.V.) nok en søn, prins Jørgen. Indtil 1665 var han blevet undervist af en tysk lærer. Nu syntes man, det var på tide at finde en dansk. I bogen om prins Jørgen står der, at Kongens valg faldt på en bondesøn fra Thy, Dr. Christian Lodberg.

Helt så enkelt var det nu ikke. Kongen havde lagt mærke til Lodberg ved forsvaret af København i 1659 på grund af hans mod og snarrådighed, men nu gjaldt det hans religiøse anskuelser. Så inden hans ansættelse som informator, måtte han forelægge og udlægge 2 tekster af den hellige skrift for Gehejmerådet og de københavnske professorer, den ene på dansk, den anden på latin. Det klarede han »til alles fornøjelse«.

Frederik d. III, der selv havde fået en videnskabelig uddannelse, yndede omgang med videnskabsmænd. Han kom ofte ind og overværede Lodbergs undervisning af prinsen. Lodberg er sikkert den lærer der har haft

Mindestenen over
Biskop Christian Jensen Lodberg

størst indflydelse på prinsen, og man tilskriver det hans påvirkning, at prinsen resten af livet interesserede sig for matematik, nærede kærlighed til »de skønne kunster« og viste troskab mod sin fædrene tro. Undervisningen varede i 4 år, de 2 første på slottet, de 2 sidste på en større udenlandsrejse.

Lodberg var med på rejsen, som prinsens confessionarius. På hele rejsen førte han dagbog over alt, hvad de så og oplevede af mærkværdigheder rundt i Europa, et spændende tidsdokument som til dels i original, til dels i afskrift stadig findes på Det Kgl. Bibliotek.

Pastor Ove Chr. Krarup har ladet dele af den trykke i 1961. H.A. Riis-Olesen har gengivet et brudstykke af dette i Historisk Årbog 1962 (Thisted Amt).

Her nøjes vi med en gengivelse af første dag i datidens retskrivning:

Anno 1668, d. 25 Maji om Morgenen ved 8 slet reyste H. Høy Printzelige Durchlaut fra Fredericksburg, effter tagen Afsked fra Begge Deres Kongl. Mayestæter och Begge Princesserne. Hans Guide vaar Hertzug Frederick aff Synderborg, Velb. Christian Günther von der Osten som Hoffmester, Oberst Arensdorff, Jægermester Hans Arenfeld, Cammerjuncker Christian Bülow, Christen Lodberg som Hans Høyheds Informator og Peder Moth. Første dag til Roskilde og Antvorskov.

d. 26 Korsør, Nyborg, Odense.

d. 27 til Kolding.

Som man kan se af dagsmarcherne, så havde den tids rejser ikke meget lighed med vore dages charterrejser. Med hest og vogn var det kun korte afstande, man kunne klare.

Ribe havde i århundreder været Danmarks port mod vest, og prins Jørgen anvendte også denne vej til at starte sin rejse. Det var dog formentlig sidste gang, at byens traditionelle betydning som udfartssted mod den store verden officielt anerkendtes.

Da prins Jørgen med følge kom igennem byen, for ved Yderbjerrum at gå i en båd, der skulle føre dem til det på breden ventende skib, mødte borgerskabet under gevær og beredte prinsen en æressalut ved at affyre en halvhage (lille kanon). Kommunen havde bevilget 2 mark og 10 skilling til bøssekrudt.

Rejsen gik fra Ribe til Holland og videre til de spanske Nederlande, Frankrig, England og Italien.

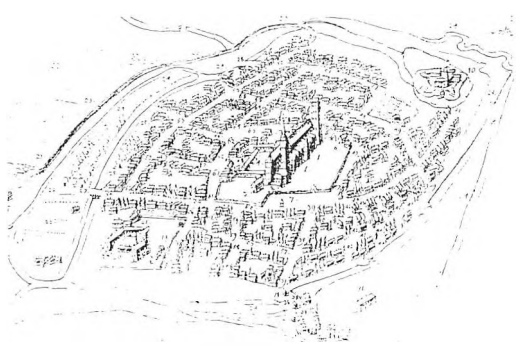

Peder Resens Ribekort fra 1670'erne

På trods af at man måtte tage sig i agt for røverbander og ufredstider, som i en provins, hvor de så bønderne grave deres nyhøstede korn ned, så det ikke faldt i fjendehånd, nåede de dog både til Paris, Bordeaux og Marseille inden de tog op over Calais til Cambridge, London og Oxford for via Geneve at tage helt til Rom og Neapel.

Nogle steder gjorde man længere ophold, så prinsen fik muligheder for at modtage ekstraundervisning i fransk, i dans og i fægtning. Andre steder lavede Lodberg forslag til uddybning af havne eller forbedringer af forsvarsværker.

Ved efterretningen om kong Frederik d. III's død d. 9. februar 1670, som prinsen modtog i Venedig, blev rejsen afbrudt, og med prinsen vendte Lodberg hjem til Danmark, hvor han tiltrådte sit embede i Roskilde, men vedblev tillige at være prinsens konfessionarius både i København, og når prinsen opholdt sig i Vordingborg. Vordingborg amt var testamenteret prins Jørgen, efter Frederik d. III., på livstid, tillige med hovedgårdene Beldringe og Lekkende, samt en livrente på 30.000 Dlr. årligt.

Ved kgl. resolution tildeltes Lodberg indtægterne fra Hardsyssel Provstie. Det skulle betale lønnen for arbejdet som professor i Sorø, men han fik lov at beholde indtægterne til sin død, ja, de gik endda i arv til sønnen Jacob.

Den 1. nov. 1670, blev provst Lodberg gift med Johanne Eilertz, datter af borgmester i København, Jacob Eilertsen og hustru Birgitte Clausdatter Lodberg, der muligvis har navnet Lodberg fordi hun måske er datter af en gårdmand Claus Hansen i Lodbjerg. Brylluppet overværedes af prins Jørgen, der senere selv skulle blive gift med prinsesse Anne, der siden skulle blive dronning af England, med ham som prinsgemal.

I 1681 udnævntes provst Lodberg så til bi-

skop over Ribe Stift og på ordinationsdagen den 12. marts 1682 udnævnte Christian den V. ham tillige til dr. theol.

Ved afrejsen fra Roskilde stiftede ægteparret et legat, der bestyret af Domkapitlet årligt skulle uddeles til fattige barselskvinder i sognet.

Lodberg forestod bispeembedet med stor dygtighed og nidkærhed i 12 år. Han fremstilles som en from, tro og ivrig biskop, der med megen omhu vogtede over sædeligheden. De uordentlige præster fandt i ham en streng tugtemester. Man mener, at kunne spore levn fra hans krigerperiode i hans fremfærd.

I de 12 år som biskop ordinerede han 121 præster og indsatte 17 provster.

Men tidens overtro og tro på trolddom øvede en stor indflydelse på befolkningen, idet den i præsterne så en hjælp til at mane det onde bort. De svage præster - og måske økonomisk dårligt stillede - lod sig benytte til dette formål og forsøgte sig med »kunsten«. Dette tordnede biskop Lodberg imod, idet han med stor nidkærhed rejste stiftet rundt for at udrydde disse rester af overtro. Det var ikke få præster og menigheder, der måtte høre hans kraftige ord og domme i disse sager. En kvinde ved navn Anna Brunsvig kastede sig efter gudstjenesten i den nærliggende sø for at vise menigheden, at hun ikke var nogen troldkvinde, og da dette kom biskoppen for øre, sammenkaldte han menigheden til irettesættelse, og kvinden fik for sin forargelse »udstå kirkens disciplin«, hvilket betød, at hun blev anbragt i gabestokken uden for kirken, så folk uantastet kunne håne hende, når de gik i kirke. Sognepræsten fik også sin del af formaningen, idet han fik underretning om at agte nøje på hendes onde kunster, og dersom hun ved ord eller gerning bestyrker det vanrygte, hvori hun er, så bør hun rømme sogn og herred.

I det hele taget tog biskop Lodberg sig meget af provster og præsters daglige vandel. Han siger om dette: Da nogle præster er kommen i ondt rygte for at lade sig bruge til at bedrage folk ved signen og anden slig forfængelighed, såsom genvisen og indbildte råd mod forgørelse, så måtte provsterne alvorlig formane deres præster at de afholder sig fra slig uskikkelighed. Præsterne må ej heller drikke dus med hinanden i samkvem, at ordenen ej skal komme i foragt. Da der i synoden ofte forekommer indlæg i retten, fulde af stikpiller og streger, så må præsterne alvorlig påmindes om, at de fra slig forargelse sig entholde under tilbørlig straf. Provsterne må advare deres underhavende om, at de ikke må bruge uskikkelige lignelser til at forestille de enfoldige vor tros høje og ubegribelige mysterier; thi slige lignelser forårsager vrange forestillinger og siden afgudiske tanker hos simple personer, f.eks. skal en have lignet Treenigheden med en greb eller trefork.

Biskop Lodberg formaner desuden præsterne til at have »gode og frimodige tanker om vor allernådigste arvekonge!« Anledningen var udsendelsen af Kirkeritualet i 1685, som en præst stemplede som kætteri eller rationalisme.

I Ribe-tiden korresponderede han ivrigt med Kingo og en del af de andre biskopper. Nogle af brevene er endnu bevaret. Hans underskrift ser sådan ud:

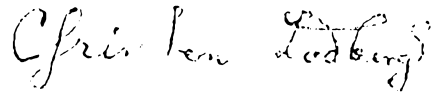

I 1690 fik han rang af justitsråd.

Ægteparret fik 5 børn: Jacob blev theolog som sin far og endte som biskop i Odense, Jens blev mediciner, var praktiserende læge i Randers og endte som stadsfysicus i Ålborg, Christian døde som 15-årig.

Jens' 2 sønner: Søren Lodberg og Jens Lodberg blev begge præster ved Laurentii kirke i Skagen, hvor især Jens måtte kæmpe mod sandflugtens overtagelse af kirken. Kort efter hans død måtte man som bekendt give op, så nu ses kun tårnet.

Alle bispens efterkommere uddør i løbet af to generationer. Der er en til vished grænsende sandsynlighed for at biskop Lodberg satte sin søster Karen Jensdatter i vej med en gård på Holmsland. Alle hendes efterkommere bærer navnet Lodberg, således at det er hende, der er stammoder til alle de nulevende Lodberger, incl. den nyudnævnte biskop Søren Lodberg Hvas.

Lad os se på, hvad eftertiden har sagt om biskop Lodberg:

Der blev af H. Schaten lavet et kobberstik forestillende Lodberg. Det findes på Frederiksborg slot og er forsynet med et mindedigt af salmedigteren Thomas Kingo:

»I kober.skygger som vil Doctor Lodberg ligne,
Skal Eder lade først af store Naader signe!
Thi Himlens Gaver faldt udi hans fødsels Lodd,
Fra først hand Solen saae paa Jordens runde klodd!
Dyd, Lærdom, Herrens frygt, Forstand og Fyrstens Naade
Gav hannem Kirkens Skib i Riber Stifft at raade,
Hvor hand med Nidkerhed sad fast ved hendes Roor
Indtil hans Ærlig Siæl til Gud fra kroppen foor.«

Kobberstik forestillende Lodberg

Chr. J. Lodbergs valgsprog betyder i en noget tung oversættelse: »Stedse vil lærevillig flid nå målet ved ufortrødent at stræbe derefter«.

Dette gengav Holberg nok så mundret, således:

»Ufortrøden flid og iver
over alting mester bliver«.

Sørgedigt, da:

»Den velædle og Høyærværdige og Høyopliusede, Nu Salige Guds Mand, Doctor Christen Jensen Lodberg, den 4 Juli blef nedsat udi Riber Domkirche i en høyansselig Forsamling af Ædle og Uædle, Lærde og Leeg med sædvanlige Biscopelige Ceremonier«:

O død! umilde Død, hvad Mord har du bedrefven
Paa denne Herrens Mand? og dette Hus er blefven
En trodzig Skades Giest, som sparet icke Dend,
som Huusets Fader var og allis Frommis Ven.
Lycksalig var den Dag, den Fader og den Moder,
der denne Søn først saae og lyckelig den Broder
Lycksalig Syster med, som sliig en Broder nød,
Ved ham de alle kom til Ære, Biering, Brød«.

Forfattet til bisættelsen i St. Luci Kapel i Ribe Domkirke af: »en i Kredtzen inderlig Eftersørgende«.

På hans ligsten i Roskilde domkirke kaldes han:

»vir vere incomparabilis«
- en i sandhed uforlignelig mand.

På hans kiste fandtes følgende gravskrift:

»Her udi og under hviler i Gud den Velædle,

Høyærværdige oc Høyopliusede nu Salig Guds Mand

Dr. Christen Jensen Lodberg

fordum velfortient Superintendent ofver Riber Sticht, fød udi Lodbjerg Sogn i Thy Aar 1625 Alle Helgens Aften af christelige Ecteforældre. Hand har af første Ungdom lagt Vind paa Gudsfrygt, Dyd oc boglige Konster. Ved mange Reyser i fremmede Lande oc idelige Studeringer giort sig nafnkundig hos alle, har været professor (sc Historiar) paa Sorø Academi, Prinds Georgs Informator oc Confessionarius, Sognepræst til Domkirchen i Roeskilde udi 14 Aar, oc endelig Superintendant efver Riber Sticht paa 12 Aar. Har været som det sig bør en Biscop, een Qvindes Mand oc ni Børns Fader, af hvilke 4 ere døde, oc 5 igien lefver med deres Høybedrøfvede Moder Johanne Jacobs Daatter Eilertz. Hans Liv har været meget priseligt oc hans Død sød oc salig. Hand er ved Døden afgangen den 12 Juni Anno 1693, efterat havde lefvet her i Verden 67 Aar, 7 Maaneder oc 13 dage, Hans udødelige Nafns Minde skal lefve hos Efterkommere saa længe Dyd, Gudsfrygt oc lærdom findes i Verden. Gud gifve hannem med alle Udvalde en glædelig Opstandelse«.

I 1711 skriver Niels Aagaard Ebbesen fhv. Rektor i Thisted, i sin Thye illustranda følgende svulstige passage:

»*Hvor velskikket til boglig syssel Thyboernes forstand er, derom taler ved fortrinlig lærdom og kundskab de mænd, man har set udgå fra denne provins. Lad det være nok - blandt mange - at nævne en, om hvem mindet er både lysende og frisk, nemlig den meget berømte Hr. Dr. Christian Lodberg, hvem dyd og lærdom efter en kamp fra de år med en stedmoderlig lykkes tusinde hindringer med strenge rejsers tusinde farer havde bragt gennem forskellige ærefulde hverv til bispeværdigheden i Ribe stift, i det fremmede dækket med hæder hjemme med yndest*«.

Nu var den tids sprog unægtelig fyldt med store ord og høflighedsfraser, og ganske vist

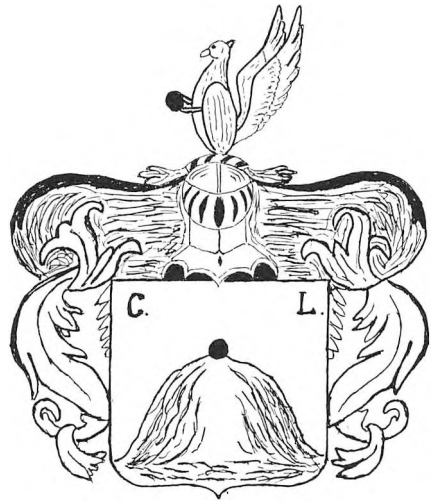

bør ord om afdøde altid tages med et gran salt, men når det er sagt, så bliver billedet tilbage af en meget pligtopfyldende, dygtig og vidende person, som har sat sine spor og været anset af sin samtid.

Nogen afsmitning har også fundet sted. Pudsigt er det at kirkebogen for Lodbjerg sogn er stavet Lodberg i slutningen af 1600-årene. Er det kun en skrivefejl, eller har præsten haft sin lærde kollega i tankerne?

Sikkert og vist er det, at pastor Hans Marcussen Wonsel, der i sine unge år var i huset hos Ribebispen i 1711 opkaldte sin søn efter Lodbergs yngste i 1700 afdøde søn, så han kom til at hedde Christian Johan Lodberg, hvilket senere har medført stor genealogisk forvirring, idet dennes datter blev gift med Niels Bygum Krarup, af hvis årsag den kendte præsteslægt Krarup, hvor mange bærer mellemnavnet Lodberg i god tro har ment at nedstamme fra biskoppens yngste søn.

At Lodberg ikke glemte sin hjemegn fremgår vel af, at bispeparret i 1689 forærede Lodbjerg kirke en messehagel og et alterklæde.

At bondeknægten fra Thy, kom til at rejse Europa rundt, blev lærer for en prins, modtaget ved hoffene i Frankrig og England, blev gift med borgmesterens datter og endelig biskop --- se det er da et eventyr.

Sådan set fra min synsvinkel

Af Charles Nielsen, Brendgårdsvej Ydby

Med sin beliggenhed på bakkeskråningen, var Ydby missionshus synlig for alles øjne, da det blev opført i 1898, og der stod «Tabor« på gavlen, som der gjorde i tyverne da jeg gik i søndagsskole. I dag hedder det - Indre Missionshus. Et navn det fik da der blev »skaret« et stykke til mod vest, for at give plads til blandt andet toiletter, som erstatning for de gamle retirader der stod i en tilbygning mod øst.

Vejen der stejler op mod Tabors tinde, er knoklet, gruset og furet af regnskyl, som den altid har været. De unge romantiske kalder den for »Skovbakken«, hvorimod vi gamle uromantiske gerne bruger det mere humoristiske »Tandbakken«, et navn den har fået efter den tandklinik Niels Martinus Lauritsen, startede i 1896, to år før missionshuset blev bygget. I et halvt hundrede år, lå »Tabor« og klinikken således ene på stedet, indtil nybyggerne, i 1950, begyndte at bosætte sig på den åbne mark mod nordvest.

Ud mod vejen var der sat et solidt stendige, som skel og læ, for Lauritsens have. Om det lave dige løjede vinden af betydning, er vel tvivlsomt, men til gengæld var det nærmest uundværligt, og meget brugt, til at stille cyklerne ved, når der var møder og fester i missionshuset. Som de stod der i en lang række, lag på lag, godt og grundigt filtret ind i hinanden, var det i buldrende mørke, mere end vanskeligt, at finde og få sin cykel frigjort, når og hvis den stod inderst i køen.

Det var her i missionshuset, børnene fra mange af byens og omegnens hjem, troppede op hver søndag, for at samles i - æ bette sal - der var rammen om søndagsskolen. De fleste kom fordi forældrene ønskede, at deres poder skulle oplæres i den kristne tro, hvorimod andre blev sendt af sted med den begrundelse, at det tog de sgu vel ingen skade af, og så lavede de jo da ingen ulykker hjemme, i den tid. Der var andre der så søndagsskolens gerning i et andet lys. Det ved jeg fra en far der betalte sit barn, for ikke at sætte sine ben i det hus, med den begrundelse, at der blev børnene kun påduttet en god gang røverhistorier. I det Herrens år 1992 behøver ingen at forgælde sig på den konto, for nu er søndagsskolen i missionshuset et overstået kapitel. - Sådan er meget i tidens løb forandret til det bedre, eller til det der er værre.

Javist var der ro i hjemmene, når børnene var bænket i Tabors »bette sal« og søndagsskolelæreren havde fundet de få fornødne ting frem af bøger og blade. Til det brug stod der et lille bord, med en filtagtig, tungekantet, falmet grøn dug, broderet med farvestrålende blomstermotiver. Trods bordets lidenhed, var der altid plads til sparebøssen, så vi kunne give en skærv til Guds riges forkyndelse blandt negerbørnene i det hedenske Afrika.

Sparebøssen, var en firkantet grågrøn kasse med et drengeagtigt negerhoved, der altid bukkede pænt som tak, for det offer der blev bragt, enten det var stort eller lille. Det voldte aldrig samme besvær at få en fem- eller tiøre til sparebøssen, som når beløbet var tiltænkt en timelig glæde i form af en flødebolle, eller et andet velsmagende lækkeri. Derfor kunne det til tider føles som om den lille skaldede offermønt ligefrem klæbede til fingrene, før den blev puttet ned i sprækken, hvor den ramte pinden, der fik negerhovedet til at bukke. Set med barneøjne, var beløbet på sin vis ikke værst anvendt ved køb af lidt slikværk, og der var trods alt kun den gode Gud der kunne følge og se hvordan de betroede talenter blev forvaltet. Det selviske forringede måske nok

chancen for engang at gå ind gennem perleporten, og betræde de guldbelagte gader i himmerigets rige, men det lå så uendeligt langt ude i fremtiden, så der var mer' end tid nok til at få tilgivet er par småsvipsere, før det var endeligt for sent. Alligevel havde samvittigheden det ligesom lidt bedre, når mønten var sluppet, og negerdrengen havde nikket som tak. Med det ofrede pengestykke, så de andre børn, og ikke mindst søndagsskolelæreren, da også den glade givers gode gerning, en gerning der ikke var forundt alle, da ikke enhver kunne få penge til den slags flottenhejmeri.

Som tiden gik, blev der så meget der fristede og sløvede interessen for søndagsskolen. Om vinteren var det Spanggårds tilfrosne å og eng der bød på udfoldelsesmuligheder som kanekørsel og skøjteløb. Når foråret kom med sol og varme, smeltede is og snemasserne til tider hurtigere end åen var i stand til at aflede dem. Og med de strømme af vand, var det tid til leg med de små spinkle vandmøller, vi fremstillede af margarinekassetræ. Som sagt er selvgjort, velgjort, og selv om det var klamt, vådt og koldt ved åen, var det alle tiders nydelse, at se og høre vingerne snurre plaskende rundt for de rivende strømme. På det tidspunkt i livet var det ganske enkelt lykken at være ved åen, for enten det var sommer eller vinter bød den på mangfoldige uafprøvede glæder, som søndagskolen ingenlunde kunne hamle op med. Så Fanden har alle dage haft vand på møllen, og god vind i sejlene, for hvem der vil se det fra den synsvinkel.

Efter en gennemgribende modernisering, er tandtekniker Lauritsens hus forandret til det ukendelige, da det fra at være et almindeligt rødstenshus, nu fremtræder helt i hvidt. At det er kønnere i dag, forandrer ikke den kendsgerning, at det var et godt og solidt hus der blev bygget her i tiden før århundredskiftet.

Jeg er den gode Hyrde, og jeg kender mine, og kendes af mine. (Joh. 10, 14.)

Indbydelse til Missionsugen i

Ydby Missionshus

i Dagene fra 21. til 28. Marts 1915.

Thi saa har Gud elsket Verden, at han har givet sin Søn den eenbaarne, at hver den, som tror paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv. Joh. 3, 16.

Vend om!

Søger Herren, medens han findes, kald paa ham, medens han er nær. Esaias 55, 6.

Prædikantliste.

Søndag den 21.
Pastor Jørgensen, Ydby og Pastor Thomsen, Jegindø.

Mandag den 22.
Pastor Agger, Nørre Nissum.

Tirsdag den 23.
Pastor Andersen, Struer.

Onsdag den 24.
Pastor Nielsen, Hvidbjerg

Torsdag den 25.
Pastor Bach, Holmsland.

Fredag den 26.
Provst Paludan, Søndbjerg.

Lørdag den 27.
Indre Miss. Jens Kr. Pedersen, Bedsted.

Søndag den 28.
Forstander Krogsøe, Nørre Nissum og Pastor Jørgensen.

Alle Møder Kl. 6½.

Alle indbydes venligst!

Køber den belejlige Tid. Ef. 5, 16.

Niels Martinus Lauritsen var oprindelig former, og arbejdede som sådan på Ginnerup Jernstøberi (det senere Hurup Jernstøberi) da firmaet fik leverancen af støbegods, til enkefru Svarres nyopførte hus. I forbindelse med den ordre fik han ærinde i hjemmet, et ærinde der beseglede hans skæbne, idet han forelskede sig og giftede sig med den velhavende enke. Efter giftemålet skiftede han erhverv, og blev som nævnt tandtekniker. I førsteudgaven af Ydby Avis der udkom i 1913, annoncerede han som følger: Ydby Tandklinik - Bedste kunstige Tænder og god Pasning. Kan træffes forskellige Steder efter Aftale. Gamle Tandsæt, men kun med Platin, købes og tages i Bytte. Ærb. N. Matns. Lauritsen, Tandtekniker Ydby St.
Rummet Lauritsen benyttede som værksted var meget spartansk. Det lå mellem et stort bryggers og en lille stue i husets nordvestvendte hjørne. Vinduet i klinikken var som husets øvrige, bortset fra en fem seks glashylder, der var monteret over hinanden, til udstilling af de forskellige design i tandsæt. Der var fristende tilbud i proteser med få tænder, og op til den hele mundfuld. Alle sad de som perler på snor i de bundsolide gummers nuancerede farver i rødt. Ud over det var den eneste variation, et gebis der havde en lille guldflis i både over- og undermund. Et raffinement for klienter med penge og god smag.

Det var heldigvis ved fuld dagslys vi besøgte missionshusets søndagsskole, for ellers kunne een og anden af de små førstegangselever godt have fået en forskrækkelse, ved synet af den udstilling, for med fantasien sat godt i sving lignede gebissene mest af alt en forsamling fra dødsriget, der var stimlet hen til vinduet hvor de grinende morede sig over de levendes mange sære gøremål.

Udstillingen kunne også få tankerne til at bevæge sig i en anden retning. Det gjaldt de allermindste, der ikke var i stand til at forestille sig, at nogen kunne finde på, at udstille noget så kunstigt, som kunstige tænder.

Derfor gik de hele varesortimentet godt og grundigt igennem, i barnlig tillid til at de solide tandsæt var blikfang, for en slik- og chokoladeforretning. Efter en sådan skuffelse, så børnene senere hen kun en flok dødningehoveder i den udstilling.

At Lauridsen blev en velsitueret mand, skyldes ikke mindst ægteskabet med enkefru Svarre, selv om det langtfra var en dårlig forretning at være tandtekniker, da det ikke var ualmindeligt at få installeret et nyt gebis i konfirmationsalderen. Foruden tandklinikken havde han forsikringsagentur, og enten han var ude i det ene eller det andet ærinde, kom han standsmæssigt omkring i jumbe, med en lille hvidgullig hest som forspand.

Efter fru Lauritsens død (enkefru Svarre) indså Lauritsen, at det ikke var godt for manden at være alene. Derfor antog han Andrea Nielsen, Årup, som husholderske. Senere blev de gift, og hun fødte ham en pige, der i dåben fik navnet, Ane Katrine Lauritsen. Men selv om det var svært, måtte de med tiden erkende at barnet var stærkt evnesvag. Som om det ikke var nok, mistede Andrea sin højre arm, ved noget så banalt, som at stikke sig på en ganske almindelig stuekaktus. Det tragiske uheld var sikkert medvirkende til at datteren langt om længe kom på Brejninge forsorgshjem, hvor hun døde omkring 60 års alderen. Lauritsen der var 27 år ældre end Andrea, døde i 1954, 94 år gammel, og Andrea i 1986, næsten 94 år og sad således som enke i ikke mindre end 32 år.

Da Andrea havde mistet armen, blev det nødvendigt for Lauritsen at hjælpe til i hjemmet på forskellig vis. Således har jeg set ham sidde ude ved gårdpumpen, hvor han med rystende hænder og dryppende næse, fumlede med at skrælle kartofler. Ud over det, var der mange andre huslige gøremål, han nødvendigvis måtte beskæftige sig med. Efter hans død måtte Andrea selv. Nu var der ingen til at hjælpe, og det var fantastisk så godt hun lærte at håndtere tingene på sin egen specielle fa-

Til venstre: Ydby Missionshus. Huset til højre, er det der blev bygget af fru Svarre, og hvor N. M. Lauritsen havde tandklinik. Billedet er taget i 1992

con. Proper som hun var, og altid havde været, opgav hun ikke at holde sig selv og sit hjem pinligt rent, så længe kræfterne slog til.

Som børn og halvvoksne, gjorde især vore to piger mange småbesøg hos Andrea, der vartede op med snak, kaffe, sukkerknalde og bolcher. De besøg medvirkede nok til at min kone (Ella) af og til gik hen med en tallerkenfuld suppe eller lignende, da hun fik en anelse om at Andreas ernæring efterhånden kun bestod af slik, kiks og kaffe. Derfor blev det vel også Ella, hun henvendte sig til, og med gråd i stemmen spurgte, om hun ville levere hende maden, bare i en uges til, til kræfterne slog til igen.

Det blev den længste uge i vort liv, idet den varede ikke mindre end sytten år. Så mon Ella havde fortsat med at bringe mad mere end den aftalte uge, hvis hun havde anet, at Andrea på det nærmeste var udødelig, for det var noget af en forestilling, at balancere hen med to retter mad, to gange dagligt, uanset vejr og vind, eller sagt med andre ord, uansat alt andet. Ind imellem kiksede det for Andreas nervesystem. I de perioder hun havde sine nedture, låste hun ganske enkelt dørene, tog ikke telefonen, og lod verden gå sin egen gang. På den måde mistede hun efterhånden kontakten med de veninder der af og til kom på besøg, for når hun helst ville være fri, blev de lidt efter lidt trætte af at rende hende på dørene.

For vort vedkommende var det anderledes. Vi blev nærmest ovenud venligt modtaget, når vi kom med det daglige brød. Med egen nøgle havde vi fri adgang til huset, og det var vor fornemmelse, at maden var dagens højdepunkt, for i de sytten år det stod på, sagde hun hver gang, når vi gik derfra: »No ska I indda

ha så my manne tak for i dåe«. Nu skal det ikke lyde som den rene filantropiske velgørenhed, for selvfølgelig betalte Andrea for maden, og var på ingen måde fedtet over for Ella, men til gengæld ville ingen falde i svime over den forretning, som vi godt ville have været foruden. Når vi følte os rigeligt bundet af opgaven, foreslog vi hende, at få maden leveret fra det kommunale køkken, men for Andrea smagte det af fattigdom, så svaret var altid det samme. »Åe nej, æ er så ovvenukke tefræs mæ det hæe som det goer, så æ vel da så myj hælst i blyver ve«. Det gjorde vi så, i ugen der varede sytten år.

Under Ellas sygdom, hvor jeg havde mere end rigeligt at se til, med at få ordnet det huslige for mig selv, foreslog jeg Andrea, i al forsigtighed, at det i nuværende situation, var bedst hvis hun fik maden fra kommunen. Det var håbløst. Hun tryglede mig om at fortsætte, og var stadigvæk ovenud tilfreds med de retter jeg bar frem. Med sit eget jernhelbred i tankerne, var hun overbevist om at Ella snart var rask og hjemme igen, selv om sygdommen var nok så alvorlig. Heldigvis slog hendes tyrkertro til, og samtidig viste det sig, at som een ulykke sjældent kommer alene, kan det også gå med lykke og velsignelser, for hvad skulle jeg have stillet op madmæssigt, uden den velsignelse af grydeklare færdigretter, Kaj Grønkjær havde i frysedisken. Når Andrea i længere tid havde klaget over hovedpine, foreslog vi som en selvfølge, at sende bud efter læge, og det var hun med på, men det skulle altid vente til i morgen, Når så morgendagen oprandt, havde hun i nattens løb fundet ud af, at vente til hun blev rask. Den disposition var der for os at se ikke meget fornuft i, så den dag hun selv bad om at få tilkaldt læge, vidste vi ikke om hun var rask, eller var blevet virkelig syg.

At det mystiske tilfælde indfandt sig en højhellig påskedag var uheldigt, men akut sygdom er ikke noget at spøge med, så vi sendte straks bud til lægen, og aftalte at Ella skulle være til stede for at lukke han ind. Det viste sig at være en unødvendig foholdsregel, for da hun kom for at låse op, blev døren åbnet af en smilende, glad og veltilpas patient, der på grund af det fine besøg, var stået op, og havde iført sig sit stiveste puds, og end ikke smykkerne var glemt. Under en lang, og højlydt samtale, blev lægen sat så godt og grundigt ind i hele sygdomsforløbet, at han kunne ordinere en medicin på hvis etiket stod at læse: »Tre tabletter daglig, mod nerver«. Et sådant lægebesøg var sikkert en adspredelse, fra mange lange dage, der var så gruelige ens.

I de sytten år Ella leverede maden til Andrea, lå hun i sengen meget at tiden, og stod kun op for at udrette de allernødvendigste ærinder. Da hun var faldet og samlet op fra gulvet et par gange, fik hun valget mellem plejehjem eller hjemmehjælp. Ved lægens medvirken, faldt en lang diskussion ud til fordel for hjemmehjælpen, kombineret med et dagligt besøg af en sygeplejerske. Ella skulle som tidligere levere maden og i øvrigt stå for husets løbende forretninger. Efterhånden som det nye system blev indarbejdet gik det hele efter faste regler, og så vidt vi forstod passede det Andrea særdeles udmærket. Alt ud over det ukendte, bekom hende ellers ikke, et forhold der også gjorde sig gældende, da Ella fortalte, at præsten ville aflægge et besøg, hvortil hun uforbeholdent svarede. »Ja han ska i hvær fald eet gjøred for mi skyld«. Men efter besøget bekom det hende alligevel godt.

Det var nok et fejlskøn, da det meget mod Andreas vilje, blev bestemt, at hun skulle flyttes fra sit hjem, til det nyoprettede optrænings- og plejecenter i Vestervig. Den sygeplejerske, der fik opgaven at overtale hende til det flyt, glemmer jeg aldrig. Det blev gjort på en så sød måde, at et sådant ophold, næsten kunne friste enhver. I Andreas ører må det have lydt anderledes, for hun gentog igen og igen. »No mo do hjælp mæ Ella, for det hå do jo alti kunn«. Men at Ella ikke kunne i det tilfælde, resulterede i, at Andrea vendte hende

ryggen, og mælede ikke et ord, mens ambulancen stille rullede mod Vestervig.

Efter Andreas mange år inden døre, hvor hun havde tilbragt de sidste seks i sengen, var det ikke rart at se hende på båren ude i det fri, så for hende må det have været en chokerende oplevelse. Jeg kan endnu se hvordan hun kneb øjnene sammen da det stærke sollys ramte hende i ansigtet, og gjorde det sparsomme lysgullige hår endnu lysere, samtidig med at en blid brise gav det nyt liv. Det blev solen og vindens sidste afsked med Andrea Lauritsen, idet hun døde tre dage senere, træt og mæt af dage.

Brendgårdsvej, er i dag det officielle navn på den stejle bakke der går op mod kommuneplantagen, men i flæng bruges stadigvæk, de mange gode navne, den har haft gennem årene. »Æ Missionshusbak« - er nok det mest kendte og brugte, for endnu har ingen fundet på, at kalde den op efter Hans Peter Korsgård. Om vinteren var Tandbakken, og Tullebakken inde i plantagen, de steder Tvolm-børnene foretrak til kanekørsel. Vekslede det så mellem frost og tø, kunne især Tandbakken blive spejlglat. Når det skete, blev den af de modigste taget i brug til skøjteløb, en farlig sport, der kostede en af Jørgen Nielsens drenge livet, idet han i et fald, slog hovedet direkte ned i den hårde frosne vej.

Skomagermester Gjørup, boede gennem mange år i huset med den høje tagrejsning, der ligger på hjørnet af Lauritsens bakke og Brændgårdsvej. Som det gamle paptag er skiftet ud med sort eternit, er der sket flere forandringer til det bedre, både ude og inde. Mens Gjørup havde beboelse og forretning i huset, var hovedindgangen ud mod Brændgårdsvej. Herfra kom man ind i en lille forgang, der klassisk var møbleret med klædeskab og knagerække. At gulvbelægningen bestod af teglsten, var derimod mere specielt,

Fra venstre: Helene Gjørup, barnet i midten er Ingeborg Larsen, den gamle kone er Cecilie Gjørup, den sidste pige er ukendt. Det er det hus, jeg kalder Jørgen Nielsens hus.

Huset til venstre er Jørgen Gjørups, derefter det lille hus, der var beboet af Søren Josephsen og senere af sønnen Holger Josephsen. Imellem den og Svarres, senere M. J. Larsens købmandsforretning, ligger huset, der var beboet af Jørgen Nielsen

selv om det tidligere var almindeligt brugt. Det var at se på gulvets slid, og det hængende håndtag, at døren til venstre førte ind til skomageriet, et hyggeligt rum, der duftede af sværte, læder og tørverøg. Her var Gjørup for det meste at finde, siddende ved arbejdsbordet på den specielle skomagertaburet, hævet fra det kolde gulv, af et træunderlag.

Fra det ophøjede stade, ved vinduet, fulgte han med vågne øje, hvad der færdedes på vejene. Intet skete af stort og småt, uden at han kommenterede det for kunderne, på sin egen lune facon, som nu den bemærkning, han spontant lod falde da den ældre frøken, Louise Pedersens vej faldt forbi. »Ja ser vi det, der går Louise, og til en forandring, ser hun oven i købet tilfreds ud, phøø, høø, høø, høø, men hun fik jo også indlagt det her vandværksvand, og tilmed installeret een af de nymodens elektriske s....kasser, phøø, høø, høø, høø, men det har du jo da selvfølgelig hørt«, og det havde kunden ganske sikkert, for den slags luksus, blev betragtet som det rene galimathias, og var derfor et yndet samtaleemne.

Foruden skomageriet havde Gjørup en mindre barbersalon. Måske er salon i den forbindelse så meget sagt, selv om han havde de forskellige remedier til fagets brug. Personlig har jeg aldrig været under hans saks eller kniv, men det er blevet mig fortalt, at engang han uheldigt høvlede en gevækst til blods på en kunde, blev det kommenteret med et - phøø, høø, høø, høø, - »æ trovver ski æ skinn æ ve å begynn å blyv rødden på dæ«, phøø, høø, høø, høø. Og med den diagnose var Gjørup selvfølgelig uden ansvar for det skete.

I de gamle årgange af Ydby Avis, er Jørgen Gjørup ikke at finde blandt annoncørerne. Grunden til det kan være, at for ham var det logisk og ligetil, at alle vidste både hvor han boede og hvad han lavede, så for hans skyld måtte hvem der ville, starte håndværkerforening, udgive aviser, og annoncere som de lystede, hvis de troede den slags var noget bevendt.

Skomager Gjørup blev overlevet af sin kone Marie. Efter hendes død købte Else og Harald Hoelgård huset. En tid havde de boet i Sdr. Ydby, men stammede egentlig fra Thyholm, hvor de engang havde haft et mindre landbrug. Så vidt jeg ved, supplerede Harald allerede dengang indtægten ved at sælge fisk, en forretning han fortsatte med, efter flyttet til Tvolm, selv om han nu var pensioneret.

Før Jysk Telefon A/S lynhurtigt kunne installere et apparat, ringede Hoelgård dagligt, fra mit værksted, til Jegindø Fiskeauktion, for at høre om der var landet fisk, og i så fald om hvordan priserne lå. I dårligt vejr med få landinger, var de som regel noget dyrere, og det spillede en afgørende rolle ved Haralds indkøb til morgendagens salg. Forretningens videre forløb, bestod i at det bestilte kvantum, skulle hentes tidlig næste morgen, men det forhindrede ham aldrig i at give sig tid til at nyde kaffen og dagens første cerut, selv om han led af en svær bronkitis, der generede luftvejene så voldsomt, at et efterfølgende kraftigt hosteanfald var uundgåeligt.

Efter Haralds eget udsagn, var fortjenesten ved fiskesalget ikke det væsentligste. Det der havde betydning var den adspredelse og beskæftigelse det gav, samtidig med at det var en hjælp til at holde bilen i gang.

Det daglige besøg hos mig på værkstedet, af Harald og hunden Pax, var blevet en rutine, der fortsatte så længe han levede. Efterhånden som vort kendskab udviklede sig i venskabelig retning, blev det os en fornøjelig vane, at tiltale hinanden på en ret så kontant måde. At hans hørelse ikke var den allerbedste, bevirkede til tider, at stemmeføringen var så højlydt, at uindviede kunne få den forkerte opfattelse, at vi var ude i et heftigt skænderi. Dette var på intet tidspunkt tilfældet, selv når vi gjorde brug af det frieste frisprog.

Når vi ikke diskuterede fisk eller stål, kunne forhandlingerne dreje sig om verdenssituationen i al dens elendighed. Vore politiske standpunkter, lå som det passede i krammet, fra det yderste venstre, til langt pokker i vold ud fra højrefløjen, hvor vi nærmede os nazismen.

Hoelgårds besøg, var for det meste kombineret med den gåtur han og Pax tog i plantagen når vejret artede sig til det. Besøgstidens længde var som regel kort, alt afhængig af emnernes alvor. Bøvlede jeg med et eller andet, der havde større interesse end den omgivende verden, kendte han også sin besøgstid. Det

Else og Harald Hoelgård, Brendgårdsvej, Ydby

kunne være med ordene: »Nå Pax, kom så, for nå han er så ukken æ gammel væjjer, så mo vi tov hæller ta å go, kom så Pax«. Desværre ramte han ikke altid helt ved siden af, selv om jeg nødigt indrømmede det. Dengang var vi endnu ikke de store fiskespisere, men bestilte jeg endelig til et måltid, svipsede det som regel med leveringen. Når jeg bebrejdede ham det, brugte han oftest som undskyldning, at det var umuligt at levere fisk, til folk der lå og snuede i sengen det meste af formiddagen, og set med fiskehandlerøjne, var der noget om snakken. En dag skruede jeg så en krog i værkstedets dørkarm, og da han efter middagssøvnen, kom som sædvanligt, tog jeg ham med ud, viste ham krogen, og spurgte om han kunne se hvad den var beregnet til. Efter forskellige gæt, afslørede jeg at det var en gemen

Skomager Gjørup og hans kone ved deres sølvbryllup

fiskekrog, forstået på den måde, at når jeg for eftertiden bestilte fisk, så jeg gerne de hang der om formiddagen, når jeg stod op. - Som tiden gik, viste det sig, at det var en god investering, for nu skete det af og til, at Harald i den årle morgen, kom springende med lidt fisk i en plasticpose, som han efter forskrifterne lydigt hængte op på den dertil monterede fiskekrog. Under et besøg hos Else og Harald, var jeg en dag med inde i soveværelset, for at se et eller andet. Det jeg skulle se, var for mig ikke nær så interessant som det store åremalede gullige skab de havde der, da det forekom mig, at der havde stået et magen til i stuen, hos min bedstemor i Lyngs. Nu er jeg ikke slægtsforsker, og jeg ved udmærket, at de ting ikke granskes ved at studere gamle møbler. Alligevel fortalte skabet, at der var noget der snerpede. Nu kunne Harald berette, at mine oldeforældre havde givet deres to piger et sådant skab hver. Og som det fremgår, blev en af pigerne min bedstemor, hvorimod den anden blev gift med Harald Hoelgårds far. Da hun døde tidligt, giftede han sig for anden gang, og først i det ægteskab kom min gode ven Harald til verden. På den måde kunne det gamle klædeskab fortælle, at der ikke var familieskab mellem ham og mig, selv om det snerpede.

- Længere end jeg husker tilbage, har der ligget et lille jordløst hus inde i hjørnet af Gjørups have. Sådan ser det i hvert fald ud, selv om det nok er forkert, da det må formodes, at Gjørups hus er bygget senere. Fra Brendgårdvej går der en smal gangsti op til fordøren. Vil man rundt om huset, er der ikke levnet stort mere plads foran facaden, end det lige er muligt at smyge sig forbi. Ved bagindgangen er der derimod et bredere stykke ingenmandsland, der grænser op til Hans Peters stendige. Hvor gammelt huset er, hvem der har bygget det, og hvor mange familier der gennem tiderne har boet der, har jeg ingen kendskab til. De første indvånere jeg kan huske, er Søren Josephsen og hans kone, et par ældre mennesker, der kom fra det lille krumme husmands-

brug ved svinget, hvor vejen går om mod oldtidskirkegården.
Uden for hyttens dør, fordrev Josephsen mange stunder i selskab med sin lange pibe, for nu og da kunne det sikkert være svært at få tiden til at gå, her hvor der ikke var levnet jord til at få op under neglene, så en pibe tobak i den frie luft, var en adspredende nydelse. Her generede den kvalmende røg ingen, og tilmed var han ikke i vejen i husets trange rum, når konen syslede med de ting og sager, som koner altid har syslet med.
Senere blev huset boplads for Søren Josephsens ugifte søn, Holger Josephsen, der længe holdt stand i det fugtige forfaldne bo, som han vist var blevet foræret kvit og frit. Langt om længe forlod han reden, for at flytte ind i det nyopførte almennyttige byggeri op mod kommuneplantagen, hvor han i et par år sad og glædede sig over lidt håndører, der stammede fra et par tipsgevinster og fra hussalget. Holgers liv, blev for andre at se, på ingen måde en dans på jomfrusko, morgenfruer, eller roser, idet han som barn blev invalideret af en børnelammelse, der forårsagede at han livet igennem måtte halte rundt på en vansiret fod. Trods det svære handicap, var han i mange år fast oppasser for sin onkel, murermester Jens Josephsen. Det var ikke et misundelsesværdigt let arbejde, for endnu blev cement, mørtel, sand og grus, blandet på arbejdsstedet, i en stor lavsidet trækasse, ved hjælp af skovl og håndkraft. Hertil kom, at alt hvad der blev brugt af byggemateriale, blev båret op på stilladset ad en smaltrinet tung uhåndterlig træstige. Iført et par ganske almindelige gummistøvler, har det sikkert ikke været behageligt arbejde, med et for kort ben, og en forvreden fod.
Holger er nu død og borte, men det lille jordløse hus står endnu, som gemt af vejen, i hjørnet af Gjørups have. Huset er et af de få i Tvolm, der har et såkaldt udskud, en tilbygning, der som her, vist altid rummede køkken og baggang. Til gengæld mangler de små glug-

Det er Chr. Josephsen til venstre og Søren Josephsen yderst til højre. Børnene er Mette og Holger Josephsen

ger i gavlen, passende vinduer, og ikke mindst et stråtag, så det må frygtes, at den store stygge bulldozer kommer en dag, og jævner rønnen med jorden. Men endnu dufter det inden døre fra petroleumsfyrede ovne og kogeapparater, blandet med røgen, fra de utallige cerutter, Holger gennem årene pulsede, i de små lave stuer.
- Det kan godt undre, at der har været drevet håndværk og småhandel i så mange af Tvolms gamle huse som tilfældet er, selv om det ikke var de store interessent- og aktieselskaber som de kendes i dag. Endnu gik alt i et så roligt tempo, at de fleste kunne følge med udviklingen. Ingen tænkte på vækst og større produktivitet. Meningen med virket, var det enkle, at tjene til det daglige, og holde sult og kulde fra døre.
Nu er jeg ikke så naiv at tro, der ikke fandtes fup- og fidusmagere i tidligere tider, for som slangen vidste hvad den gjorde, da den fristede Adam med den skinbarlige Eva, vidste samme djævel, hvad han gjorde, ved at friste de første magtfulde konger og kejsere til at slå egne mønter. Siden de dage er mammons templer skudt op på de bedste pladser over alt i verden, hvor alle, ydmyge som hovne, møder op, for at købe eller sælge penge, til glæde for få og fortræd for mange. De mange, der i farten for-

Holger og faster fra 1984

søger at finde en passende holdeplads, på vejen mellem helvede og himmel.

- Selv om de ligger forskudt for hinanden, er der ikke langt mellem gavlene, på den lille rønne i Gjørups have, og nabohuset mod syd, hvor arbejdsmand Jørgen Nielsen boede i en lang årrække. At de havde deres rødder på Mors, røbede sproget, idet de erstattede det rigsdanske jeg med et »a«, som vi i Thy erstatter det med et »æ«. På den måde bliver det rigsdanske, jeg siger, til »a sejjer«, for en Morsingbo, hvorimod det for en Thybo bliver til »æ sejjer«. Hvis De forstår hvad jeg mener.

Som nævnt var Jørgen Nielsen arbejdsmand, men i sløje tider, med arbejdsløshedsperioder tog han bylten på nakken, og gik egnen rundt, fra dør til dør, for at sælge brugsting i strik og stoffer. I trediverne lå en dagløn for en arbejdsmand på cirka seks syv kroner, så selv om kundekredsens købekraft var lille, gav en dag med uldtøjet, sikkert mere, end en dag med skovlen.

- I den lange hvide længe der vender gavlen mod vejen, kan de ses endnu, de næsten uudslettelige spor, efter døren og de to små udstillingsvinduer, der sad i købmand Svarres forretning. Selv om det er længe siden, længe før jeg husker, er der måske tilmed mærker efter huller og omrids, af de solide emaljerede skilte, der reklamerede for Kul og Koks, Carlsberg Øl og Vand, C. W. Obels Melange og lignende livsfornødenheder. Også udhuset, der er væk, eller måske kun rykket tilbage fra vejen og skjult af et nyt overtræk, havde trods ælde og forfald et solidt udseende, der bar præg af forretning. Jeg har ladet mig fortælle, at det skulle have været i den forretning, min mor, Juliane Marie Johansen, i sine unge år, omkring århundredskiftet, købte sin første symaskine af mærket »Singer«. På det tidspunkt syede hun for fremmede, så det var en fordel at have egen maskine i stedet for at bruge de mere eller mindre forslidte modeller, der stod til rådighed hvor hun kom frem.

Nu kan ingen vel med rimelighed forlange, at det ufuldkomne menneske, skal være glad og tilfreds under alle forhold, enten man er syerske eller købmand, for som en forældet opslidt maskine kan irritere en syerske, svinger en købmands humør sikkert i takt med forretningens omsætning og indtjening. Noget var der i hvert fald galt, den dag mor forhørte sig om maskinens pris, og fik det fattige svar, at den ikke var for hendes pengepung. Om så renterne var raslet ned, konen blev gravid, eller der var gået mus i et par melsække, retfærdiggjorde det på ingen måde et så uforskammet svar.

Det er klart, købmanden havde ret, men det er mig ganske uforståeligt, at mor i den grad lod sig ydmyge, og ikke bare gik, og lod købmand være købmand, og symaskine, symaskine, i stedet for at spørge på prisen endnu engang. Da han forstod det var alvor, og lugtede mønter, blev kalkulationen langt om

længe fundet frem, for manden ville hellere end gerne sælge maskinen, alt i forretningen var til salg. Den opgivne pris, var selvfølgelig kontantprisen, så mor tog pungen frem, talte pengene op, lagde dem på den fattige mands disk, og forlod butikken, som den lykkelige ejer af en splinterny moderne »Singer«.
Selv om kirken havde budskabet, blev det ikke den der kom småkårsfolk til hjælp, det gjorde derimod socialdemokratiet, og den fattige bondesøn, Jeppe Åkjær, da han omkring år 1900 udkom med sin socialagitatoriske digte og noveller. På landet havde socialsterne trange kår. Her stemte selv folk fra de fattigste lag ikke på bolsjevikker, når der var opstillet en god kristen højremand. Skønt de politiske strømninger ikke blev nævnt med et ord i søndagsskolen, ville det nok undre én og anden af de gamle søndagsskolelærere, at mange af deres små søde elever, senere i livet gik hen og blev røde. Det var ikke kun tilfældighedernes spil, for det blev jo sagt igen og igen: »Du skal elske din næste som dig selv«. Så ingen kan med rette bebrejde dem der forsøgte det umulige.
Der er sket fremskridt, på visse områder for store fremskridt, men det er godt, at de nedladende salgsmetoder mor var udsat for, er uden chance i dag. Nu kan enhver, selv en mindrebemidlet syerske, uden så meget som at bukke og neje, købe næsten hvad som helst, sågar endda på afbetaling, med en lille udbetaling, hvor restbeløbet med påløbende renter betales i små månedlige afdrag. Hvem der så har mest fornøjelse af den form for handel, må stå hen i det uvisse.
Som døden på et eller andet ubelejliget tidspunkt indhenter alle, indhentede den også købmand Svarre. Her hvor forskellen hører op, var der sikkert ikke én eneste i hele følget, det være sig de nysgerrige eller sørgende, der ønskede sig i hans sted, selv om det afsjælede legeme blev stedt til hvile i et muret gravsted. Efter Svarre, overtog kommisen, M. J. Larsen den gamle forretning, som han drev videre, til han i 1910 byggede på hjørnet af det der i dag hedder Oddesundvej og Hans Bakgårdsvej. Den gamle butik blev nu indrettet til beboelse, og siden har bygningen været inddelt i to selvstændige lejligheder. Så langt jeg husker tilbage i evigheden, boede graver og ringer, Mads Martinus Poulsen, i den nyindrettede beboelse ud mod vejen. I de mange år han arbejdede ved kirken, blev solen ringet op ved dagens begyndelse, og ned når dagen var til ende. Således greb klokkens klange aldrig forstyrrende ind i livets rolige rytme, men nye klange på nye tider, har dog ikke forandret verdens gang, for som solen siden verdens skabelse har givet lys og liv, følger jorden stadig sin bane, rundt og rundt i det uendelige rum. Omkring år nittenhundrede, boede Peter og madam Christensen i huset øst for vejen, der går ned til Tvolm gamle skole. Peter Christensen var murer, og blev derfor i daglig tale kaldt »Peter murer«. I forbindelse med børnenes færden til og fra skole, lå huset ideelt for den lille slikforretning madammen drev til støtte for hjemmets økonomi. Nu hvor fem og tyve øren er den mindste gangbare mønt, og i sig selv vel nærmest at betragte som værdiløs, forekommer det uforståeligt, at madam Christensen kunne levere brystsukker (bolcher) i et håndsnoet kræmmerhus for en enlig ene øre. Men når inflationen æder, æder den altså også brystsukker.

Mellem Brændgård og madam slikmutters hus, var der ingen bebyggelse på den side af vejen, før gårdejer Peder Riis, engang i halvfjerdserne lod det første af de nuværende fire huse opføre.

Som nævnt tidligere, blev der førhen drevet små selverhverv i mange af Tvolms huse. Det var også tilfældet i den lange bygning der ligger over for Peter murer og slikmutters hus. Kombineret med beboelse, var der et mindre tømrerværksted i husets østlige ende. Den sidste der brugte det til noget der lignede faget, var vognmand og mælkekusk, Peder Pedersen, der af fabriksfremstillede stave, bunder

og låg, samlede smørdritler (tønder) til det forlængst nedlagte Doverodde Andels Mejeri.

Som Tvolm havde herreskræddere, havde den også sine dameskræddere. Den kendteste indenfor faget, var nok frøken Louise Pedersen, der virkede her i en lang årrække med sin gine og symaskine. Broderen Dusenius Pedersen, der ernærede sig som arbejdsmand, var hendes faste lejer og pensionær. Deres fødehjem var det lille husmandssted, der lå ved Dover Plantage, præcist hvor Teutonerhytten ligger i dag.

Når Louise og Dusenius blev kaldt københavnere, vil jeg betragte det som et øgenavn. Ingen af dem tolererede det, men at Dusenius blev forkortet til Senius var i orden, hvorimod han ikke havde humor eller sind til at acceptere københavnernavnet. I det hele taget var han et meget lydigt offer for drillerier, en spøg han måtte lide under når lejlighed bød sig, og det gjorde den tit. Tilmed var der dem der mente, at han var bedst tilpas når han blev drillet, og til det formål var københavnernavnet usvigeligt sikkert.

Det tilnavn fik de efter en søsters ægteskab med københavneren C.F. Canther. På det tidspunkt i menneskehedens udvikling, var det den almindelige opfattelse, at enhver der kom fra København, talte den københavnske dialekt, havde en vellønnet stilling, og lidt skillinger på bankbogen, var at betragte som et fint menneske. Og da Canther var i besiddelse af de kvaliteter, og tilmed flink og dannet, var det indlysende, at både Louise og Dusenius, var stolte af familieforholdet.

Det er kendt, at det der ligger et menneske på sinde, løber munden let over med. Så når talen var drejet ind på Canthers fra København, kneb det især for Dusenius, at holde tand for tunge, og som regel blev det til Canthers fra København mig her, og Canthers fra København mig der. Værre blev det efter et besøg hos søsteren og svogeren i Hovedstaden, hvor Dusenius nærmest svælgede i at berette om de pompøse forhold Canthers i København levede under. Med den megen tale om Canthers i København, lagde han selv kimen til det københavnernavn der fulgte dem til deres dages ende.

Der var få ting i livet, Dusenius elskede som sin seng hjemme på loftkammeret. Den forlod han aldrig i utide, hvis ikke arbejdet og Louise kaldte. I København var sengen selvfølgelig mere luksuriøs, med dunlet kropsnær dyne, og blød springmadras, men selv om det aldrig var behageligt, at blive revet ud af en god morgensøvn, skete det under meget formildende omstændigheder, hos Canthers i København. Her hilste husets unge pige, efter små tilforladelige pik på døren, med et »Godmorgen hr. Pedersen. Klokken er syv tredve. Badet er klart, og efter det er der morgenmad. Godmorgen hr. Pedersen«. Bortset fra det med badet, der var noget moderne pjat, var det en anderledes behagelig måde, at begynde dagen på, end med de metoder Louise gjorde brug af. Det var særligt galt, hvis ikke Dusenius kom til fuld bevisthed efter første opkald, for blev det nødvendigt, at tage turen op ad trappen til kammeret, var det ikke små beherskede pink og en mild stemme Louise gjorde brug af, når hun meldte den nye dags komme.

På arbejdspladserne stjal Dusenius ikke sin løn, for trods den særegne natur, var hans arbejdsindsats altid fuldt ud tilfredsstillende. Modsat havde ingen det indtryk, at det generede ham synderligt, når han var inde i en længere arbejdsløshedsperiode. En af grundene til det, var at han ikke havde de store fornødenheder til luksus, og vilde udskejelser.

Af udseende var han lille, spinkel og tyndhåret, havde et markeret ansigt, krum næse, og et mørkt overskæg. Aften- og fritidstøjet bestod af solide varme vadmelsbukser, almindelig blånistret arbejdsjakke, den ufravigelige kasket, gummistøvler, eller et par af de sorte gummisko, der en kort tid var på mode. Når han en sjælden gang havde stadstøjet på, var kvaliteten den mørke cheviot, hvortil et par

sorte snøresko var en selvfølgelighed. Men enten han var daglig- eller festklædt, var han altid proper, ren og sirlig, med sig selv og sit tøj.

Før fjernsynet gjorde sit indtog i de thylandske hjem, var det almindeligt at naboer og venner gik sammen til uanmeldte aften- og søndagsbesøg, hvor en kop kaffe til et stykke hvedebrød var det almindeligste traktement. Under de småvisitter, var de lette lydløse gummisko af stor betydning, idet Dusenius aldrig gik ind et sted, før han ved en rekognosering omkring huset, havde lyttet sig til, om der foregik et eller andet inden døre, der måske kunne forhindre en vellykket aften. Stod der fremmede cykler ved huset, gav det nødvendigvis anledning til en ekstra grundig aflytning.

I de fleste tilfælde var vinduerne kun forsynet med et enkelt lag glas, så med normal hørelse, var det nogenlunde let, at få et sikkert indtryk af om der befandt sig uønskede personer inden for murene. Hvis der var noget mistænkeligt et sted, havde Dusenius altid den mulighed, at forflytte et aftenbesøg til andre venner. Det der lignede en lusket metode, bundede i en form for generthed, da det var ham imod, at dumpe ind i en forsamling af ukendte mennesker, hvor han måske kom til ulejlighed. Det han søgte, var et sted, hvor han kunne få en snak over en kop kaffe, og måske et slag kort.

Sjældent har jeg set ham så opmuntret, som da han kunne fortælle, at Canthers havde købt »Æ gammel bøjkjærs hus«. Han ligefrem lyste af stolthed mens han berettede om hvordan det hele skulle sættes i stand ude og inde, før københavnerne kunne tage det i besiddelse, i første omgang til sommerhusbrug, og senere til helårsbeboelse. Det hus gav Dusenius meget arbejde, først som medhjælper ved restaureringen, og senere som opsyns-, have- og altmuligmand. Med det meget store jordstykke, der dengang hørte til, fik han her noget der for alvor glædede ham at arbejde med.

Mens familien Canther endnu kun brugte det til sommerresidens, passede Dusenius det nidkært, som var det hans eget, og derfor kunne det til tider knibe for ham at indstille sig på hvem der egentlig var husets rette ejer. Af den grund var det så som så med samarbejdet mellem ham og søsteren, da de hver især, havde et særdeles omtåleligt sind. Det var ikke hende Dusenius var stolt af, tværtimod, sågar har han sagt, at Canthers eneste fejl var, at han havde giftet sig med den forbandede hysteriske kælling. I den udtalelse, lod den gode Dusenius hånt om at det var gennem, den forbandede hysteriske kællings ægteskab med Canther, at han var kommet ind i det agtværdige familieforhold.

Dusenius har jeg kendt, fra jeg var ganske lille. Det var ham mor benyttede når der var brug for en arbejdsmand til haven, eller til at slå brænde, og hvad der ellers kunne være. For, som hun sagde: »Når jeg har Senius, bliver brændet savet, hugget og kløvet, så det er håndterligt. Tilmed er der altid ryddet op når han er færdig«. Det var også ham, der havde jobbet med at bære de to læs tørv på loftet, kro- og vognmand Anton Kongensgård, hver sensommer læssede af i smøgen mellem husene. Det var et møgbeskidt heldagsslæb, at bære de mange tunge kurvfulde op ad en stejl trappe, til den brændende hede under loftets paptag. Værre var det, at hver eneste tur op og ned, nærmest var med livet som indsats, idet trappen kun var fastgjort med et par bladhængsler, i et enkelt gammelt bræt. Dertil kom, at den kun afveg fra en almindelig stige, ved at den havde bredere trin. I dag kunne det blive svært, at finde en mand der ville påtage sig et bære tørv ad den trappe, uden at forlange et større risikotillæg. Et krav, der på ingen måde, ville være urimeligt.

Det hændte at Dusenius kom for at telefonere, med en besked fra Louise om noget syværk, eller bare efter ingenting. Hvad ærindet end var, trak han gerne en stol ud fra bordet og satte sig halvvejs gemt bag centralen, med

ørerne slået godt ud, i et forsøg på at opfange en dugfrisk nyhed, gennem de samtaler mor havde med den store verden, via det fantastiske apparatur, der formidlede katastrofer, sorger og glæder.

Musestille kunne han sidde, så længe mor i travlheden fuldstændig glemte han var der, hvis ikke han røbede sig, med de tilvante snustobaksnøft. Han spyttede aldrig eller fik sorte rande ved mundvigene, når han nød pebermyntesnusen, men de særegne snøft var det ham umuligt at holde tilbage i det uendelige, så når han begyndte med det, var mor klar over at Dusenius gæstede huset endnu.

De karakteristiske næsegrynt, er det umuligt at udtrykke i skriftsprog, men hvem der vil kan selv frembringe knykkene, ved med lukket mund, at presse luften fra svælget ud gennem næsen, i små stød. Resultatet er i nærheden af det fuldkomne, hvis vedvarende stød, med sekunders intervaller, giver samme trygge lyd, som en rolig ammende griseso.

Efter halvandet års ægteskab, med sæde i København, flyttede vi til Ydby og tog bolig i det dengang vestligste hus i stationsbyen. Som en af mine gamle venner, aflagde Dusenius os nu og da et besøg. Det blev også ham vi akkorderede med, da vi fire år senere skulle have gravet 77 kvadratmeter kælder, til det hus vi agtede at bygge. Set ovenfra bestod grunden af let, sandet jord, så det skulle ikke volde de store problemer.

Jeg havde ikke meget begreb om, hvor lang tid det kunne tage at grave et sådant hul, men vidste Dusenius var en ærlig mand. Så i det store hele, slog jeg min lid til hans beregninger desangående. Hvis jeg husker ret, fandt vi frem til, at den runde sum af fire hundrede kroner, ville være et rimeligt beløb for arbejdet. I forhandlingsøjeblikket var der en ikke uvæsentlig faktor, der blev overset, idet den usynlige al, ikke blev skænket så meget som en tanke. Desværre varede det kun få spadestik, før den rustfarvede hårde substans viste sig.

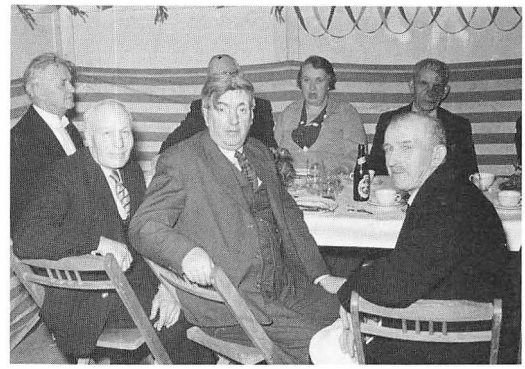

For enden af bordet, i kjole og hvidt, Hans Bakgård. Første række fra venstre: Jacob Larsen (Jacob Spillemand), Kresten Larsen (købm. M. J. Larsens søn), Dusenius Pedersen. Bagerste række fra venstre gemt bag Kresten, murer og postbud Mads Madsen og hans kone Ester. Den tredje person ukendt

Nu brugte Dusenius, heldigvis, ikke andet end små tilforladelige bandeord. Tilmed stod det kun på, når han mente det var piskende nødvendigt. Under arbejdet med alen, røg der derfor ind imellem, et lille forståeligt så'gu, med et efterfølgende, ugudeligt langvarigt knykkeri. Aldrig lød der et eneste pænt ord om akkorden, men da en akkord var en akkord, og et ord er et ord, nævnte han ikke noget om et eventuelt altillæg, eller en generel forhøjelse af prisen. På grund af den forbistrede al, nærmede vi os aldrig byggepladsen, uden at medbringe et par håndbajere, for på den måde at aflede noget af opmærksomheden fra den granithårde jordbund. Men trods det uforudsete slid, stod huset færdigt til indflytning den første januar 1951.

Vi ejede ikke alverden, men var altid interesseret i at anskaffe gamle ting, der var til at få for en rimelig pris. I det stykke var Dusenius en god hjælp, idet han kom mange steder, hvor der endnu ikke blev sat pris på den slags gammelt ragelse. Så i flere tilfælde skyldes det hans interesse og mellemkomst, at vi fik fat på en del, større og mindre, antikke og halvantikke ting.

Det er blandt andet hans fortjeneste, at vi i dag har et standur (en såkaldt bornholmer) stående hyggeligt tikkende i vor stue. Købet blev aktuelt, da forhenværende gårdejer, Svend Nørgård, (kaldet Svend Gynge) indlogerede sig hos digteren, Hans Bakgård i Røverreden. Under flyttet, led klokken, den kranke skæbne, at få amputeret cirka 40 cm. af soklen. Det uundgåelige indgreb, blev foretaget på frihånd, med en grovtandet skovsav. En nødvendig foranstaltning for at få det uhåndterlige monstrum på højkant i Røverredens lave stue. Brugt som optænding, gik sokkelstykket jo heller ikke til, som det rene spild.

Den mere end hundred-årige bornholmer, stammer fra Svend Nørgårds barndomshjem, Beerstedgård, ved Snedsted, hvor den tikkende har talt døgnets timer, i mange år, før Svend fik den i arv efter forældrene.

Måske havde klokken allerede slået sit sidste slag, længe før Svend flyttede ind i Røverreden, hvor den nu stod, afstumpet skævt op ad væggen, til ingen verdens nytte, under forhold hvor den langsomt gik sin undergang i møde, og kun var til glæde for træorme, edderkopper og andet kryb. I den stand virkede bornholmeren givetvis deprimerende på Svend, der nu var gammel og ikke foretog sig stort andet end at rokke i en knirkende gyngestol. Uden nære arvinger havde han ingen gode grunde til ikke at sælge mens tid var, for han vidste udmærket hvad klokken var slået, for arvestykket og sig selv.

Dusenius der ofte så den forfaldne elendighed, fik aftalt et besøg hos Svend, for at se om vi kunne slå en handel af. Med det samme forstod vi, at han ikke var uvillig til at sælge, så forprang, og køb var nærmest en formalitetssag. Værre var det, at han i sin godhed bød på kaffe og wienerbrød, da købssummen var erlagt. Ikke mindst Dusenius forsøgte sig, under en lang serie knyk, med udenomssnak, at få kaffearrangementet udskudt til en anden god gang, men her hjalp hverken knyk eller forklaringer, så velopdragne som vi var, takkede vi høfligt, omend tøvende. Under kaffen, indbød vi Svend og Dusenius til et stykke brød hos os, når bornholmeren var sat i stand, og igen gik sin gode gang.

Efter traktementet og snak om dit og dat, var tiden inde til at finde hjem med klenodiet. For ikke på nogen måde at virke hjamske, gjorde ingen af os forsøg på at få kassen støvet af, men tog den som den stod, med støv, edderkopper, og hvad af andet småkravl den gemte.

Hjemturen foregik i gåsegang, på række og geled, hvor jeg som den forreste i processionen, bar kassen med urværket, tæt fulgt af Dusenius der slæbte de to tunge støbejernslodder, efter ham kom Ella med en smuldrende ormædt gesims, perpendiklen, og andet småtilbehør. Desværre stod gesimsen, i al sin skrøbelighed, ikke til at redde.

Svend Nørgaard (det var ham, der afhændede det gamle ur) med hunden Strit. Ingvard Lauridsen og børnene Elna og Mads, fotograferet på Ydby hede 1946

For ikke at vække unødig opsigt, drejede vi ind gennem plantagen ved den gamle bødkers hus, og skød på den måde en lille genvej. Selv om det var lyst, under den lyse nats himmel, blev det alligevel dunkelt inde mellem granerne, og svært at holde den afstumpede kasse fri af de lavthængende grene. For mit vedkommende, var det noget af en nervepirrende transport, men alvoren gik ikke op for Dusenius, der under hele turen, ganske mod sædvane, flirede fjantet som en kåd teenager. Især fandt han det morsomt, når jeg tørnede klokkeværket så hårdt ind i grenene, at det knurrede skrattende, som varslede det en ulykke. Først da vi nåede hjem, med det hele værk beholdent i hus, kunne jeg drage et lettelsens suk og deltage i morskaben, over handel, vandel, kuppet og Gønges kaffe med wienerbrød.

I tiden der fulgte, forestod der nu standuret en gennemgribende istandsættelse. Da det var til ende, og den gamle bornholmer igen gik sin sindige tikkende gang, slog sine timeslag som før, var det tid at indbyde Svend og Dusenius, til det aftalte lidkøb.

Det blev et rørende afsked Svend tog med det gamle arvestykke, fra barndomshjemmet. Med tårer i øjnene, betroede han os, at det glædede ham at se og høre det gamle urværk gå, slå og vide, at det var kommet et sted hen, hvor det var værdsat. Siden det farvel, engang først i halvtredserne, har standuret stået, gået og slået i vor stue, og endnu sker det, vi mindes Svend Nørgårds ord, når det gamle urværk falder i slag.

At Dusenius på mange måder var en særdeles særpræget mand, er den mest besynderlige handel, jeg nogensinde har været involveret i, et tydeligt bevis på. Det begyndte over en kop kaffe i køkkenet, hvor han sad og udbredte sig om Canthers i København. I den forbindelse, kom jeg til at nævne et bundt tyske pengesedler, Ella tilfældigt havde fundet én af de første dage efter den tyske krigsmaskines kapitulation, den fjerde maj om aftenen 1945.

Pengene lå henslængt oven på en offentlig telefonbox, pænt emballeret i gråt papir, bundet sammen med et stykke almindeligt snor. Det må formodes at seddelbundtet er stukket til side i huj og hast, da det store beløb uden tvivl, var efterladt af en tyskerhåndlanger, eller måske mere præcist, en landsforrædder. Den usle mammon, kunne nu ikke længere omveksles til gode danske kroner, så det kan tænkes, at skrøblingen, der elskede penge højere end sit fædreland og andres liv, for sent havde opdaget jorden var begyndt at gløde under de elendige støvlesåler.

Fundet af de mange mark, forekom Dusenius så interessant, at han gerne ville se dem. Det ønske var der intet til hinder for fra min side, hvis Ella vidste hvor de var, og det vidste Ella, der altid havde orden i tingene. Nu viste det sig, at der i gemmerne sammen med das kapital, også var en gammel lodseddel på et sommerhus, der engang i fyrrerne, fristende stod opstillet på Rådhuspladsen i København.

Det var tydeligt, Dusenius fattede stor interesse for det bugnende seddelbundt, men til vor forundring, var han mindst ligeså interesseret i den forlængst udtrukne lodseddel, der nøje blev studeret på alle leder og kanter, sammen med sortimentet af de mange sedler. Efter en tilbundsgående ransagning af de forældede værdipapirer, var hans interesse for såvel lodseddel som pengene, på ingen måde svækket.

For at undgå enhver misforståelse, forklarede vi ham til hudløshed, at lodsedlen var udtrukket for længst, og absolut værdiløs, hvilket vel også i det store hele gjaldt for de tyske pengesedler. Tilsyneladende var det underordnet om lodsedlen var gyldig eller ugyldig, idet han stædigt insisterede på, at den under alle omstændigheder skulle indgå i handelen, hvis vi i det hele taget ville handle.

Af ren og skær nysgerrighed, forsøgte jeg at udfritte ham om formålet, med at købe en udtrukket lodseddel. Det fik jeg ikke alverden ud af, men forstod langt om længe, at det var en hemmelighed der ikke ragede mig eller an-

dre. På samme måde gik det, da jeg forsøgte at lirke ved hans interesse for de tyske marksedler, hvor han dog efter en langvarig knykken, ymtede noget om, at de måske ad åre ville få en vis værdi.

For vort vedkommende var de fundne penge ikke gemt hen i spekulationsøjemed, selv om vi måske nok havde tænkt tanken, at de med tiden kunne få en vis affektionsværdi. Derimod havde lodsedlen ingen som helst betydning for os, men til gengæld stod vi heller ikke og trippede for at sælge, da vi var fuldstændig på det rene med at den forretning ikke ville højne vore økonomiske forhold synderligt.

Efterhånden som det gik op for Dusenius, at vi ikke var ovenud ivrige efter at handle, henvendte han sig direkte til mig, og spurgte i et ophidset tonefald. »Vil du sælge, eller vil du ikke sælge«. Det ville jeg sådan set ikke, men da han havde gjort mig så mange tjenester var jeg også ked af at fornærme ham, så enden på forhandlingerne blev, at han fik den gamle udtrukne lodseddel, sammen med hele bundtet af de ugudelige judaspenge. Salgssummen var i en størrelsesorden, der ikke prentede sig fast, heller ikke kan jeg erindre, at den på noget tidspunkt har generet min nattesøvn.

Dusenius var besat af spil, i alle afskygninger, i en grad der nærmede sig det lidenskabelige. I kongeriget Danmark, blev der ikke udsendt lodsedler af nogen art, uden han var køber, enten formålet med udstedelsen var lokalt eller verdensomspændende. I den forbindelse er det en nærliggende tanke, at han måske ligefrem samlede på gamle lodsedler. Var det tilfældet, er det vel ikke mere idiotisk end at samle på ølkapsler, nipsting fra Himmelbjerget, eller noget så deprimerende som gamle møbelben.

Melodi: Natten breder sine vinger

Kære by og gamle swinger
borgerne så dig vist gerne i top
men vi hører klokken ringer
og må betvivle at du når derop
endnu er du på det jævne
udflugter falder dig slet ikke ind
frister ingen over evne
sjældent er du gået over gevind.

Den der sover synder ikke
det er en lykke og sikkert dit held
for de vågne og de kvikke
går og for lavet en gruelig gæld
når de så er gået i gyngen
fanget som fisk i det slimede net
høres klagesang og syngen
trygler om hjælp fra kommunens budget.

Lille by du ta'r det stille
til du igen bliver højaktuel
alt det som du gerne ville
må du en tid sige tak og farvel
lad de andre så få vandland
center for datten og center for dit
du har stadigvæk din sandstrand
livet i sollys ved saltvand og klit.

Vi vil altid holde af dig
os der har kendt dig fra barndommens vår
vi slår aldrig hånden af dig
dig der har givet os rim'lige kår
for vi elsker dig og landet
synet og duften af nyharvet jord
bakkelandet skoven vandet
heden med lyngen i blomstrende flor.

Her er trygt når nattens vinger
ånder sin fred over byen og hjem
selv for ham der har lidt slinger
han vil nå sikkert og helskindet frem
alle ved han er lidt egen
men kan han holde et øje på klem
så står ingen ham i vejen
for at få alle promillerne hjem.

Kære by og gamle swinger
du er først rolig når vi er i seng
der vil drømme gi' os vinger
så vi kan elske det hele i flæng
der kan alle uden tømme
prøve forlystelsens ydmyge sted
for i søvnens søde drømme
har vi alverden at glæde os ved.

Proces over præsten Jacob Schive i Ydby kirke, året 1707

Af Ove Jørgensen, Bakken 11, Ydby

Peder Nielssøn, Sognepræst til Hvidbjerg, og Provst i Refs herred, Peder Goische, Sognepræst til Vestervig, og Christen Jensen Hee, Sognepræst til Søndbjerg, Gør Vitterligt:

At år 1707 d. 21. sept. var vi udi Ydby kirke forsamlede, for i retten at bilægge mellem hæderlig Gud og dydselskende matrone Abigail Henningsdatter, på den ene side, og hendes mand, hæderlig og vellærde Hr. Jacob Schive, Sognepræst til Helligsøe og Gjettrup, på den anden side.

Og der for retten blev oplæst en skriftlig stævning, af Provsten udstedt, dateret Hvidbjerg d. 14. sept. 1707, formeldende i sit indhold som følger, og skal under nr. 1 i Akten indføres.

(Resume fra 1703)

Hr. Jacob protesterede imod stævningen, og formente den ej gyldig at kunne anses, såsom den befindes urigtig, særdeles i dette som sagen mest vedkommer, til sandheds opløsning af hendes bortrømmelse fra mig, uden billig og føje årsag, såsom den melder, at jeg meget ilde skulle hende modhandlet, og derfor stævnet til Dem i Hvidbjerg, hvor hendes logement skulle været, og ikke var, men nok udi præstens hus, hvorom siges, at hun blev ført did på en søndag under prædiken, og som jeg var stævnet til, som og mødte der efter stævningens indhold begærede ved mange bud, at præsten ville lade vidne ske efter stævnemålet, dog hun ikke villet efterkomme det, selv der, udi hans hus, der jeg ej kunne få ham i tale, ej heller min hustru at se, og tilbeder jeg her min Gud, at min hustru, den tid hun rejste af mit hus, ej ringeste hug eller slag, men finder at provsten ville dermed påsige mig en sand trætte.

Jeg blev der fra morgen til aften, og der skete ikke noget, hvad tanker provsten har dermed må han selv forklare.

Da, såsom hr. Jacobs protest imod stævningen angår vidnet, og ej stævnemålet, at han er lovlig stævnet, står stævnemålet ved magt, dernæst skal hun aldrig efter denne dag med nogen ufinhed, langt mindre nogen hug og slag, efterdags af mig begænges.

I huset skal hun være som moder og derudi råde over alt som jeg selv, og ej være mere end jeg selv, forment at have nøgler til kister, kamre og lofter samt penge til fornødne udgifter eller andet hvad art det kan have, og skal aldrig finde mig som før, at befatte mig med hendes bestilling og forretning.

Hvad hun eller min højærværdige hr. Biskop på hendes vegne på processen mod mig kan have anvendt skal jeg med al redebonhed erlægge og betale hvad som af de penge hun til sig og børnene førte med sig kan være udgivet skal jeg være fornøjet med, og ej for de godtfolk der af bare medynk over hende, så lang tid haft medlidenhed med hende og haft hende i deres hus, nogen fortræd på, dertil jeg heller aldrig nogen årsag har.

Mine sognemænd, som jeg foruden mit forargelige levned mod min hustru, i en og anden måde har givet årsag over mig at klage, lover jeg og med al finhed både i kirken og udenfor at begenge og blandt dem efterdags at leve ustraffet, dertil Gud give mig ånd og nåde.

Men skulle jeg, hvilket Guds ånd og nåde, nådeligt forbyde, igen begynde mit forrige onde levned, så min hustru skulle få den rin-

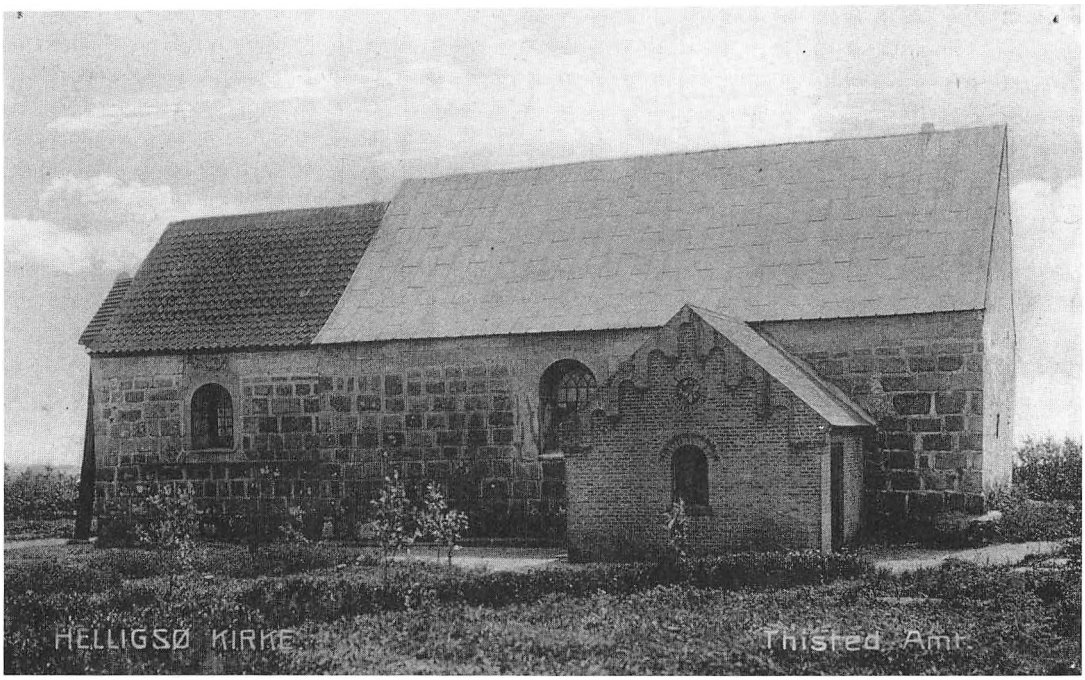

Helligsø Kirke uden tårn

geste årsag sig over mig at beklage og besværge eller menigheden mig noget lastværdigt skal kunne overbevise, så skal jeg ikke bede om nåde, men vil have mit kald forbrudt uden nogen videre proces og rettergang.

Hans velærværdighed, min kære provst, hr. Peder Nielsøn og min faderlige nabo hr. Peder Goishe, dette mod mig vil til vitterlighed og stadfæstelse at indskrive dato den 22. juni 1703.

Sådan bad præsten for sit liv i retten og han klarede frisag denne gang, men det varede ikke så længe før han igen forløb sig overfor hustruen, og i året 1707 var den gal igen. Vi skal her følge hvad retsskriveren har prentet i protokollen i den anledning:

Og kommer det ikke retten til nu, at skønne der på af hvad årsag hun er undveget, og ej ville vidne, må det være af største angst for at han igen skulle bemægtige sig hende, og hende ilde modhandle.

Dernæst fremstod Ebbe Rimboltsøn, Sognedegn i Boddum og Ydbye og fremlagde Abigail Henningdatters klagemål, dateret 19. sept. 1707 som for retten blev oplæst, og i akten under no. 2 indføres.

Hvornæst vidnerne blev fremkaldet og fremkom da for retten, hr. Aage Henriksøn Ascanius, Sognepræst til Boddum og dets annekssteder, og vidnede ved ed, at han den 3. aug. indeværende år, efter hr. Jacobs begæring var kaldet til Helligsøe, at betjene der ved det højærværdige forum.

Da, efter tjenestens forrettelse fulgte han med dem hjem i deres hus, da begyndte hr. Jacob med hans hustru et større skælden, som rejste sig af et stykke bygbrød, som var skåret af kagen som lå på bordet, hun svarede, hun havde skåret til børnene, han skyldte hende for en tyv og en horer, viste hende en liden pose, som han havde funden, og sagde hun ville bruge den til at stjæle korn og gryn udi, at give til kællingerne.

Imedens stod Abigail i stuen, tog sig til sit hoved og fremviste et sårmål, som hun sagde, at hr. Jacob med en sten havde slagen hende, og var ikke endnu vel tillagt, dernæst viste hun sit hår som næsten var afrykket og klagede, at hr. Jacob havde gjort det, fremviste også sin hånd, som også fandtes blåslagen, og derfor beskyldte hun også sin mand.

Endelig efter lang handel mellem dem, stod hr. Jacob fra bordet, og gik til hende, og som hun gik ud af døren, løb hr. Jacob efter hende og stødte hende med sin fod bagtil.

Dernæst klagede Abigail, at hr. Jacob havde ilde slagen hende med et reb i laden.

Og der han forrige gang, vist nok for sidste gang, var i Helligsøe, at betjene Abigail, såsom hendes mand på sengen var blevet, at der han kom til kirken klokken 9, var alt prædiken ude, og hr. Jacob med degnen var afrejst til Gjettrup kirke, og alle folk gået fra kirken, da Abigail bad ham, at han endelig ville betjene hende da hun lod nogle folk kalde til kirken til overværelse, og Abigail da for ham klagede, at hun ikke kunne få sine klæder og sømmeligheden komme frem, såsom hr. Jacob havde dem under lås og lukkelse. Ydermere blev hr. Aschanius tilspurgt om han ikke ville love at komme næste søndag, at betjene hende i hr. Jacobs nærværelse, hvortil han svarede jo, og at han korporligt oprakte en finger efter loven.

Hr. Jacob tilspurgte nu hr. Aschanius hvad klæder hun havde på sig første gang, om de ikke var så sømmelige, at hun kunne gå i kirke med dem, og om han kunne sige eller vidste om hendes klæder var hende formente, dertil svarede hr. Aschanius at hun fremviste et par opslidte tøfler, så hun gik mere i skarnet med hosesokker end i tøflerne. Klæderne har hun gjort sit vidne om tilforn.

Og da hr. Aschanius tilspurgte hr. Jacob, om hans hustru ikke havde nøgler til hendes klæder, svarede hr. Jacob, hvad kommer det dig ved, og fortsatte, da hun sidst var til Guds bord, om hun da ikke havde sømmelige klæder på, og sagde at han leverede hende nøglen til døren.

Hr. Aschanius holdt nu inde at svare dertil, hvorefter fremstod for retten Peder Nielsøn, hr. Jacobs tjenestekarl i Helligsøe, der sagde at han havde kørt for hr. Jacob siden sidste st. Mikkelsdag og vidnede ved Gud, og med oprakte finger, efter loven, at han engang så hr. Jacob slå sin hustru med et bygbrød allevegne på hendes legeme, en anden gang kom han hjem og så Abigail sidde ved det vestre hus i gården, ved enden af laden, blodig om hendes hoved med et stykke tagsten i hånden, og sagde sig dermed slagen af hr. Jacob.

Nu blev han af hr. Ebbe Rimboltsøn tilspurgt om han ikke så at hun blev slagen med et jernlod i siden, dertil svarede han, han så det ikke, men hørte nok at hun klagede sig jammerligt og råbte om hjælp, men turde ikke se efter, for han ville ikke i klammeri med hr. Jacob.

Når han ellers så ind, når der var sådan en larm, sagde hr. Jacob til sin hustru, nu, se din kammerat ser efter dig, ham soldaten, men han bliver der, skjælmen, det har han lovet 1000 gange.

Hr. Jacob havde forbudt sin hustru at komme i laden når hun flyede for ham, og hr. Jacob havde sat pinden for salsdøren, at hun ikke kunne komme ind, sagde at hun mange nætter måtte ligge ude såvel sommer som vinter i sne og frost, videre berettede han, at da han slog hende i stuen, faldt hun imod skrinet, og på jorden som syntes det, at hun var død, og da sagde hr. Jacob til ham, hvad skal jeg gøre ved hende, jeg tror at binde hende, fly mig et reb, hvilket han tvende gange bad ham, og så flyede han ham et stykke af en hestegrime, som lå på ovnen, senere ved han ikke hvad som hændte, såsom han løb ud, sagde at han tit havde hørt at hr. Jacob kaldte hende for en soldaterhore.

Nok berettede han at han hørte hende græde og råbe i kohuset, og så hende komme skiden ind i stuen, fuld af komøg som kunne

hun være sparket og nedtråden i komøget, og sagde at hendes mand havde gjort det, beretede og at datteren bad ham gå ud at frelse hendes mor, vidnet blev tilspurgt om han ikke vidste at hr. Jacob sultede sin hustru, dertil svarede han, han ikke kunne nægte at hr. Jacob vel mange gange lukkede for hende, at hun intet kunne få, såsom hr. Jacob havde nøglen til brødet og alt forrådet der var derinde.

Dertil spurgte Ebbe Rimboltsøn vidnet, om hr. Jacobs hustru kunne finde fred når hun skulle brygge og bage og lave mad til, dertil svaredes, ikke altid, sommetider iblandt.

Ligeledes forklarede vidnet, der kom fra generalmønstring, at han så sin madmoders arme blå og blodstemt, så det var grueligt at se, og hun sagde at hr. Jacob havde slagen hende med et kobbelreb som hang i laden, og blev spurgt om han vidste hun havde givet sin mand årsag til slig medfart, dertil han svarede nej, dog inden han jagede hende ud, hun dog kunne svare ham igen, og når han skældte hende ud for soldaterhore, en tiltale som var hendes daglige titel, hun kunne da svare ham i hast, din sjuft, din skide, du får vel din løn engang.

Hr. Jacob tilspurgte vidnet om der ikke var fredeligt når hun var borte, dertil svarede vidnet, sommetider, og sommetider slet nok.

Siden tilspurgte Ebbe Rimboltsøn, Hr. Jacobs karl, da hans pige blev kaldet og ej var mødt, hvorfor pigen ikke var mødt, dertil svarede han, hr. Jacob befalede hende at blive hjemme og tage vare på huset, han skulle nok holde hende fri, såsom hun var ene på gården tilsammen med børn.

Herpå blev af retten udskrevet tvende mænd, nemlig Børge Claussøn og Niels Povlsøn begge i Ydby præstegård, at høre hendes

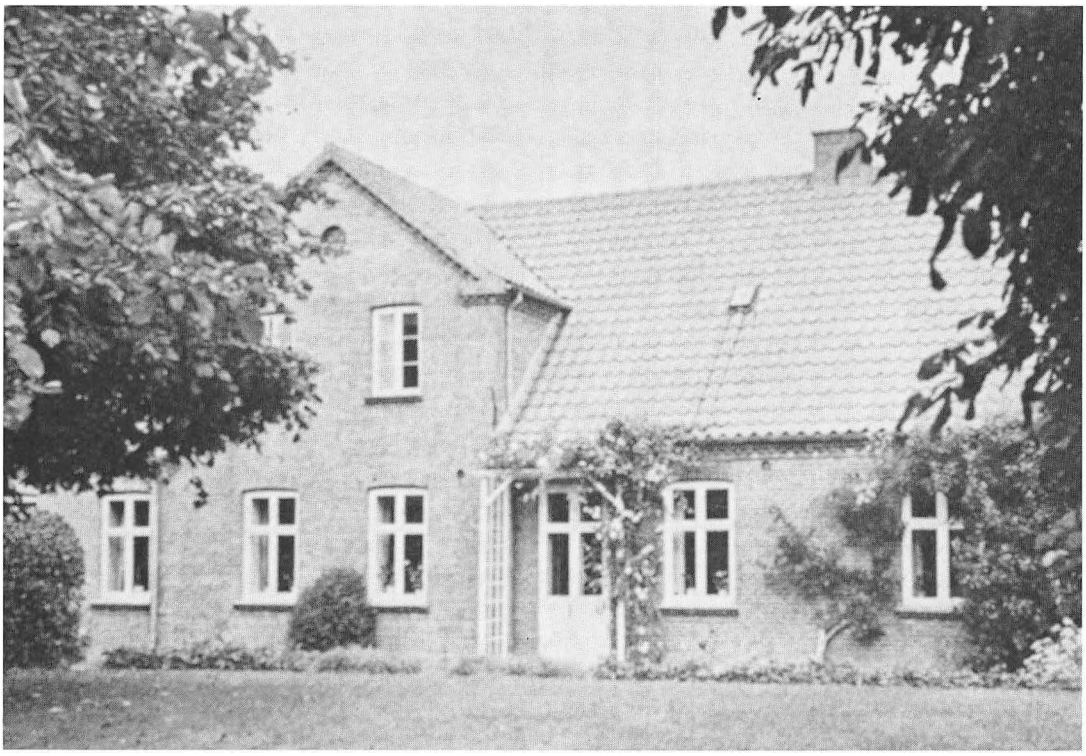

Helligsø præstegård

ord, der hun svarede hun ikke kunne komme, såsom hr. Jacob havde forbudt hende det, og sagde hun fik ikke hendes løn, men når hun fik løst hendes tjeneste op, så skulle hun gøre hendes vidne på hvad sted det måtte begæres, dette lovede de begge med Gud og oprakte fingre efter loven.

Videre fremkom Knud Andersøn, boende i Helligsøe, vendt mod Gud og oprakte fingre efter loven, at hr. Jacobs kone i vinter kom gangen til, og var ganske ilde slagen i hendes side, som var blå og blodstemt, var og blodig på hendes side, og faldt nogle gange mellem præstegården og hans hjem, så han og en mand af Kobberrød måtte bære hende ind, og måtte de i huset nogle dage vende hende, såsom hun ej kunne vende sig selv, lå så der fra om tirsdagen og indtil løverdagen, da hun besværligt og med en kjæp i sin hånd gik derfra, og forklarede vidnet, at i hendes sideben sad knoglerne som på hans hånd, når den var knyttet, og sagde at hans kone og nogle quinder af byen måtte med et klæde binde hendes sideben ind og smøre det mange gange, og som hun sagde at hr. Jacob havde slagen hende med et jernlod, og sagde han, at han stod ved sin fremmersdør, og så hr. Jacob slog løs på hende så hun faldt på møddingen, sagde og han mange gange at have set hr. Jacob forfulgte hende med en sten ud af gården omkring huset og langt ud på marken, især så han og nogle dage efter at de sidst havde været til Herrens bord, som var dagen, da hun sidst gik fra ham, at hr. Jacob forfulgte hende med sten af gården. Og vidnede han, at hun mange gange havde flyet ind til ham, for hr. Jacobs hug og slag, kom og engang med et hul i hovedet, som hun sagde hr. Jacob havde slagen med en sten.

Hr. Rimboltsøn spurgte vidnet om han havde modtaget noget af hr. Jacob til hendes underhold mens hun havde ligget, vidnet svarede nej, men at han mange gange havde givet hende hvad de selv havde i hjemmet.

Og fremstod Knud Andersøns hustru Elsa Christensdatter, og vendt mod Gud og med oprakte fingre efter loven, vidnede at hr. Jacobs kone mange gange var kommet ind til hende så elendig som en orm, især en gang i vinter kom hun ind ad fremmersdøren, og faldt ned så de måtte rejse hende derpå, og så blev hun der til løverdag, der hun stod op og lånte en kjæp og gik hjem.

Vidnet blev tilspurgt hvor hun var slagen, og hun svarede at hun var slagen på hendes sideben, så hendes 3 sideben sad op i vejret.

Rimboltsøn tilspurgte vidnet om Abigail tiere kom ind til hende ilde modhandlet, vidnet svarede ja, men hun kan ikke huske hver gang, men en gang kom hun ind overblødt på sine klæder, og sagde så har min mand handlet mod mig, viste sit hoved, og bad mig om jeg ville rage af såret det lidet hun havde, men vidnet turde ikke pille det op, formedelst det stank, vidnet sagde også en anden gang at have set hr. Jacob havde forfulgt hende med en sten, fortalte og at da Abigail lå til deres og var slagen, og hun da sendte bud hjem med tjenestekarlen, om han ville sende hende en kande øl, men hun fik intet, og derefter måtte gå til vandpotten, ej heller fik hun noget til føden, og vidnet sagde, at hr. Jacob mange gange havde skældt sin hustru, både ved hendes egen og ved vor dør, for en hore og en sjuft.

Hr. Jacob spurgte vidnet om hun havde set, at han havde slagen sin hustru, vidnet svarede, at hun mange gange havde set at han kastede sten efter sin hustru, men om han havde ramt hende vidste hun ikke, men hun så nok Abigail mange gange måtte bukke sig for slagene.

Ligeledes fremstod Erik Vousgaard, og vendt mod Gud og med oprakte fingre efter loven vidnede han, at han mange gange havde set at hr. Jacob løb efter sin kone og slog efter hende med sten, dog enten det var sten eller klæger vidste han ikke, for han var ikke så nær, men kunne nok høre ham, at han skældte hende for en hore, sagde og at Abigail tvende gange i vinter, langt ud på aftenen kom til ham og begjærede han ville lade hende være inde

Helligsø Kirke med tårn

hun turde ikke være hjemme for hendes mand ville slå hende, begjærede den ene gang noget mad såsom hun var sulten, som hun også fik, men som vi ikke turde låne hende hus for hr. Jacob, gik hun ud sildig på natten, hvor hun blev af vidste han ikke.

Hr. Jacob spurgte vidnet om han vidste, han havde tillukket sine døre for hende, hvortil vidnet svarede, at han vidste ikke uden hvad hun selv havde sagt, vidnet blev så spurgt om han nogen tid havde set, han havde slagen sin hustru, men svarede han kunne ikke sige det, men vel havde set at hr. Jacob mange gange havde slagen hende, om han havde ramt hende vidste han ikke.

Nok kom Gertrud Jensdatter i Helligsøe, som vendt mod Gud og med oprakte fingre efter loven vidnede, at engang i år ved St. Hanstider kom Abigail ind til deres og tog hendes klæder ned og viste sin skulder, at være blåslagen, som hun sagde hendes mand havde slagen hende, men vidnet havde aldrig set at hr. Jacob havde slagen sin hustru.

Hr. Jacob spurgte vidnet, om hun vidste at det var slaget eller det var andet som var påsmurt, det kunne hun ikke se, men nok at det var blå.

Her slutter så vidneførelsen og retten bestemmer, at man igen skal mødes om 8 dage, og vi fortsætter med at læse, hvad retsskriveren har noteret i protokollen, det lyder som følger:

Efterdi Provsten i Refs herred velærværdige og vellærde hr. Peder Nielsøn haver i dag 8tende dagen gjort stævnemålet over hr. Jacob Schive, sognepræst til Hellisøe og Gjettrup gyldig, og der efter samme tid udstedet de vid-

ner af hvilke klarligen ses at hr. Jacob Schive imod den sidste over ham ergangne højrespekterede Provstemodes dom og da gjorte offentlige afbodelse og løfte, på ny har uforsvarligen handlet mod sin hustru Abigail Henningsdatter, og velbårne provster for sin svaghed, som han siden den tid er påkommen, ikke i dag, da dommem efter stævningen af vidnerne skulle gå, selv kan møde at afsige den, men haver i sit sted constitueret mig dertil.

Så efterdi hr. Jacob Schive intet procederer til sin frikendelse, endnu sin ed ham tilbinder, hvilket imod så mange edsvorne vidner er ham tilladelig, så dømmer jeg ham til ansvar og dom for slig sine forhold, til første provstemode som i Aalborg i Oktober indfalder, efter lovlig given kald af møde i retten, og der undgjælde hvad retten medfører, og som hr. Jacob Schive ikke for retten i dag i Ydbye kirke haver fremført de vidnesbyrd han påstod, eller haver siden stævnet sagsøgerne til deres påhør, haver han dem her imellem at føre, om han sig derved noget til sin befrielse for overretten at kunne vinde.

Hr. Ebbe Rimboltsøn bad sig denne dom beskreven.

Det er ikke første gang at hr. Jacob har forløbet sig overfor sin hustru, idet der foreligger referat fra en sag i året 1703, hvor han kun gik fri fordi hans hustru, Abigail gik i forbøn for ham og godtgjorde, at det var hendes naivitet og uvidenhed, som var årsag til naboers anmeldelse dengang, men det blev ikke bedre, og til sidst tog nabopræsterne hånd i hanke med sagen og hr. Jacob fik sin dom.

Abigail var ikke til stede ved retten i Ydby Kirke, og man må gå ud fra at hendes venner har holdt hende fra det, for at hun ikke, af angst for sin mand, skulle gå i forbøn for ham, som hun havde gjort tidligere.

Hvordan det gik hr. Jacob ved provstemodet har jeg ikke set endnu, men forhåbentlig er han straffet på rimelig vis.

Efterårsmanøvrer i Thy

Af Johs. Klausen, Frederiksvej 3, Hurup

Jeg kan huske fra min tidligste barndom, at der var efterårsmanøvrer her i Thy. Der var flere år imellem, at det skete.

Således huskes enkelte træk fra manøvren i 1913. Jeg var dengang 4 år og var med min moster ude at se soldaterne. Vi var kommet op på Refsbøl bakke, hvor der var en overdækket vandbeholder som lille høj. Det var på grunden, som Nystrup senere fik bygget en villa på, umiddelbart øst for den nuværende Q8-tankstation. Der var samlet en del folk og børn her, fordi det var en god udsigtshøj. Min moster løftede mig op på en arbejdsvogn som stod på højen, og herfra kunne jeg se dragoner, der red langs med et markskel i området over mod Heltborg. Min moster og jeg var også en tur ude ved Hurup Skole, hvor jeg så soldater og dragoner ude ved Tjørnevejen, som gik fra Ettrupvej ned mod Hurup Kirke.

Det var lidt om den første efterårsmanøvre, og derefter vil jeg fortælle lidt om den store efterårsmanøvre, der holdtes i 1927 og sluttede med en kongerevy ved Galgebakke mellem Hassing og Villerslev.

Soldater i Hurup under efterårsmanøvren 1913

Jeg rev en fridag ud af kalenderen og fulgte manøvren fra morgenstunden. Jeg begav mig om på dragonernes sadle- og mønstringsplads, som var her i Hurup på en græsmark, hvor fabrikken Huma nu ligger. Der var ind- og udridning til Ny Refsvej, hvor vognmand Chr. Mikkelsen bor. Måske var de omkring 50 dragoner, der kom rundt omkring fra gårdene, hvor de havde været i nattekvarter, og de skulle ses efter inden dagens kongerevy.

Endnu på dette tidspunkt var militæret bestående af fodfolket, rigtige dragoner til hest, og trænet var også delvis hestetrukket. Dog var motoriseringen begyndt, idet der i manøvren deltog nogle motorvogne med efterspændte kanoner. Disse motorvogne var nærmest at sammenligne med små kompakte kraftige lastvogne med store gummihjul.

Jeg fulgte soldaterne nordpå, hvor nogle lå i skjul ved beplantningen langs banen ved »Lodbjerggård«, andre smågrupper lå inde på markerne og ved vejen til »Abildgård« var kanonerne kørt i stilling på selve vejbanen, og de affyrede skud mod nord. Motorvognene var kørt i skjul noget tilbage nord for Hurup.

Jeg stod ved en landejendom, som lå omtrent, hvor der nu findes et tømrer- og snedkerværksted. Derefter fuglte jeg med over Gammelby til Villerslev, hvor samlingen til kongerevyen foregik på Gundgårds og Ravnsmeds marker syd for gårdene. Jeg tog opstilling på sydsiden af revypladsen, hvor vi var mange mennesker, der ventede på kongeparret kong Chr. den Tiende og dronning Alexandrine.

Under forestillingen sad kongen til hest sammen med nogle officerer på sydsiden af marken. Dronningen og hendes hofdame sad i en kraftig arbejdsvogn, der lignede en chara-

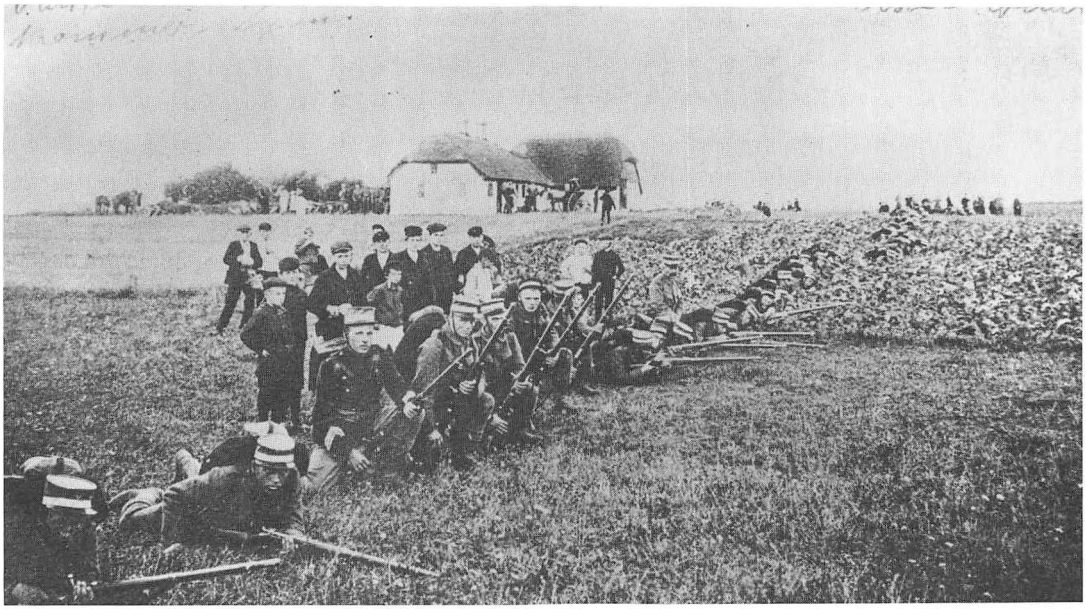

»Septemberkrigen« i Svankjær ca. 1908-1913

bancvogn, antagelig en af militærets materialevogne.

Mange mennesker overværede revyen, og det var nok noget af et problem at holde folk på rimelig afstand, selv om der var trukket et reb til afgrænsning. Jeg husker, at politimester Pedersen fra Hurup truede med at få et par hestedragoner til at holde folk tilbage.

Selve revyen foregik ved, at først marcherede fodfolket forbi, derefter passerede dragonerne og trænet forbi, og til sidst kom 2 eller 3 flyvemaskiner ind over revypladsen.

Sådan gik den dag for mig, og det var interessant at være med på nært hold den 29. september 1927. Efter revyen blev kongeparret kørt til Thisted til en afslutning, derefter skete der noget igen, idet kongeparret på deres hjemrejse, der foregik med særtog og i de kongelige salonvogne, fik mad fra Hurup Missionshotel. Den blev bragt over i toget, som gjorde ophold på Hurup Station. Det var den dag, da Hurup Missionshotel var kongelig hofleverandør!

Maden bestod af koteletter med tilbehør og af pandekager med syltetøj. Den blev omhyggeligt pakket i kurve for at holde på varmen og bragt over i toget. Hotellet havde intet med serveringen at gøre. Dronningen sendte senere et pænt brev med tak for den udmærkede mad.

At historien om maden og pandekagerne var autentisk, fik jeg senere bekræftet. Jeg havde hørt noget om pandekager til kongeparret, og ved at undersøge sagen nærmere kom jeg i forbindelse med entreprenør Jens Mikkelsens datter Mathilde, som på dette tidspunkt var ansat i køkkenet på Missionshotellet. Hun var sammen med værtinden fru Madsen med til at tilberede maden og kunne udmærket huske begivenheden.

Det er altsammen længe siden, men erindringer fra barndom og ungdom dukker jo somme tider op, og så blev det til en historie.

Kongerevyen i 1927

Af Hjalmar Stauersbøl Laustsen, Østerled 2, Hurup

I september måned 1927, var der kongerevy i Hassing på Chr. Gundtoft i »Gundgård«s og Chr. Ravnsmed »Galgebakken«s jorder. Jeg var dengang 10 år og tjente hos Jens Clemmensen, der var nabo til Chr. Ravnsmed, hvis søn Arne og jeg fulgtes ad til skole i Hassing, og sammen overværede vi manøvren.

Arne fortalte at kong Chr. d. x. kom ind i stuen hos forældrene. Her lå et spil kort på en hylde over panelet på væggen, som kongen fik øje på. »Vil I spille kort«, spurgte kongen, »for det var da skønt«. For os drenge var det en stor oplevelse, at se de mange soldater og heste, samt kongen og dronningen.

Senere tjente jeg hos Karen og Chr. Gundtoft, men da boede de i Sønderhå. Nu mange år efter har jeg tit besøgt Karen Gundtoft, der er 91 år og bor i Bedsted. Karen Gundtoft fortæller, at de i 1927 boede i »Gundgård« i Hassing, hun husker da Dronning Alexandrine kom kørende fra Thisted og svingede ind i gården. Hendes mands bror, Chr. Kjærgaard Gundtoft og hendes svigermor, var på besøg hos dem. Svigermoderen forlangte, at Karen skulle på ud og tage imod dronningen, hvilket hun ikke kunne, så det blev Chr. Gundtoft og broderen, der gik ud og bød velkommen til gården.

Dronning Alexandrine hilste derefter på Karen Gundtoft og hendes svigermor, som udbrød: »Er det virkelig dronningen«, hvilket blev bekræftet med et ja.

Kongerevy på Galgebakken 2. oktober 1927. T.v. Kong Chr. X

Dronningen spurgte også Chr. Gundtoft om seletøjet på hestene kunne holde til kørslen på de ujævne marker, hvor de skulle se på manøvren, hvilket let kunne bekræftes. Kongeparret boede i Thisted, men 2 officerer var indlogeret i »Gundgård« i 2 nætter i et gæsteværelse og et kammer. Om aftenen bad de om at låne et par æggebægere, Karen var spændt på om de havde æg med, men det viste sig senere, at de blev brugt som snapseglas.

Nu afdøde smedemester P. Knattrup, Bedsted, fortalte at ham son soldat deltog i manøvren. Soldaterne kom over Oddesund med færgen og marcherede videre over Thyholm til »Boddum Bisgård«, hvor de overnattede. Næste dag gik de til Kobberød. Efter at de havde overnattet der, gik turen over Hurup til Visby. Dagen efter nåede de til »Galgebakken« i Hassing, og deltog i paraden. Derefter gik de til Skyum Bjerge, hvor de lå i teltlejr.

Da Sindrup var centrum

Af Gunnar Iversen, Sindrupvej 5, Sindrup

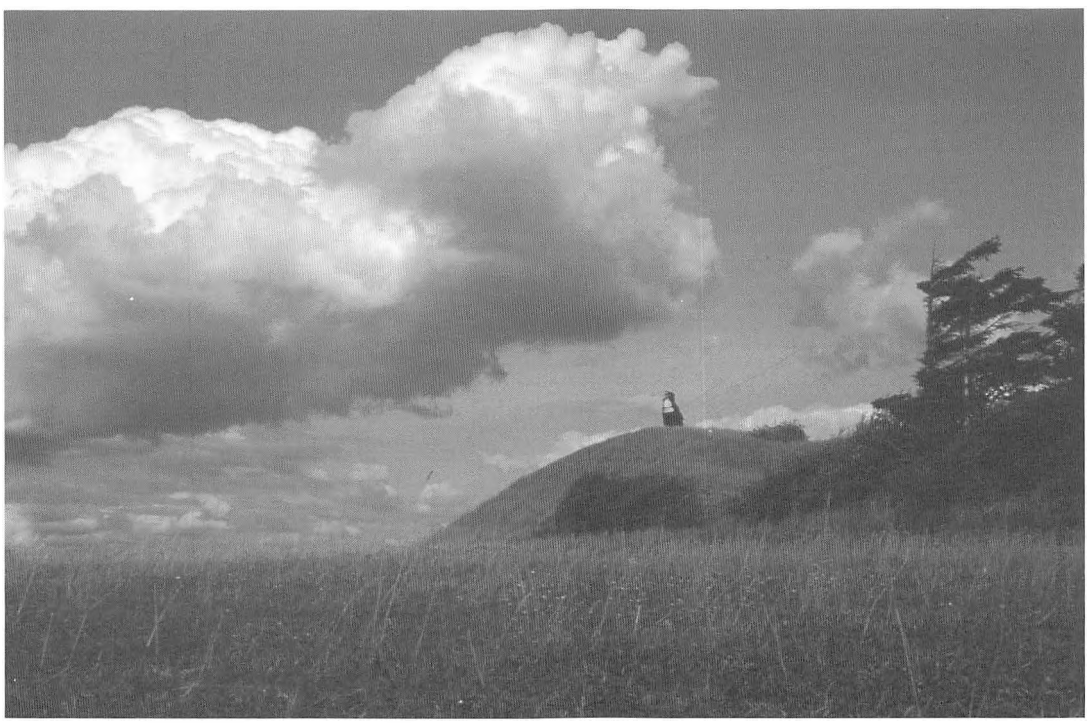

Tinghøjen ved Sindrup

Hvor hovedvej A 11 i dag fører den rejsende tørskoet over Limfjorden ved Sindrup Vejle, det gamle vadested mellem Thy og Thyholm, lå oppe på brinken langs Sindrupvej som her forenes med hovedvejen, bygdens gamle tingsted, kronet af den endnu eksisterende Tinghøj.

Bevæger man sig derop, ad en markvej langs kanten af grusgraven, belønnes man med det vide udsyn der var et krav til vore tingsteder - måske fordi tingfredens fair play beskyttede den, der blev dømt fredløs, så langt øjet rakte fra tinghøjen.

Foran tinghøjen ligget et åbent plateau, Tingbakken - stort nok til at rumme tusind, måske to tusind mennesker. Lidt længere mod øst endnu en fritliggende høj: Galgehøj, synlig for alle og enhver.

Ind mellem Tingbakken og Galgebakken skærer sig i en dyb kløft, nedefter mod Sindrupvejlen, en gammel vejføring. Vejen er indtegnet på et vejkort fra 1798, og givet langt ældre, måske den ældste vejføring over Sindrup Vejle. Indtegnet med sirlig skrift står også Ting-høy.

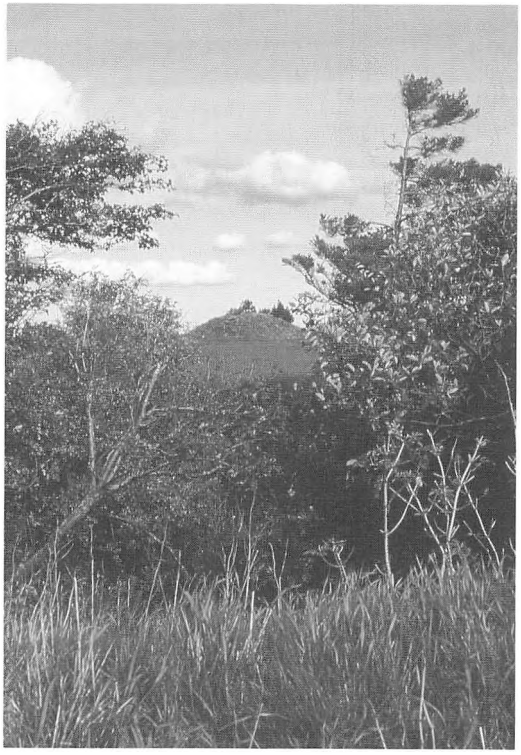

Galgehøjen ved Sindrup set fra Tinghøjen

Hvad man ikke ser, er selve tingstedet. Det blev nedbrudt omkring 1810, fortæller lærer Johs. Nielsen, Randrup, der var født i Lyngs på Thyholm i 1828 og som blev en af folkemindesamleren Evald Tang Kristensens bedste meddelere af de folkesagn og den historie, denne egn har fostret.

For Johs. Nielsen var dette et »oldtidens tingsted, som har givet højene og bakkerne der omkring deres navne af Tingbakker og Tinghøje«. Han bakkes op af vore dages førende egnsbeskrivelse, Traps Danmark, der i udgaven fra 1961 antager at »her har vel herredstinget været engang«.

Kan tingstedet ved Sindrup virkelig være etableret så langt tilbage som i den grå oldtid - måske endda som Revs Herreds tingsted?

Var der engang, da Sindrup var centrum?

Revs Herreds tingsted

Ved en retssag i 1716 bekræfter en række vidner bosiddende i det sydlige Thy, alle i alderen 64 til 85 år, at folkene i Helligsø, Gettrup, Refs, Byeshove og Sindrup »svarede« til Revs herred og ting, men at tinget stod ved Vejlen. På Chr. IV's tid boede herredsfoged Peder Jensen sågar i Sindrup.

Skønt herredstinget i 1688 blev flyttet til åben mark ved Grurup, skal Sindruptingets Galgehøj endnu i 1700-tallet være blevet benyttet efter sit formål.

En dom for et overlagt mord begået ved Tybjerg blev ligeledes eksekveret ved Sindrupvejle-tinget i 1617.

Det står altså klart at tingstedet ved Sindrup i 1600-tallet er blevet søgt som Revs Herreds Tingsted - selv af folk som boede i Revs, der med sin Revshøj ellers må formodes at have givet navn til herredet. I al fald kalder Valde-

mars Jordebog fra 1200-tallet det sydligste herred i Thysyssel for Refshøjherred.

Nu er der, og har sikkert altid været mange rævehøje til i Danmark, så hvem ved, der kan have ligget en Revshøj ved tingstedet i Sindrup. Afgørende for at herredstinget har været holdt i Sindrup og ikke ved det nuværende Refs er det imidlertid, at herredstinget helst skulle holdes centralt i herredet så at ingen havde unødigt længere vej dertil end andre. Og af Jordebogen fremgår det at Thyholm hørte ind under Revs Herred.

I 1200-tallet har Refs som herredsby betragtet ligget afsides, Sindrup derimod midt imel-

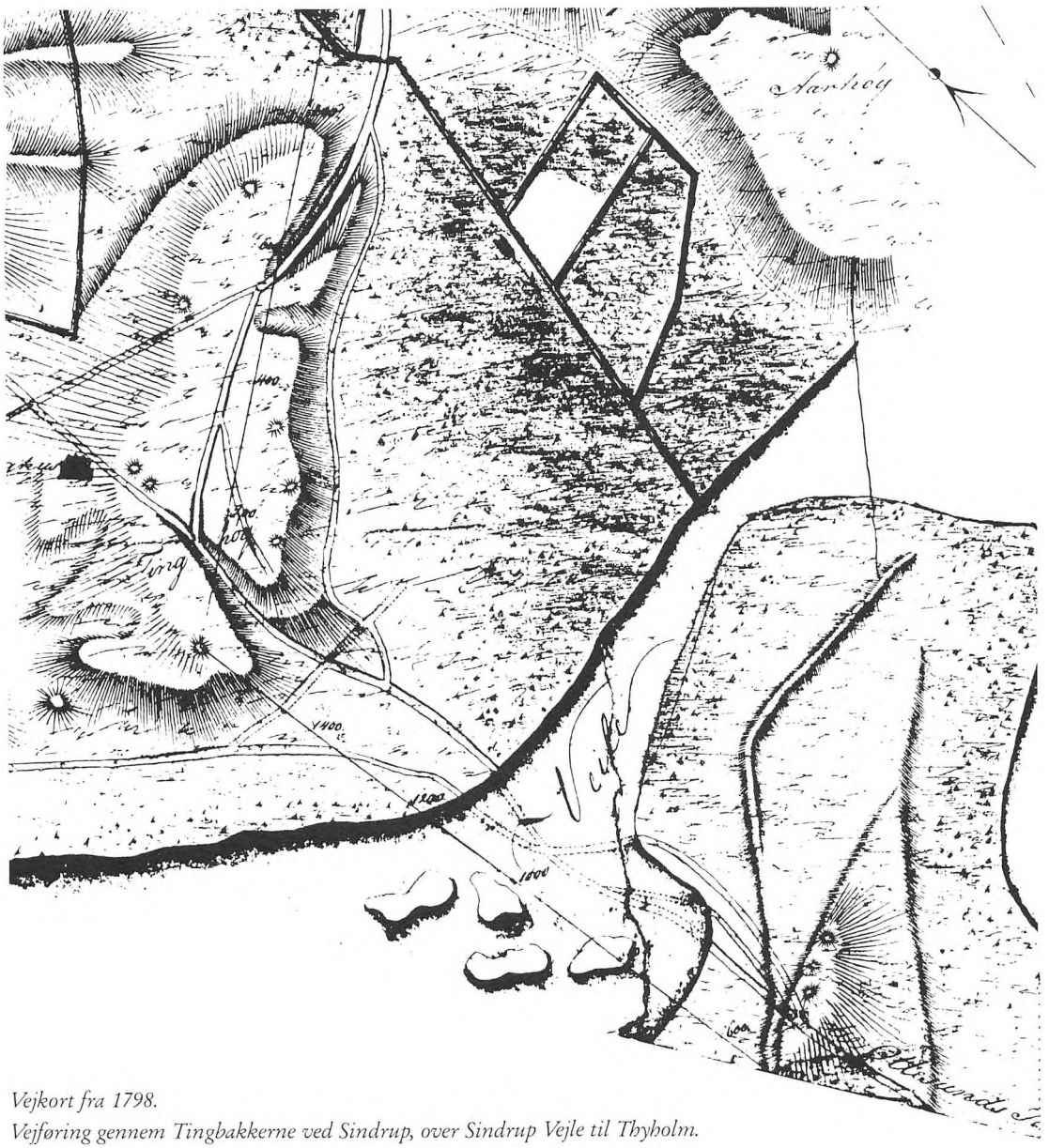

Vejkort fra 1798.
Vejføring gennem Tingbakkerne ved Sindrup, over Sindrup Vejle til Thyholm.

lem herredets ydergrænser, Oddesund i syd og Lodbjerg i nord. Fra landsbyerne på Aggertangen - de er nu forsvundne i havet - har Sindruptinget ligget i bekvem ro-afstand. Og kunne dalarkarlene i Sverige hver søndag ro til kirke tværs over Siljansøen, så har tangens beboere også kunnet tage vandvejen på den måske ugentlige dag for herredstinget, medens thyholmboerne har vadet eller kørt, alt efter stand og lyst.

Jeg vil antage at der allerede i 1200-tallet har været holdt herredsting ved Sindrup Vejle.

Stednavnet Sindrup

Om tingstedet ved Sindrup har fungeret som herredsting *før* 1200-tallet, må afhænge af hvor gammel herredsinddelingen er i Danmark, og om de fornødne faciliteter har været for hånden i Sindrup.

Inddelingen af landet i de administrative retskredse, måske oprindelig med militært formål, kaldet herreder, synes for nogle forskere at være sket engang i vikingetiden, medens andre vil føre herredsinstitutionen helt tilbage til jernalderen.

Det samme gælder pudsigt nok for stednavnet Sindrup. Navne på bebyggelser med endelsen -torp dateres i Danmark normalt til vikingetid; men stednavneforskeren Kr. Hald vil hævde at netop torpnavnene i Thy, ligesom i Sønderjylland, er noget ældre end i det øvrige land.

Sindrup eller Sinnerup, som det også skrives, synes at kunne have haft en af to betydninger, nemlig Sindris torp eller Slaggetorpen.

Mandsnavnet Sindri eller Sindre er så vidt jeg kan se, ikke særligt hyppigt forekommende i vore stednavne, ej heller i vore gamle sagn og sagaer eller heltekvad, den tids historieskrivning. Jeg har hittet een Sindre, nemlig i Hedins og Høgnes Saga, der beretter om et søslag i »Elfarskjær«, omtrent 25 år efter en kong Fredfrodes fald og tilsyneladende på den tid da en kong Halfdan herskede over Danmark fra sit sæde i den stad som hedder Roskilde. Vi er med andre ord i 5-600 tallet.

Om vikingen Sindre, der falder i slaget med hele sin hær, hedder det at han er søn af søkongen Hakons søn Sveiger. Da søkonger ifølge thylandske folkesagn synes at have været hjemmehørende i Thy, og hos den islandske historieskriver Snorre vides at have haft base i Jylland i rimelig kort afstand til Norgeskysten, har jeg fundet det umagen værd at gennemgå de thylandske stednavne for at se om en Hakon og en Sveiger skulle gemme sig her.

Sandsynligheden taler for det: stednavnet Sveigård, ved den nordlige ende af Ørum Sø hvorfra der i sin tid kan have været åben adgang til Vesterhavet, staves år 1600 Sueigårdt og kommer ifølge Svend Aakjær af personnavnet Sueghi; Hakon der på vestkysten kan være udtalt med stumt k, kan efter min formening have givet navn til Handrup, der ligger lige overfor Svejgård på den anden side af Ørum Sø.

Et sådant muligt kongeligt dynasti med residens i Sindrup, Sveigård og Handrup, alle lokaliteter i Revs Herred formentlig, skulle nok kunne påtage sig at lede et herredsting ved Vejlen, tilmed gennem flere generationer.

At der omkring den tid har boet folk af den kaliber i det sydlige Sydthy fremgår af graven i Hastehøj nær Gadegård ved Helligsø, hvor man fandt en frisisk mønt præget i den internationale handelsby Dorestad ca. 650-700 e. Kr. Fra omtrent samme tid stammer fundet af noget så dagligdags som en trækølle, der lå nær fjorden mellem Helligsø og Sindrup.

Hvad angår tolkningen af stednavnet Sindrup som torpen med slaggerne: slagger kan være et affaldsprodukt efter saltsydning eller en eller anden form for jerntilvirkning. Da man mig bekendt ikke har viden om hverken salt- eller jernudvinding her på lag, tør jeg ikke lægge for meget i en meddelelse fra gårdejer Jens Hove Christensen i Sindrup, som vest for Sindrup mener at have pløjet jernslagger op på sin mark. Det kan være al.

Men pudsigt er det at den smed, vikingerne forestillede sig havde smedet Tors hammer, bar navnet Sindre. Måske personnavnet kommer af ordet for slagger?

Hvad enten nu stednavnet Sindrup kommer af Sindre eller slagger, så er jeg med mine forsøg på at følge bygden her tilbage i tiden havnet i den jernalder, hvor herredstinget efter nogle lærdes mening kan være grundlagt som dansk, demokratisk institution.

En romer om det nordiske ting

Har man vanskeligt ved at tro at tinget kan være så gammelt i Danmark, så må jeg henvise til den romerske historiker Tacitus, der i år 98 e. Kr. skrev en bog om sæd og skik hos folkeslagene nord for romerriget.

Under et kaldte han os germaner, men skelner dog mellem forskellige stammer, herunder kimbrer og haruder som de fleste antager beboede Himmerland og Hardsyssel og altså var naboer til thyboerne på den tid.

Et par citater:

»På folkeforsamlingerne vælges blandt andre de høvdinge, som holder ret rundt om i herrederne og landsbyerne. Hver enkelt af dem har hundrede bisiddere, udvalgt blandt det menige folk, og de tjener ham som rådgivere og styrker samtidig hans myndighed. (kapitel 12).

I mindre sager træffer høvdingene beslutningen, i større sager hele folket, dog med den indskrænkning, at høvdingene i forvejen også behandler de sager, hvis afgørelse ligger hos folket. - De mødes, med mindre noget uforudset pludselig indtræffer, på bestemte dage, enten ved ny- eller fuldmåne... Stilhed påbydes af præsterne, som ved denne lejlighed også har ret til at straffe. Derpå lytter de til deres konge eller høvding efter den enkeltes alder, byrd, krigsry eller talefærdighed, og det mere ud fra den myndighed, der ligger i hans råd end hans magt til at befale. (kap. 11) Konger vælges ud fra ædel byrd, hærførere ud fra tapperhed. Men kongerne har ikke ubegrænset og vilkårligt magt, og hærførerne er ledere mere i kraft af deres eksempel end deres magtbeføjelse... Men kun præsterne har myndighed til at lade krigere henrette og slå i lænker. Ja, selv piskning må ikke overlades til andre end dem. (kap. 7)

På folkeforsamlingen er det også muligt at fremsætte anklager og anlægge sag, som kan medføre dødsstraf. Straffen er afhængig af forseelsen. Forræddere og overløbere hænger de i træer... Men også for lettere forbrydelser står straffen i forhold til deres omfang. De, der kendes skyldige, må bøde med et antal heste og kvæg. Bøden udredes dels til kongen eller stammen, dels til den skadelidte eller hans nærmeste. (kap. 12)

Det er en nødvendig pligt at overtage faderens eller en slægtnings venner såvel som fjender. De vedbliver dog ikke at være uforsonlige. For endog manddrab kan sones med et bestemt antal hornkvæg og dyr, og samtlige familiemedlemmer modtager erstatningen. Dette er gavnligt for samfundet. (kap. 21)

Markområderne tages skiftevis i besiddelse af dem alle i forhold til antallet af agerdyrkere; dernæst fordeler de dem indbyrdes efter deres rang. Den dyrkede agerjord udskifter de hvert år«. (kap. 26)

Og sidst, men ikke mindst:

»De mener, at kvinder besidder endog hellige synske kræfter. Derfor afviser de hverken deres råd eller lader hånt om deres forudsigelser«. (kap. 8)

Herredets hundrede

Når oversætterne, Niels W. Bruun og Allan A. Lund, ganske modigt gengiver *pagus* ved *herred,* skønt pagus efter ordbogen oversættes ved egn, landsbyområde, kanton o.l., så er deres dristighed i mine øjne ikke nogen dumdristighed. Tacitus taler jo nemlig om høvdingens *hundrede* bisiddere, et tal der går igen i kapitel 6, hvor Tacitus fortæller om hærens opbygning, at endog »antallet af de udvalgte fodfolk er nøje fastsat: der stiller hund-

Højvejen gennem Hassing Herred

rede fra hvert enkelt herred. Derfor kaldes de »De Hundrede« af deres landsmænd, og hvad der oprindelig kun var en talangivelse, er nu på én gang deres navn og hæderstitel«.

Betegnelsen »Hundrede« kan i virkeligheden også have været betegnelsen for den administrative region som siden kaldes herred. I ældre tid var Sverige de gamle Svealandskaber, Uppland, Västmanland og Södermanland inddelt i *hundaren,* og tinget på Gotland omtales som *hunderis thing.* Man antager at en svensk inddeling i *hund* går tilbage til i hvert fald folkevandringstid, det vil sige jernalderen, og at bygdelaget hund har været et kult-, rets- og forsvarsforbund af i tolvter sammensluttede slægter eller ætter.

En sådan æt kunne f.eks. udgøres af vore sagakonger Sindre, Sveiger og Hakon.

Kontakt med Rom

Omkring sådanne konger flokkedes de unge mænd, fortæller Tacitus - det giver prestige til begge parter. Og de mest ansete høvdinger opsøges så af udsendinge, f.eks. da den romerske kejser Augustus ved år 5 e. Kr. sendte en handelsflåde herop, hvorfra romerriget var truet på sin eksistens godt hundrede år forinden.

I det handelssamkvem, Tacitus udtrykkeligt siger eksisterede Rom og os imellem på hans tid, århundredet efter Kristi fødsel, drev folk inde i landet gammeldags tuskhandel, hvorimod stammerne ude ved kysten godtog bestemte af romernes mønter, sølv hellere end guld. En af de handlende høvdinge ser ud til at have boet nær Sindrup, i Ginnerup, hvor man i en jernalderlandsby fandt en mindre formue i mønter med portrætter af de romerske kejsere Vepasian og Nero, der var Tacitus's samtidige.

Sydthy var tæt og kontinuerligt beboet i romersk jernalder. Kan tinget ved Sindrup Vejle have været fælles tingsted så tidligt? Lad os se nærmere på det, og på andre såkaldte tingsteder »norden for lands lov og ret«.

E Thing

Tingstenen ved Sindrupvejle står der ikke mere. Men et stedkendt øjenvidne til tingstedets eksistens har givet en skildring af dets udseende til folkemindesamleren Johs. Nielsen på uforfalsket thybomål:

»Som e fotold for ledt sihn, er der nuer Huss

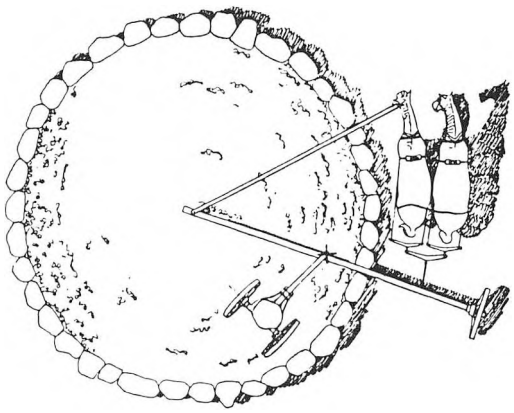

En »Traj« til æltning af ler

øster fre Sinnerup, di kaller e Thinghuss. For nøj sihn var dær ett on tov, no er der en firefem. Men de kan osse vær de samm, de var ett de, e vild seih.

Den stuehr Thinghuss kan e hovv der bløv bøgged, aa e Stien aa søld mej tov de ve en Hyv der sønnen fuer. Dær haar væt nøj i gammel Davv, di kaldt æ Thing, aa de var sødden en sær Krinds-Krands lissom en Traj aa æltt Lier i, men de kund hvehr da si, te de haj ingen Ælttste' væt, for ve æ Si'er var'ed sott me Stien lissaa høtt fre e Bondd, som e Bænk er øver e Guel, aa innen i laa der nuer forskrækkelig stur Knoffel Stien. Møtt i var der jen me en Huel i, aa dær er der saah, den skuld sejh, der var den villest, aa han holdt æ Thing aa haaj hans Papirer i e Huel.

No sejer e Skovollmejster nok, te de haar væt en Ste i gammel Ti'er, hur e Kong'er haar sammelt Folk sammel aa holdt Ret me dem, men e vedd møj bejer, for de haar væt nuer Dommerer, der haar dømt vor Forfedrer dær.

Far e Thing bløv brødt nier, var'ed ett saa møj skjøn aa kom derhæn eller derom ve ve Nættetier; for da haar der kommen en Dommer kyeren fre Hvijbjerre Kjerregorr paa Thyhvolm aa sott Ret. Han haaj val en Gaang i løvvend Lyvv gjov nøj Undt eller Uret o e Thing, aa deffor maa han no gaa ijen, saa længg te jen kund maan ham, men de der val ett manne, der kan no om Tier«.

Med andre ord, i Johs. Nielsens egen forkortede oversættelse: »Østen for *Sinnerup* er der nogle huse, de kalder Tinghusene. Det store tinghus kan æ huske der blev bygget; stenene, de syldede med, tog de ved en høj der sønden for. Der har været noget i gl. dage, de kaldte æ ting, og det var sådan en sær krinds-krands ligesom et tråd at ælte ler i, men det kunde hver da se, at det havde intet ældtested været, for ved siderne var det sat med sten lige så høje fra bunden, som bænken er over gulvet, og inden i lå der nogle forskrækkelige store knuffel sten. Midt i var der en med et hul i, og det er sagt, at der skulde den sidde, der var den villeste, og han holdt tinget og havde hans papirer i hullet.

Før tinget blev brudt ned, var det ikke så meget skjønt at komme derhen eller derom ved nattetide, for da er der kommet en dommer kjørende fra Hvidbjærg kirkegård på Thyholm og holdt (sat) ret. Han har vel i levende live gjort en eller anden uret«.

Den »villeste« vil sige den bedste, den mest udmærkede. Betegnelsen Traj (trådsen) for en æltegrav eller æltekule, kommer af at man havde stude til at træde leret på æltestedet, der var indkranset af sten - en krans der f.eks. ved Futtrup Teglværk havde en diameter på 8 meter.

Dommerring

Beskrivelsen af tingstedet ved Sindrup leder unægtelig tanken hen på de mange lignende ringformede stenanlæg, der andre steder i Norden folkeligt er blevet anset for at være tingsteder, ofte med en såkaldt tyvsten i midten.

I svensk folkelig tradition går de under navn af *domarringar*, dommerringe. I Fritzners ansete ordbog oversættes det gamle nordiske ord *dómhringr* ved »Domkreds, Indhegning indenfor hvilken Dommerne sidde«.

Undersøgelser af stensætninger af denne type har imidlertid afsløret dem som gravpladser, i Sverige fra ca. 350-550 efter Kristi fødsel, i Norge fra tiden 100-600 e. Kr.

Kritikere af tingsted-teorien vil dog ikke afvise at disse stenanlæg godt kan være benyttet sekundært til retshandlinger, så meget mere som man om enkelte af de svenske domarringar har oplysninger om at de faktisk har været brugt i dette øjemed i senere tider, og at gammel norsk lov forudsætter at tingstedet er ringformet.

Man kunne tilføje at tingmøder er blevet afholdt på kirkegårde så sent som i den begyndende middelalder!

Stentinget

I sommeren 1990 foretog man i Vendsyssel en af de desværre sjældent forekommende udgravninger af en tinghøjs omgivelser, nemlig området ved de to nabohøje Byrhøj og Sten Tinget eller *Stentinghøj* mellem Hellevad og Hallum.

Sprogeligt kommer Byrhøj af »Bygdens Høj« - og det arkæologerne fandt, var en bygd så stor at der ligefrem må tales om en by, der synes at være uafbrudt bebygget fra tiden omkring Kristi fødsel til ca. 1100, men med en udpræget storhedstid i den yngre del af romersk jernalder, altså ca. 160-400 e. Kr.

Der forlyder ikke noget om de sten, som må have stået ved Stentingbygden.

Han Herreds tingsted

I Tingskoven ca. 1 km vest for 40 km-stenen ved hovedvej A 11 og ca. 200 meter syd for landevejen ligger de to Søhøje. Ved foden af den sydligste ses nu en frilagt stenkreds, knap 20 meter i diameter, indenfor igen ses store opretstående sten, hvilende på 4-6 støttesten, to store sten er placeret mellem kredsen og højen. Anlægget er dateret arkæologisk til at stamme fra en periode med dolktid (2400-1800 før Kr.) som ældste, og tidlig jernalder som yngste datering.

På Videnskabernes Selskabs kort fra 1700-tallet er direkte henover arealet ved Søhøje skrevet »Sønder Ting Huus« for den nuværende Tinggård. Af denne og andre gode grunde kunkluderer fhv. statsskovrider Einar Laumann Jørgensen at dette anlæg er anlagt i sen stenalder, og i tidlig middelalder benyttet som herredsting på den centralt beliggende fælles hede øst for Skræm by.

Til støtte for påstanden om anlægget som tingsted har jeg lyst at anføre stednavnet Skræm, der 1477 skrives Skrem. Stednavneforskeren Bent Jørgensen foreslår betydnin-

Stenkredsen ved Søhøj i Tingskoven - Han Herreds Tingsted?

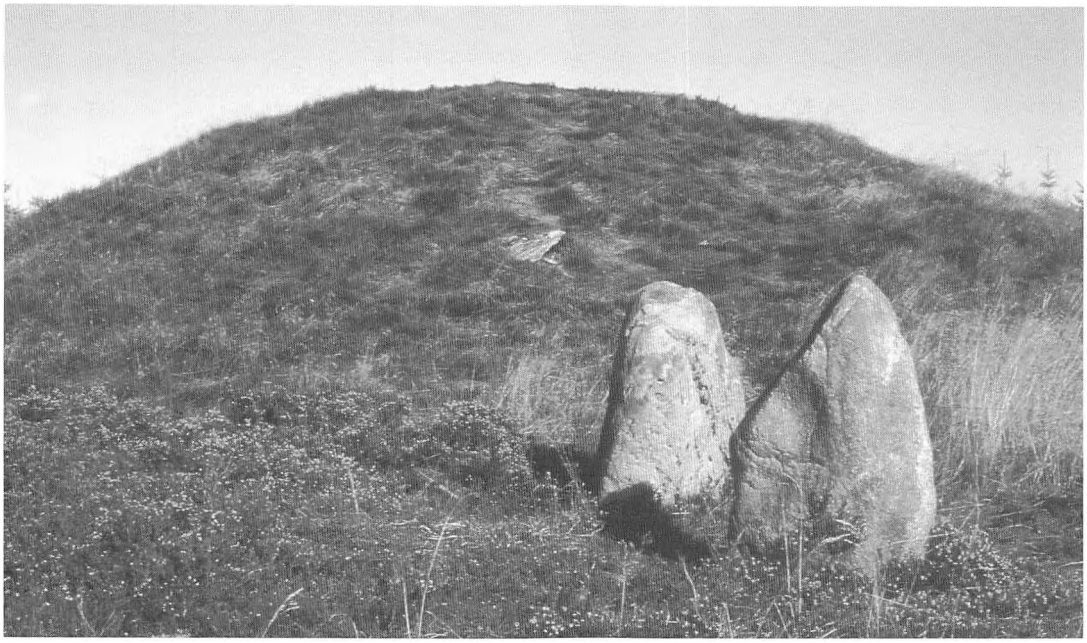

De to sten mellem Søhøjen og Stenkredsen i Tingskoven

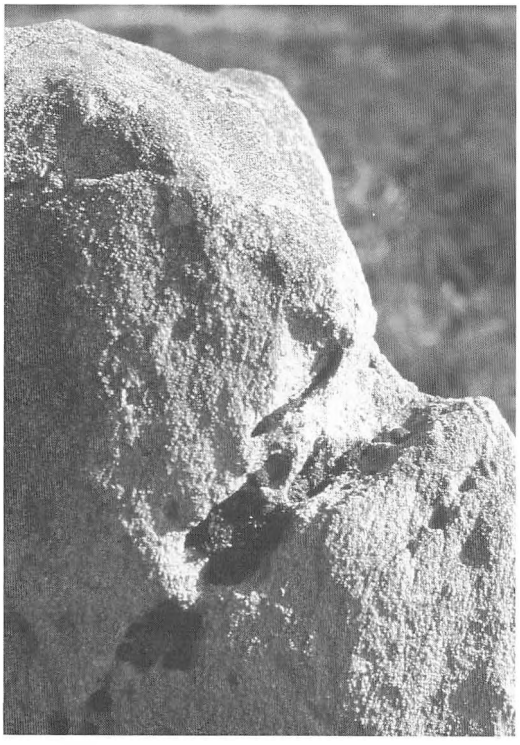

Har der været et hul i den ene af de to sten?

gen: »Bebyggelsen på det tørre terræn«, idet m'et kommer af hēm, det vil sige hjem, hjemsted o.l., mens forleddet nok er substantivet skra med betydningen »tørt skind, skindbog, lov«. Mon ikke Skræm betyder »Hjemstedet for den i tørt skind indbundne lovbog«, eller ganske enkelt lovens hjemsted, tingstedet?

Stednavne på -hem kan ifølge stednavneforskeren Kr. Hald føres så langt tilbage som til 300 e. Kr., altså til romersk jernalder.

Larses Målkar ved Troldsting

At de nordjyske sten-ting, inklusive tinget ved Sindrup Vejle, kan føres tilbage til romersk jernalder, mener jeg at have fundet en bekræftelse på i det sidste eksempel jeg vil tage op.

Ved det ejendommelige, sandflugthærgede Troldsting på Bulbjerg står en sten kaldet Larses Målkar eller Larses Muldkar. I stenen er der - som der synes at have været det i midterstenen i tinget ved Sindrup - en fordybning. Heri skal man have haft muld - »for når man i gamle dage skødede ejendom til én tog man

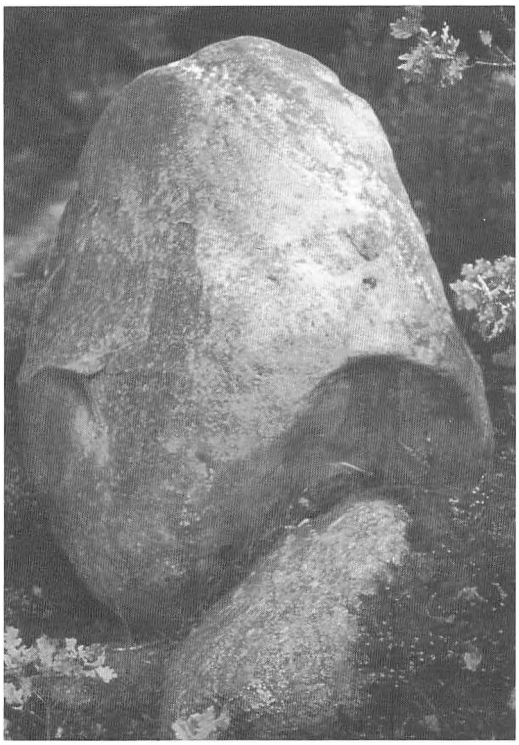

Stenen ved Troldsting på Bulbjerg - Larses Målkar?

»Runeskibet« - stensætning med runealfabetet (futharken). Lunaria Kunstsamling i Sindrup

en håndfuld muld og kastede i skødet på ejendomskøberen«, beretter lokalhistorikeren Jens Rolighed. Han finder intet mystisk ved stenens navn, for »falder noget på jorden eller gulvet, ligger det på Larses hylde«, et udtryk jeg i al fald ikke har kendt til. Men for Jens Rolighed er det »naturligt, at der er Lars, der er med på tingstedet, især når en ejendom tilskødes på vanlig vis ved at kaste muld«.

Når folkemindesamleren Aug. F. Schmidt der var specialist i sagnsten, spørger om ikke vi her står overfor en rest af et sagn knyttet til en mand ved navn Lars, så vil jeg svare bekræftende:

Fra etruskerne overtog romerne dyrkelsen af *Lar,* en etruskisk betegnelse for en helt, der tilmed bar tilnavnet »den ypperste blandt borgere« - på nordisk ville vi sige »den bedste blandt ligemænd«, på jysk: den villeste.

Hos etruskerne dyrkedes Lar hvor to marker stødte sammen, og ved korsveje. Han er med andre ord grænsens og grænsedragningens guddom. Hos romerne var han den private ejendom, familiens og husets gud, gerne fremstillet som en dansende ung mand og opstillet i et hul, en niche i væggen. Først og sidst var han landbrugets, den dyrkede jords vogter, agrenes beskytter; senere fremstod han som egnens, bygdens skytsånd, der skåret i træ og ophængt, dinglende fra en gren nok kunne skræmme genfærd under mulde igen.

Mon ikke man ved siden af de romerske forbrugsvarer har importeret Lars - der som garant for enhver grænsedragning har været jyder tilpas, og passende kunne være med på herredstinget, hvis afgørende syssel har været tvister om hvor grænsen går og skellet skal stå, hvor agre skulle skiftes og misdædere dømmes til gren og galge?

Ordet *mål* har fra gammel tid haft betyd-

Huller, det ene stort og dybt, i stenen ved Troldsting

Korsvej ved Troldsting - gik vejen mod nord ad Norge til?

ningen *retssag* og findes jo stadig i juridiske udtryk som tvivlsmål, kæremål og søgsmål. Herfra er betydningen udvidet til den offentlige forsamling og samlingspladsen, stævnet, tingstedet.

Søndenfjords Larsstene

Jeg mener at kunne genkende etruskernes og romernes Lars i tre stennavne syd for Limfjorden, alle lokaliserede trafikalt interessant, nemlig ved den store midtjyske Hærvej og ved den vestjyske »Ravvej«, der indtil Husum i Sydslesvig nok så meget har været benyttet til studedrift.

»*Store Lars og Lille Lars*« er to store sten, der har stået ude på Oksenvad Hede en fjerdingsvej fra hinanden«, fortæller August F. Schmidt, der antager at stenene var vejmærker for Hærvejen, som her vest for Sommersted har dannet et sandt vej-delta. Længst mod vest har Mads Lidegaard en rute der har ført over Oksenvad Hede, forbi Ellegård vejkro og Prinsens Høj ned til Nørreå, der formentlig har været sejlbar fra Ribe omtrent hertil. Et såkaldt Tingvad, forskelligt fra det idag kendte Tingvad nærmere Sommersted, nævnes 1775 i Nustrup på åens sydside hvor en eng iøvrigt benævnes Tingvad Dam. I en gravhøj her ved Nustrup Bæk er fundet en romersk sølvmønt, slået i Lyon under kejser Tiberius (14-37 e. Kr.) - altså igen et ting ved en hovedvej, krydset af et vandløb, og så romersk jernalder, der interessant nok dukker op igen lidt længere sydpå ad Hærvejen, nemlig i form af en mønt fra kejser Gordian i år 238, fundet ved Skrydstrup.

Store Lars og Lille Lars turde være en smuk nordisk illustration af en skik, som også var romersk, nemlig at placere to Lares-altre ved en korsvej. Og apropos Prinsens Høj: vejen til Bulbjerg og Troldting med Larses Målkar hedder Prinsens Vej. Den etruskiske helt, Por-

Prinsens Vej på Oxenvad Hede

sena, som i den romerske sagnhistorie tituleres Lars, var - prins. Det etruskiske ord for prins er *Larth.*

Den ca. 2 meter høje *Lowersten* eller *Loversten* i Lowmosen i Hover Sande mellem Torsted og Hover, et par km nordvest for Muldbjerg, omtales i Ribe Stifts Beskrivelse 1638 som Lowerst Steen, men ses af Th. Gravlund som en lovsten: »Ved denne lovsten i Hover Sande kunne det gamle fællesting være holdt og muligt Hingboernes ældste ting, da der ikke kendes tinghøje, men kun et kirketing i Hing Herred« - »Når samfund skal bygges... må sten sættes for herreders grænse og herreders møde. Derfor står Loverstenen mellem Hing og Bølling (herreder)«.

Spørgsmålet er om ikke også denne sten har stået ved en anselig korsvej. På tværs af sin formodede »Ravvej« mellem Torsted og Hover noterer Mads Lidegaard i sandhedens navn særdeles »imponerende« spor af en gammel, meget bred vej i sydøstlig retning mod Muldbjerg. Stenen kan måske også have markeret at Ravvejen her krydses af Hover Å, der ser ud til at have kunnet besejles helt ind til Hover Kirke.

Hvad angår tidspunktet for Lowerstens mulige funktion ved herredstinget, så er der nord for stenen, ved Ristoft, fundet dyrkede agre fra sen jernalder, medens der sydfor, ved Hover, er udgravet en grav fra romersk jernalder.

Lawes, Laves, Louwes eller Lubbes sten fandtes i Sydslesvig, ved Hjoldelund/Joldelund, mellem Møgeltønder og Husum, netop »hvor Vis og Gøes herreder mødes«, fastslår Gravlund i Herredsbogen. Ifølge Aug. F. Schmidt brugtes den som markskel og sagdes at være så tung at 12 mand knap kunne løfte den, og forresten være af samme art som stenen beskrevet i Vergils Æneide kapitel 12.

Jeg har slået efter hos Vergil, der faktisk omtaler en sten med en hulning, stor nok til at rumme en sværm bier! Altså en mulig parallel til Larses Målkar ved Troldsting og Sindruptingets sten med et hul i, stort nok til at dommeren her kunne gemme sine papirer. De 12 mand, der skulle være om Hjoldelundstenen, er en mulig parallel til de 12 »røvere« der skal have holdt til ved Sindrup Tinghøj - mon ikke det drejer sig om de 12 domsmænd, som endnu i Sjællandske Lov udgjorde tinget?

Arkæologisk er der ved Hjoldelund påvist jernværksdrift i jernalderen. Og, ikke uinteressant: Ved Hjolderup begynder en højrække - for vore vejforskere et klart indicium for en oldtidsvej. Højrækken strækker sig sydover, ned til det formentlig oprindelige vadested Arlevad, hvorfra der har gået en gammel »omfartsvej« øst om Husum for den trafik som ikke agtede sig til studestaden, men længere ned i Europa.

Et løg han skænked...

Skønt indicier i bogstaveligste forstand er sandet til, og beviser af gode grunde ikke kan gives, så vil jeg dog ud fra det materiale, jeg har gravet frem, vove den tanke at Sindruptingets store »dommersten« ikke har været noget enkeltstående fænomen:

Ad den ældgamle vej som går langs Jyllands veskyst fra Hanherred, gennem Thy, via Sindrup Vejle over Hover Å og østen om Husum ned i Europa, har stået såkaldte Lars-stene ved såvel trafikale som administrative knudepunkter, der kan have fungeret som tingsted for et eller flere herreder allerede i romersk jernalder. Tinget ved Sindrup Vejle, hvor den nord-sydgående Europavej krydses af den vest-østgående Limfjord, kan have været et af disse centre.

Dyrkelsen af Lar, og formentlig også alfabetet, har romerne overtaget fra etruskerne. Og de boede i romersk jernalder og i tiden forud, i Norditalien, netop hvor Europavejen fra Sindrup menes at have haft sin endestation.

Det ældste overleverede danske runealfabet, der stammer fra romersk jernalder, men som antages at være blevet til i Danmark, har visse bogstaver fælles med det etruskiske alfabet,

Hulvejen gennem Tingbakkerne ved Sindrup, mod nord

deriblandt bogstavet »L«, som i det ældste overleverede germanske sprog, gotisk, der går tilbage til folkevandringstid, udtales *Laaz*, i runealfabetet *Laukaz*, altså lydligt tæt på *Lars*.

Laukaz betyder *løg*. Og netop løget indgik i Norden som noget helt centralt i den højtidelige juridiske handling ved overdragelse af land i folkevandringstiden, som f.eks. i kvadet om Helge Hundingsbane der af faderen Sigmund tildeles flere jorder:

et løg han skænked
landets arving.

Satte man løg i Larses Muldkar?

Litteraturhenvisninger:

Vejkortet 1798: J. O. Petersen i Historisk Årbog for Thy og V. Hanherred 1988 + *Johs. Nielsen:* Danske Sagn 1895, 2. udg. 1980 bd. III nr. 1675, bd. IV nr. 1574 + *Herredsting i Sindrup:* Sydthy Årbog 1987: Elly Mardal i Thisted Dagblad 27.12.90 og mundtlige oplysninger; Traps Danmark 1961; Thorkild Gravlund: Herredsbogen 1926-30 om Revs Herred + *Stednavnet Sindrup:* Bent Jørgensen: Dansk Stednavne Leksikon 1982; Svend Aakjær i Landet mod Nordvest, 1946, bd. I s. 94; Kr. Hald i Turistårbogen 1972 s. 35 + *Hedins og Høgnes Saga:* Rafn: Nordiske Fortids Sagaer, 1829, bd. 1 s. 366 + *Sveigård:* Sv. Aakjær s. 96 + *Dorestadmønten:* Kirsten Bendixen i Mediaeval Sandinavia 7, 1974 s. 87 + *Trækøllen:* Jens-H. Bech, mundtlige oplysninger + *Tacitus Germania* ved Niels W. Bruun & Allan A. Lund, Wormianum 1974 + *Latin-dansk Ordbog*, Gyldendal 1983 + *Hundare:* Kulturhist.Leks.Nord.Middelalder + *Rom:* Broholm: Danmark og Romerriget, 1952 s. 32 + *Traj v. Futtrup:* Sydthy Årbog 1990 s. 24 + *Dómhringr:* Kulturhist.L.N.M., også artiklerne Herred og Tingsted + *Stentinget:* Torben Nilsson i Skalk, 4, 1992 + *Han Herreds åbne Tingsted:* E. Laumann Jørgensen i Vendsyssel Årb. 1989 + *Larses Målkar:* Jens Roligh ed i Historisk Årbog 1965 s. 51; Aug. F. Schmidt i Historisk Årbog 1926 s. 200; Dansk Etymologisk Ordbog af N. Å. Nielsen, 1966 opslag: mål + *Lar:* Broholm s. 102-106, en Larstatuette fundet på Fyn; Hjortsø: Romerske guder og helte, Politiken 1982, s. 154; Moses Hadas: Det romerske Imperium, 1965 s. 122; New Larousse Encyclopedia of Mythology, New York 1959, 1968 s. 213, 218; M. Grant & J. Hazel: Gods and Mortals, N. Y. 1979, opslag Porsenna, Lars; B. Holbek & I. Piø: Fabeldyr og Sagnfolk, 1979, s. 126, Lar blir til vores nisse + *Store Lars og Lille Lars ved Oksenvad:* Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten, 1932-33 s. 330 + *Mads Lidegaard:* Hærvejen over Kongeåen 1979 s. 50 + *Nustrup:* Traps Danmark 1965 + *Prinsens Vej:* Jens Roligh ed: Bogen om Han Herred 1970 s. 40 + *Lowersten:* A. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten s. 308; Gravlund: Herredsbogen, Hing Herred; Lidegaard: Ravvejen 1988 s. 150; H.

Dehn-Nielsen: 348 oldtidsminder i Jylland 1976 s. 115; Med Arkæologen Danmark Rundt 1974 s. 350 + *Lawes sten:* Gravlund: Herredsbogen, Gøsherrederne; Schmidt: Danmarks Kæmpesten s. 359 (Lubbes Sten) + *Virgil's Æneid,* Grolier, Connecticut 1982 s. 410 (»Thus, when the swain, within a hollow rock,/Invades the bees with suffocating smoke« etc.) + *Røvere i Sindrup:* Danske Sagn IV nr. 1574 + *Hjoldelund:* Schleswig-Holstein in 150 archäologischen Funden, Neumünster 1986; Lidegaard: Ravvejen s. 255 f. + *Ravvejen fra Vestjylland til Norditalien:* E. Anati: Camonica Valley, New York 1961 s. 78 f. - teorien er omdiskuteret + *Runealfabetet og det etruskiske:* E. Moltke: Runerne i Danmark 1976 + *Laaz* (udtalt med langt a): Karl Schneider: Die germanischen Runennamen, Meisenheim 1956 s. 21 + *Laukaz:* Niels Åge Nielsen: Danske runeindskrifter 1983 s. 16 + *Løget i Norden:* Jan de Vries: Altgermanische Religionsgeschichte, Berlin 1970, bd. I s. 282; Den Ældre Edda og Eddica Minora ved Martin Larsen, 1946, bd. II s. 68, 266.
Fotos: Gunnar Iversen.

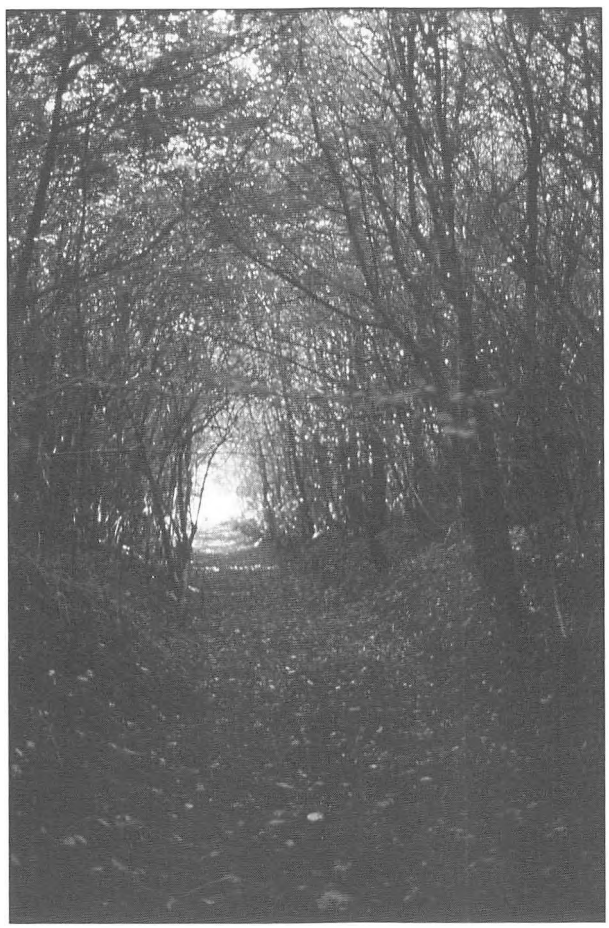

Hulvejen gennem Tingbakkerne ved Sindrup, mod Europa

En af husmandsbevægelsens pionerer i Sydthy

Af Elly Mardal, Burhøjgårdsvej 2, Boddum

Konsulent Niels Nielsen Steensgaard fødtes 28. maj 1866 i Lodbjerggård i Ettrup ved Hurup, som søn af Niels Steensgaard, der igen var søn af Niels Sørensen Steensgaard og hustru Zessel. (se guldbryllupssang).

N.N. Steensgaard, som han altid kaldtes, har i årenes løb nedskrevet en mængde erindringer på små lapper papir, som har givet oplysninger om tiden for 100 år siden og længere tilbage.

I 1896, på sin 30 års fødselsdag, blev N.N. Steensgaard gift med Anna, en datter af den navnkundige Ole Thøgersen. (se Årbog 1991) De nåede at fejre guldbryllup i 1946.

Ægteparret overtog N.N. Steensgaards fødegård, men flyttede efter nogle års forløb til Hurup til et lille landbrug i Søndergade (nu nedrevet).

N.N. Steensgaard kastede sig herefter over arbejdet for husmandsbevægelsen i 1908. Et par år i forvejen havde han været med til at udstykke Abildgård i Grurup sogn, sammen med præstegårdsforpagter og landstingsmand Laust Kristensen i Hurup.

Herefter var han med til at stifte husmandsforeningen. Efterhånden som der kom flere husmandsforeninger i gang blev husmands-

N. N. Steensgaard's ejendom »Granly«, Søndergade 26, Hurup - ca. 1910

N. N. Steensgaard, Hurup

kredsen i Sydthy stiftet med Steensgaard som initiativtageren.

Desuden var N.N. Steensgaard med i mere end 50 forskellige foreninger og udvalg, oftest som formand.

Det store arbejde blev da også ved mange lejligheder påskønnet bl.a. med Den Kongelige Fortjenstmedalje i sølv, Landhusholdningsudvalgets store sølvbæger, De Samvirkende Husmandsforeningers store sølvskål m.v.

Husmandssagen og fjerkræavlen, Thy Have og Plantningsforening, samt Andelssvineslagteriet i Hurup er blot enkelte af de mange ting, som hørte med til N.N. Steensgaards virke i over 50 år.

Sydthy Husmandskredsforenings 2 dages rejse 1921

I første række fra venstre til højre: Karl Hilligsø, Dover, Adolf Pedersen, Bedsted, Jens Kr. Jensen, Skaarup, N. J. Pedersen, Ydby, Niels Leegaard, Refstorp, Morten Gravesen, Heltborg, Anton Møller, Ydby, Anders Madsen, Krik, Peder Kr. Pedersen, Sønderhå, Kr. Bjerregaard, Hassing, Ib Thomsen Vinderup.

I anden række fra venstre: Niels Villadsen, Hvidbjerg, Niels Brogaard, Bedsted, Jens Buch, Vindrup, Kr. Thing, Barslev, Kr. Sørensen, Vesterlund, Kr. Kristensen, Visby, Graves P. Gravesen, Vestervig, P. Skolemester, Øsløs, Jens Kr. Jensen, Taabøl, Jens Odgaard, Hørdum, Kr. Hargaard, Jestrup, Anders Kjærgaard, Aalskov

I tredie række fra venstre: J. P. Nielsen, Floulev, J. Jensen, Vindrup, C. Thomsen, Hasselholt, Else Thomsen, do. Anna Stensgaard, Hurup, Karen Marie Pedersen, Grurup, Matilde Odgaard, Bækkelund, Maren Kansrup, Astrup, Povl Bach, Kallerup, N. P. Jensen, Helligkilde, J. Nielsen, Refsbøl, Maren Kjærgaard, Aalskov, Nanna Jensen, Aal.

I fjerde række fra venstre: Luise Deppermand, Buchvald Thomsen, Povl Thomsen, Kr. M. Thomsen, Gunnar Thomsen, Otniel Thomsen

Lidt om Lodbjerggårds historie

af N.N. Steensgaard

I 1749 fødtes Chr. Hansen i Dover. Som voksen købte han »Østergaard« i Ettrup, der dengang lå på toften mellem »Ettrupgård« og »Nørgård«. Omkring 1790 flyttede Chr. Hansen gården ud på marken til den plads, hvor den ligger i dag.

Efter 9 års forløb købte han et jordstykke kaldet »Lodbjerg« af Søren Chr. Balleby til Koustrup. Jordstykket var udmark til »Ettrupgård«, som dengang, ligesom »Steensgård« i Gettrup, hørte under »Koustrup«. Jordstykket fik matrk. nr. 10 og prisen var 480 rigsdaler.

Det blev dog først i 1819-20 han byggede »Lodbjerggård«, herefter flyttede Chr. Hansen selv derop og overdrog »Østergård« til en svigersøn.

I 1810 købtes et engskifte fra »Mardal« i Kjæstrup for 90 rigsdaler. Den tilhørte endnu gården, da jeg solgte den til Anker Andersen.

Kort efter Chr. Hansens udflytning af gården, overdrog han den til svigersønnen Niels Sørensen Steensgaard, der ejede den til 1863. For salgssummen 1.400 rigsdaler sælges gården nu videre til sønnen, min fader Niels Chr. Steensgaard.

En smal strimmel jord, udmark til »Østergård« matrk. nr. 5 b, blev i 1853 købt for 300 rigsd. Jeg overtog selv »Lodbjerggård« i 1895 for 21.000 kr. af min fader, men solgte den igen i 1905 til A. Andersen, for 27.000 kr., efter at der var bygget lade og indsat maskiner.

Senere blev gården solgt til Jens Søndergaard. Han lagde den til den ejendom, som var udstykket fra »Abildgård«. Gården solgtes herefter til Jens Krabbe.

Jorden og »Lodbjerggård« var i slægtens eje i over 100 år. Engskiftet, som oldefar købte fra »Mardal« i 1910, købte jeg igen af A. Andersen, for 600 kr. og solgte den videre i 1920 til Niels Jespersen for 1.600 kr.

Et tilbageblik »Politiske forhold«

af N.N. Steensgaard

Der gik nogle år efter 1866 uden egentlig politisk røre. Først i 1872 blev der dannet et venstreparti, og gamle Berg tog fat på at rokke folket. Når han kom til Thy, var der altid overfyldte huse. Ja, det var egentlig først efter 1884, da venstre var blevet så stort, at de ikke ville give højre en finanslov efter deres hoved. Højre havde sat sig for, at København skulle befæstes, hvilket skete mod flertallet i Folketingets vilje. »Estrup« byggede med krigsminister Bansaas hjælp, Københavns Landbefæstning, og lod slette de provisoriske finanslove.

Der var ofte valg, somme tider 2 gange årligt og det ærgrede den almindelige befolkning. Der kendtes ingen hemmelig afstemning. Gårdmænd og herremænd gik rundt til småfolk og lovede at køre med dem og ofte fik de

en punch i tilgift, men så havde de »værsgo« at stemme efter vedkommendes mening, ellers blev der ingen køretur eller arbejde. Senere var der som regel udstillet vagt ved hvert stemmebord, for at kontrollere at enhver stemte, som han skulle.

Man skulle, som nu, møde og når navnet var fundet afgive sin stemme. Derefter råbte stemmeføreren så højt, at alle kunne høre det, at nu stemmes der på dette parti. Det var svære tider for småfolk. Man havde ikke de sociale love, vi nu kender, og folk var meget afhængige af de stores nåde. Særligt var embedsmændene slemme. Jeg husker, at første gang min fader stemte venstre til sognerådet, ville præsten have kasseret vores tiende. Der skulle leveres 4 tdr. byg og fader var ærligheden selv, både med kvalitet og mål.

Der er lavet meget om siden.

Skrevet i april 1940.

Meddelelse af
Niels Sörensen Steensgaards og Hustru Zetselmarie Christensdatters
Guldbryllups fest i Ladbjerg den
17de November 1870
Mel. Vore Moders maal er Dejlig, Den har saa mild en Klang.
Hvem gange ti Aar siden, Du sad hos Smykket Brud
Saa Glad ved Brudens side, Forenede af Gud.
I Gaar Svanden Haanden. Som Glad ved Mirtis Fod.
Og lovet Troe at blive. I Ægteskabets Kaar.
Gud og Jer. haver Glæder. Med Børn i Ægtestand.
En Søn er Stedfortræder. I Eders Hjem som Mand.
Og Eders Svigerdatter. I Fred og Huslighed.
Hun alt Jer kan Erstatte. Med hendes Kjerlighed.
I ei kan sammenvandre. Til Sorgens Nordsø
Sig Ungdom har Forenet. Til Svage Aldres Aar.
Men Af vor Frelser Kjære. Er Ved sig denne Fest.
I Alterets Sakramente, Er her i Ord som Gjest.
Kjære Moder. Sanzuangen Dag henrant.
Med saa mangen Goder. en mangen Glæder Fandt.
I sammenhængende Tidsrum. Du kunde vaa Livets Vei.
Ungdom ofte Fremme. Vidst du Forsagd ei.
Den Syttende November. Vi samled ere her.
Vi Sellighedens Bageen. For sidste gang med Jer.
Som Trofast Gjennem Aaret, Dinanden Sorter har.
Gud Fader her Velsigned. I Gamle Ægtepar.
Ord ei at Sygdomslidelser. Forstyrrer Sjelens Fred
Ei mogen Frygt i Verden. Som Lignes kan dermed.
Gid sidste Jer Ord mine Lyde. Som lod fra Jesu Munde.
Min Gud i Dine Hænder. Befaler jeg min Aand.
En Skaal vi nu vil Lænme, for Brudeparret her.
Ei mere I holder Bryllup. I Dag den sidste er.
En Sk[illegible] for de Unge. Som Sadler denne Fest.
Jer F[illegible] Lykke bringer. Det ønsker hver en Gjest.
Tilegnet af Ole Andersen Sørup
Trykt af [illegible]

Guldbryllupssangen

Årets gang på Heltborg Museum

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

»Mindet lader som ingenting, er dog et lønligt kildespring«.

Med disse ord indledte borgmester Niels Kaastrup-Hansen sin tale i forbindelse med den officielle indvielse af Heltborg Museum. Dagen var skærtorsdag den 16. april 1992.

Allerede i sommeren 1991 åbnede kunstafdelingen på museet. I de tidligere klasselokaler blev ophængt malerier, tegninger og grafik af kunstnerne Jens Søndergaard og Leo Estvad. Sæsonen 1991 afsluttedes med en udstilling arrangeret af Sydthy Kunstforening. Kunstneren var S. Havsteen-Mikkelsen.

Med ophængningen af Søndergaards og Estvads værker, var et af museets hovedformål opnået, nemlig at give offentligheden - og her specielt borgere i Thy - mulighed for at se samlingerne.

Museets opgave var så, at arbejde med en udstilling, som præsenterede den store samling af landbrugsredskaber, skænket af Meta og

Borgmester N. Kaastrup-Hansen klipper snoren ved museets officielle indvielse den 16. april.
(Foto: Peter Mørk)

Gunnar Sørensen. Mange andre har også givet redskaber m.v. til museet.

Sidste vinter blev samlingen konserveret og registreret, og efterhånden som vi nåede igennem de mange genstande, kunne vi begynde at arbejde med udstillingen. Før denne kunne opbygges, blev den tidligere gymnastiksal istandsat, så den i fremtiden vil kunne bruges til forskellige udstillingsformål. I marts og april måned tog udstillingen form, og den stod færdig til museets indvielse.

Genstande kan fortælle mangt og meget, men for at give en bredere forståelse for tingenes anvendelse, lånte museet gamle fotografier på Egnshistorisk Arkiv i Hurup. Fotografierne forstørredes og indgår som illustrationer i udstillingen.

Den 16. april blev en sand festdag. Næsten 500 mennesker glædede museet ved deres tilstedeværelse. Dagen bragte også mange gode ønsker og gaver.

Eftersom museet nu rummede en landbrugsudstilling, syntes vi det ville være rimeligt at arbejde med gamle landbrugsredskaber i bogstaveligste forstand. Vi tilsåede derfor, den 16. maj, et stykke jord umiddelbart øst for museet. For hånd og med hest blev jorden bearbejdet og tilsået med byg og havre. Tillige tilsåedes 10 små forsøgsmarker med gamle kornsorter, som vi havde fået prøver af fra Landbohøjskolen. I sommerens løb fik marken hverken gødning eller blev sprøjtet.

Den 18. august høstede vi museumsmarken med selvbinder, og trods tørken og hvad deraf fulgte, synes vi ikke avlen er så dårlig. Værst gik det ud over forsøgsparcellerne, så de blev høstet med saks!!!

I sommerens løb har der også været flere særudstillinger på museet.

Den 26. maj modtog museet en gave fra Sydthy Kunstforening, og det var en gave, der både var til at se og føle på. Gaven bestod af 5 skulpturer, lavet af kunstnerne Erik Heide, Eva Sørensen, Freddy Fræk og Ole Christensen. Skulpturerne, som venligt var uddeponeret af Ny Carlsbergfondet, blev opstillet på pladsen foran museet, samt på arealerne på museets sydside.

Skulpturerne var opstillet hele sommeren, og udstillingen har fået en lykkelig udgang tillige, idet en af skulpturerne får lov at blive stående ved museet.

Den næste udstilling på museet, viste genstande af en ganske anden størrelse end skulpturerne. Det var nemlig en keramikudstilling med værker af Ian Godfrey, London og Hans Jørgen Grum, Trankjær. Udstillingen åbnede 13. juni, og er opstillet i salene med Leo Estvads malerier og tegninger. Godfrey og Grum arbejdede gennem flere år tæt sammen og Godfrey havde i længere perioder ophold i Thy. Desværre døde Ian Godfrey denne sommer, men museet er taknemmelig for at få mulighed for at udstille hans værker.

Knap en uge efter keramikudstillingens åbning, kunne museet præsentere sin næste udstilling. I den tidligere sløjdsal, som i forårets løb, var blevet renoveret, åbnede en mindeudstilling med tegneren Ellen Raadals værker. Udstillingen var arrangeret i samarbejde med hendes søn, Lars Raadal og hans familie.

Ellen Raadal døde sidste år, og museet ønskede med denne udstilling, at mindes hende og den store skat, hun efterlod sig, i form af skildringer af Thy og thyboerne gennem de sidste seks årtier. Mange besøgende har da også givet udtryk for deres store beundring af hendes værker.

Denne sæson skal afsluttes med en udstilling, som arrangeres af Sydthy Kunstforening. Udstillingen bliver i oktober måned og kunstneren er maleren Osmond Hansen.

Desuden har museet afholdt to naturvandringer i sommerens løb, nemlig ved Lundhøj og en landsbyvandring i Heltborg.

Men der er sket mange andre ting på museet i det forløbne år. Her skal blot nævnes nogle få af de andre opgaver som er blevet løst, men som samtidig også kan give et indtryk af hvordan dagligdagen forløber.

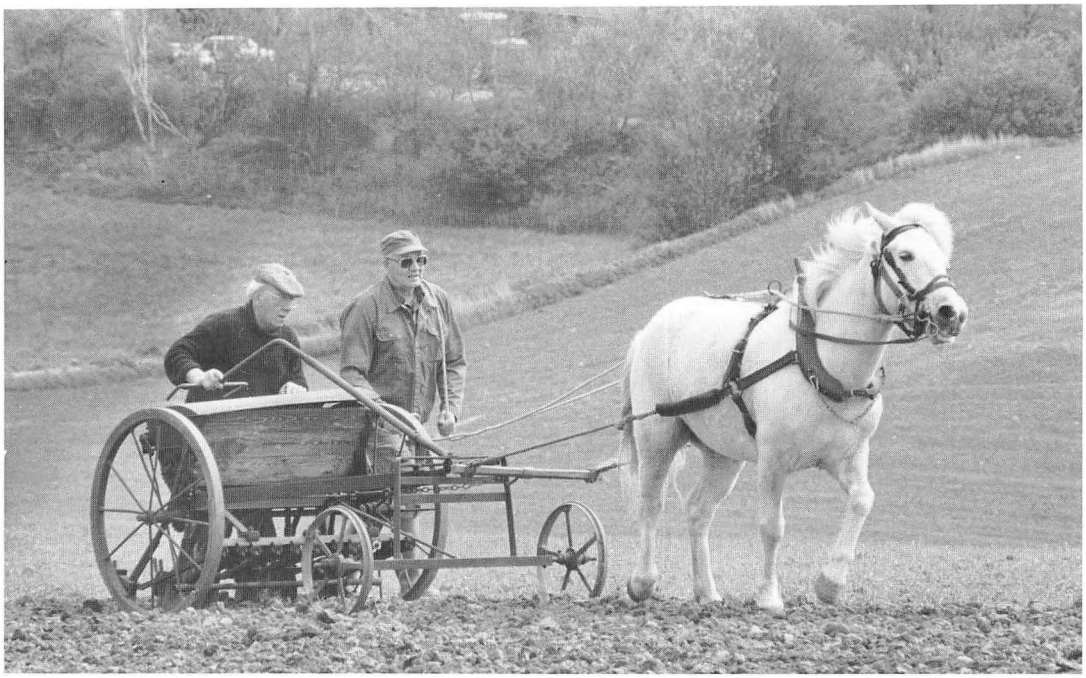

Museumsmarken tilsåes. Bag såmaskinen går Per Kirk, Dover og Tage Bak, Næstrup. (Foto: Peter Mørk)

Hvad angår kunstafdelingen, så er der blevet indrettet et magasin til de værker som pt. ikke er ophængte. I kunstsalene er lysforholdene bragt i orden, idet der er opsat blændrammer for vinduerne, så det ultraviolette lys holdes ude. Alle ophængte malerier er blevet forsynet med skilte med årstal og titel.

Det gamle lærerværelse er renoveret, så der sommeren igennem har været mulighed for at se lokal nutidskunst i rummet. 6 kunstnere, alle bosiddende i Sydthy Kommune har haft skiftende udstillinger, hvilket både publikum og museet har nydt meget. I rummet er der tillige indrettet café, så trængende har kunnet købe en kop kaffe eller te, og samtidig nyde udsigten over Limfjorden.

I det forløbne år har museet modtaget mange gaver fra personer fra nær og fjern. Alle indkomne genstande konserveres og registreres i museets system. Dette er en stor arbejdsopgave, og i årets løb er næsten 1000 genstande blevet gennemgået.

I samarbejde med Sydthy Kunstforening foretager museet en registrering af Jens Søndergaards værker. Dette register håber vi at kunne drage nytte af i forbindelse med Søndergaards 100 års dag i 1995. I samme forbindelse er der startet et samarbejde mellem mange forskellige foreninger i Sydthy, så 1995 kan blive et sandt Søndergaard-år, som vil give genlyd i hele landet.

På nuværende tidspunkt er museet ved at planlægge næste års aktiviteter, og det kan her afsløres, at der vil blive en udstilling om teglværker i Thy, samt en udstilling med værker af Jens Søndergaards datter Anelise, som var en dygtig maler.

Så skulle nogen ligge inde med genstande eller fotos om teglværker, så hører museet gerne herom.

Til foreninger, lokale beboere i kommunen, thyboere og andre som i årets løb har gæstet museet, betænkt museet med gaver, eller i øvrigt villet museets bedste, skal der lyde en

stor tak. Det har været godt at mærke, den positive modtagelse, museet har fået - tak til alle.

En gave til Heltborg Museum

Kun få dage før museets indvielse den 16. april kunne Elly Mardal bringe museet en glædelig meddelelse, nemlig at museet var blevet betænkt med et smukt standur.

Gennem korrespondance med ingeniør Chr. Østergaard, Erie i USA, var det blevet klart, at han ønskede at forære et ur til museet.

Inden ønsket kunne opfyldes døde Chr. Østergaard, den 16. marts 1992. Arvingerne ønskede imidlertid at gøre ønsket til realitet, og uret er idag udstillet på museet.

Hvorfor skal dette ur og denne mand omtales her, kan man spørge sig selv. Det er der imidlertid flere gode grunde til, som det følgende vil vise.

Ingeniør Chr. Østergaard blev født den 19. maj 1893 i Østergaard i Handrup, som søn af Marie og Poul Østergaard. Han tog studentereksamen i Viborg, og fik derefter en uddannelse som ingeniør.

I 1909 udvandrede han til USA. Her drev han en stor ingeniør- og entreprenørvirksomhed.

Barndomshjemmet blev overtaget af hans søster Anna Østergaard, som drev det til 1966.

Uret, som Chr. Østergaard har skænket til museet, stod i barndomshjemmet, og er et såkaldt dobbeltur, idet det er forsynet med to urskiver og kun et urværk. Det var således muligt at se tiden i både køkken og stue.

Uret er fremstillet af Lars Worm. Han blev født i Skjoldborg år 1783 og døde i Thorup på Mors i år 1860. Hans ure var fortrinlige og karakteristiske er de runde urskiver af træ med påmalet talkrans. Han nåede at fremstille flere hundrede ure i sin levetid.

I dag står uret fra Østergaard i Handrup, ved indgangen til landbrugsudstillingen, og symboliserer således tidens gang i mere end én forstand.

T.v. ses standuret eller dobbelturet som nu afdøde Chr. Østergaard, Erie, USA, har skænket til museet. (Foto: Peter Mørk). T. h. ses familien Østergaard i Handrup år 1904. Drengen som sidder til højre i billedet er Chr. Østergaard, og pigen med dukkevognen er hans søster Anna Østergaard

Sydthy bøger

Udkommet september 1991 til september 1992 eller indgået i Sydthy Bibliotek i samme periode.
Af Ejnar Vestergaard, Sydthy Bibliotek

Listen omfatter bøger, der handler om Sydthy eller er skrevet af forfattere fra Sydthy, medens Sydthy-forfatteres bidrag til samleværker eller tidsskriftartikler ikke er medtaget.

Ashøje Plantage - mødested i 100 år.
Redaktion Elly Mardal og Eigil T. Andersen. 1992.

Borg, Svend
Min mors slægt. Kappelgaard, Gilling, Lundtoft og Kirkegaard slægter, fra Thy og Mors. 1992.

Hansen, Gunnar
Nordvestjydske skæbner. En slægtsbog for Marie og Anton Hansen. 1991.
Anton Hansen, 1899-1986, havde et statshusmandsbrug i Hassing.

Historisk Årbog 1991 - For Thy og V.Hanherred 1991.

Hove, Peder
Himmelspor. Erindringer i luften. 1991.

Hove, Peder
Mille. Roman om faldskærmsudspringeren Emilie Sannom. 1992.

Hvidbjerg v. Aa Klitplantage 1892-1992.
Redaktion Elly Mardal og Eigil T. Andersen. 1992.

Madsen Nielsen, Knud
Verdenskrigen i Lyngby. 1991.

Mostrup vejviseren 91/91. Sydthy Kommune. 2. årgang. 1991.

Mostrup's i Sydthy Kommune 92/93. 3. årgang. 1992.

Munk Poulsen, Børge
Frikirketendenser og frikirkedannelser indenfor vækkelsen i Thy indtil begyndelsen af det 20. århundrede. Lille emnekreds ved Institut for kirkehistorie, Århus Universitet. (Fotokopieret).

Registrering af søer, moser og heder i Sydthy kommune: foreløbig rapport. Viborg amt. 1991.

Skyum Idrætsefterskole
Årsskrift 1991. 1991.

Stewart, Hamish
Bæredygtigt landbrug. 1992.

Svankjær Ungdomsskole
Svankjær glimt. December 1991. 1991.

Svankjær Ungdomsskole
Svankjær glimt. Maj 1992. 1992.

Sydthy Årbog 1991. 1991.

Thylands maler: Jens Søndergaard. Redigeret af Villy Dall. Udgivet af Fyrspillene i Sydthy i samarbejde med Heltborg Museum i anledning af museets officielle indvielse skærtorsdag d. 16. april 1992 og opførelsen af amatørskuespillet »Et billeds tid« af Kjeld Jensen. 1992.

Det Thylandske landøkonomiske Selskab 1841-1991. Redaktion Elly Mardal og Eigil T. Andersen. 1991.

Vase, Kathrine
Fra Skyum-Hørdum og Omegns Andelskasse til Andelskassen Midtthy 1917-1992. 1992.

Viborg Amtsråd
Turismen i Viborg amt. Et debatoplæg om mål, muligheder og midler i turistpolitikken. 1991.

Sydthy Kommune
Regnskab for regnskabsåret 1991. 1991.
Sydthy kommunes budget for 1992. 1991.
Lokalplan nr. 79 (Skyum). 1991.

Fra Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende Energi

Abell, Peter
Evaluering af IMEP 3000: Vindpumper i Nicaragua. 1991.

Christensen, Peter
Erfaringer fra etablering af 3 kraftvarmeværker: 2. delrapport i projekt Dimensionerings- og installationsvejledning for mindre kraftvarmeanlæg. 1991. (Skærbæk, Møn, Tim).

Hinge, Jørgen
Opsamling af biogas fra lagertanke ved hjælp af specielt udviklet soft-top. 1991.

Saxe, Henrik
Optimal lavteknologisk spildevandsrensning - danske landsbyer. 1990.

Skitseprojektering af små gasmotordrevne kraftvarmeværker i Nørager Fjernvarmeværk 285 kE elkraftvarmeunit, Brandbjerg højskole 22 kW elkraftvarmeunit. 1989.

Sørensen, Klaus
Demonstrationsmølle i Polen: rapportering af projektet. 1991.

Wesenberg, Carsten
Sol til gulvvarme på adressen Nihøjevej 38, Øster Hornum, 9330 Støvring. 1990.

Hoffmann, Andreas
Die sozialhistorische Entwicklung des Aggertange seit 1800. 1992.

Magisterafhandling til Westfälischen Wilhelms-Universität zu Müster.

To plantager i Sydthy fyldte 100 år

af Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, Vestervig

Hvidbjerg klitplantage

En dejlig juni dag, lørdag den 27., fejrede klitplantagen ved Svankjær sit hundredårs jubilæum med deltagelse af omkring 250 personer fra omegnen. Festen var tilrettelagt af Svankjær og omegns beboerforening, Svankjær Ungdomsskole, Egnshistorisk forening for Sydthy samt klitplantagens folk. Hjemmeværnet sørgede for trafikkens afvikling og Svankjær Sav- og Musikværk for de musikalske indslag. Svankjær koret underholdt med danske sange.

Efter velkomstkaffe og taler drog man til skovs, hvor klitplantagen havde arrangeret demonstrationer med moderne skovmaskiner: Nordjyllands skovmaskinstation var mødt frem med skovningsmaskine og udkørselsudstyr, entreprenør Johannes Møller, Tvorup, ryddede et areal for hugstaffald til skovflis til Vestervig og Hurup fjernvarmeværker og en af plantagens traktorer demonstrerede pløjning med specialplov i uvejsomt terræn. Der var også nostalgiske indslag, som viste arbejdet, som det foregik tidligere: oparbejdning af

Arne Eskesen, Fanø, afslører stenen. T.v. ses kontorchef Per Hansen, Skov- og Naturstyrelsen. T.h. Lise Frederiksen, datter af Ida og Anton Frederiksen, Hvidbjerg. (Foto: Peter G. Mørk)

Stående fra venstre: Ester Jensen, Stenbjerg, August Madsen, Uggerby, Ejvind Christensen, Nystrup
Siddende fra venstre: Inger Bech, Svankjær, f.h.v. plantør C. U. Sand, Tværsted, Arne Eskesen, Fanø.
(Foto: Lise Frederiksen)

4 skovarbejdere »bytter en løvn«
Fra venstre: Troels Madsen, Poul Hansen, Jens Jørgen Gramstrup og Finn Kobberø
(Foto: Lise Frederiksen)

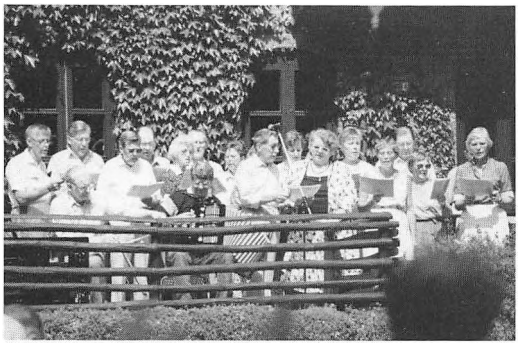

Svankjær Koret i udfoldelse
(Foto: Lise Frederiksen)

Haven ved den gamle plantørbolig var en dejlig ramme om festen. (Foto: Lise Frederiksen)

Skovarb. Finn Larsen, demonstrerer oparbejdning af klippet brænde. T.v. Gunnar Thorstensen, Skive.
(Foto: Lise Frederiksen)

Prikling med »Drewsens priklebræt«
Stående John Skovsted. Siddende Finn Kobberø.
(Foto: Lise Frederiksen)

klippet brænde, prikling i den gamle, nu nedlagte planteskole med Drewsens priklebræt, skovning af bøg med skovsav og motorsav. Under de gamle bøge, spillede Edvin Nørgaard »I skovens dybe stille ro« på sin fukssvans. Arne Eskesen, søn af den første plantør i Hvidbjerg plantage, afslørede en mindesten ved indfaldsvejen til boligen og samme sted plantede borgmester Kaastrup Hansen et egetræ til minde om dagen.

Egnshistorisk Forening og klitplantagen havde arrangeret en stor udstilling i maskinhuset med fotos, arkivmaterialer, gamle redskaber, hjortegevirer m.m. Foreningen stod også bag udgivelsen af en jubilæumsbog, der skildrer arbejdet med opbygningen af plantagen.

Dagen sluttede, hvor den begyndte, i den store have til den gamle plantørbolig, hvor Svankjær beboerforening stod for serveringen af grillstegt rådyr med tilbehør. Her deltog ca. 150 mennesker. En festlig afslutning på en dejlig dag.

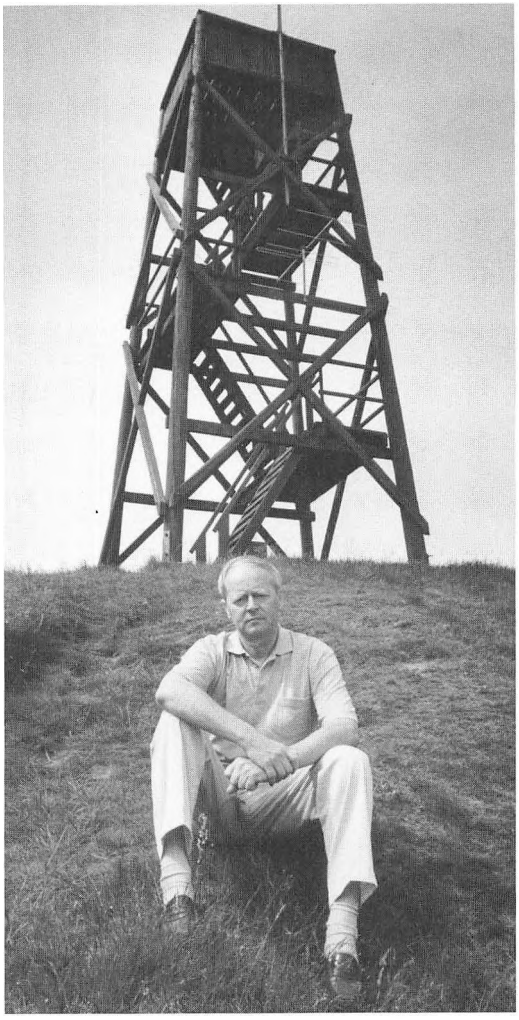

Formanden for Ashøje Plantage, grosserer Jens Chr. Dissing. (Foto: Klaus Madsen)

Ashøje plantage

fejrede fra fredag den 19. til søndag den 21. juni 1992, at plantagen havde rundet de 100 år. Plantagen er anlagt af Niels Andersen Lodahl og blev påbegyndt omkring 1883. Siden er plantningerne fulgt op og løvtræ har afløst de oprindelige nåletræer, således at plantagen i jubilæumsåret præsenterer sig smukt som en rigtig løvtræ-lystskov til stor glæde for fugle og mennesker.

Elly Mardal afslører mindestenen på Ashøje Plantage. (Foto: Egon Hummelshøj)

Dagene blev fejret med mange af de aktiviteter, der i årenes løb har fundet sted på dette Sydthys samlingspunkt: taler og sang, skuespil, ringridning, gymnastik opvisning, madkurvefest og dans.

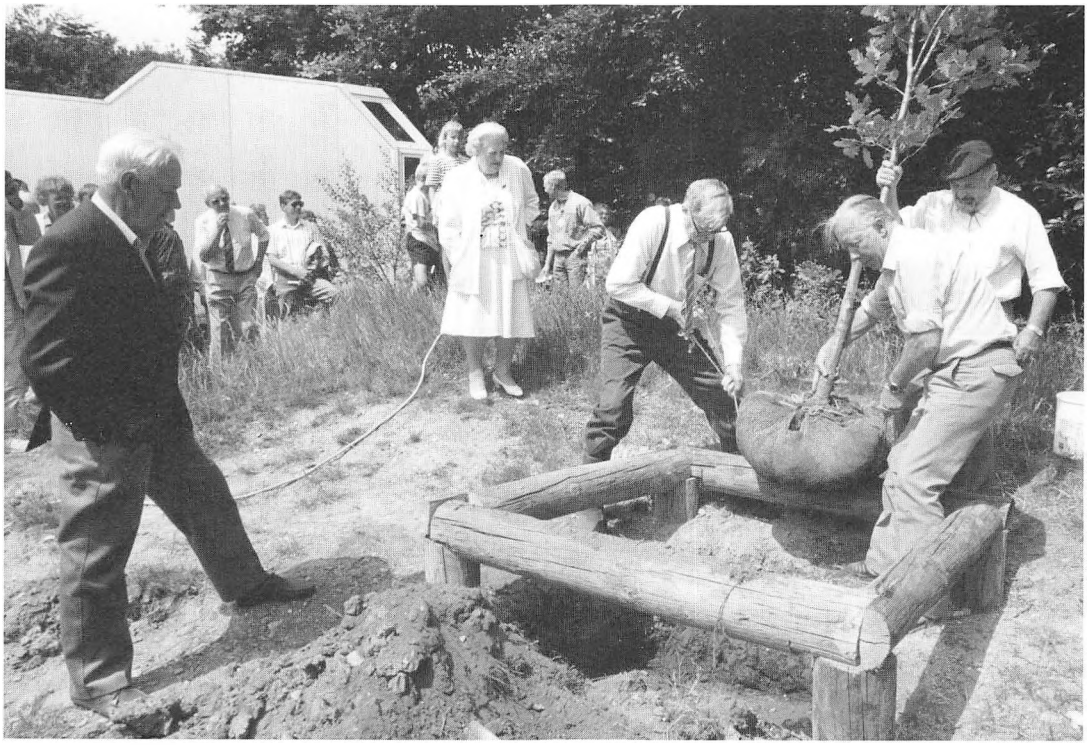

Andreas og Hasse Lodahl planter et egetræ, assisteret af Eigil Andersen. T.v. Emma Lodahl. (Foto: Klaus Madsen)

En smuk sten fra egnen blev afsløret af Elly Mardal, formand for Egnshistorisk forening for Sydthy, til minde om jubilæet. Andreas og Johannes Lodahl plantede en eg på pladsen, hvor pavillionen i mange år var rammen for mange Ashøje-fester. Bestyrelsen for plantagen havde sørget for udgivelsen af et festskrift.

Formanden for bestyrelsen for Ashøje plantage, Jens Chr. Dissing, Heltborg, udtrykte taknemmelighed for den indsats, støtteforeningen for plantagen havde ydet siden dens stiftelse i 1981. Man kan indmelde sig i støtteforeningen ved henvendelse til Peter Dahlgaard Jepsen eller Hans Jørgen Hummelshøj, som begge er medlemmer af bestyrelsen.

Hvidbjerg v. Aa
Klitplantage
1892 - 1992

Ved en meget beklagelig fejltagelse er nogle sponsorer, der har ønsket at støtte udgivelsen af et jubilæumsskrift for Hvidbjerg plantage, gledet ud.
Vi bringer her navnene på disse firmaer og takker for tilskuddet!

DEN DANSKE BANK
Hurup Afdeling

Knud Knudsen
VOGNMAND
Hedegårdsvej 53, Svankjær, 7755 Bedsted
Telefon 97 94 83 00

Morup Mølle Smedie
v/Holger Christensen
Morup Møllevej 120 . 7755 Bedsted
Telefon 97 94 80 33

Tophus
Elementer for køkken-, garderobe- og badeværelsesmiljøer
INVENTAR

Reserveret

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Af Elly Mardal og Tage Thure

Det er ikke de store forandringer, der er sket i årets løb. Desværre er de, for 2 år siden lovede, lokaler i Sydthy Kommunekontor endnu ikke stillet til rådighed for Arkivets brugere. Efterhånden kniber det tillige med plads til de mange arkivalier, der heldigvis strømmer ind.

Efter 20 års forløb, er Arkivet blevet kendt som en fast institution. I bevidstheden, at bevare de uerstattelige værdier, der har historisk interesse for eftertiden.

Vi håber dog, at der er lysere tider på vej i det kommende år for Arkivet til glæde for dets mange brugere.

Mange forskellige protokoller, samt lidt fra besættelsestiden, og mange billeder og fotoalbum er indleveret. Det er yderligere blevet til en del interviews, der er indtalt på kassettebånd, og en del videofilm er indgået i Arkivets samlinger, bl.a. kopier af de 16-18 timers smalfilmoptagelser fra indsamlingen af »Projekt gl. film fra Sydthy«, i samarbejde med Videoskolen i Viborg, Sydthy Kommune og Viborg Amt.

Arkivet modtager fortsat gerne alt, hvad der har historisk værdi.

Aftenturen til Koldby

Deltagerne i aftenturen samledes ved Hørdum kirke, hvor pastor Anders Tange orienterede og fortalte om kirken, som er blevet kaldt »De fire evangelisters kirke«.

Ved Nationalmuseets undersøgelser i 1955 blev det konstateret, at kor og apsis er de ældste dele. Under kirkens gulv fandtes rester af en træbygning, som havde fungeret som midlertidig kirkeskib, indtil et romansk kvaderstensskib blev bygget. Det oprindelige tårn var forlængst forsvundet, men det nuværende særprægede tårn, er opført i 1955.

Ved udgravningen til det nye tårn fandt man, som tærskelsten til en sengotisk trappedør, en sten på hvis underside var indristet en mytologisk fremstilling af Thors fiskeri efter Midgårdsormen. Thorsstenen står nu i våbenhuset. På det murede alterbord, står et mo-

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Aftentur til Koldby

mandag den 10. august 1992 kl. 19.00

Mødested: Hørdum Kirke.

Orientering ved pastor Tange.

Derefter fortsættes om til Martha og Elgaard Jensen, Borgergade 30. Her skal vi se deres fine have og antikvitetssamling. Hugo Krogsgaard vil fortælle os om Koldby's udvikling, og Vagner Skaarup, om arbejdet med Koldby, Hørdum og Skyums sognehistorie.

Musikunderholdning v/Herdis, Johannes og Alfred Alstrup.

I tilfælde af regnvejr, sluttes i stedet i Aktivitetshuset.
Medbring selv kaffe, brød, stole og borde.
Alle er velkomne! - Vel mødt!

Bestyrelsen

Hørdum Kirke. (Tegning Peter Bolt Larsen)

derne, glat kors og to høje malmstager (ifølge indskrift skænket i 1650). Granitdøbefonten har på oversiden indristet 4 kors.

Prædikestolen med hjørnesøjler og portalfelter i renæssance er fra 1625.

Ligeså fortalte Anders Tange, at stedet muligvis i middelalderen, har været et kult og offersted.

Med tankerne langt tilbage i tiden, fortsatte de 75 deltagere til Martha og Elgaard Jensen's dejlige hjem og meget fine have, og antikke samling, her blev vi alle budt velkommen af ægteparret.

Der blev fortalt lokalhistorie af Vagner Skaarup og Hugo Krogsgaard. Anders Tange underholdt med forskellige digte og viser, og familien Alstrup med musik og sang. En aften, der huskes for det historiske, kulturelle, den menneskeskabte skønhed og fine underholdning. E.M.

Fra Martha og Elgaards have

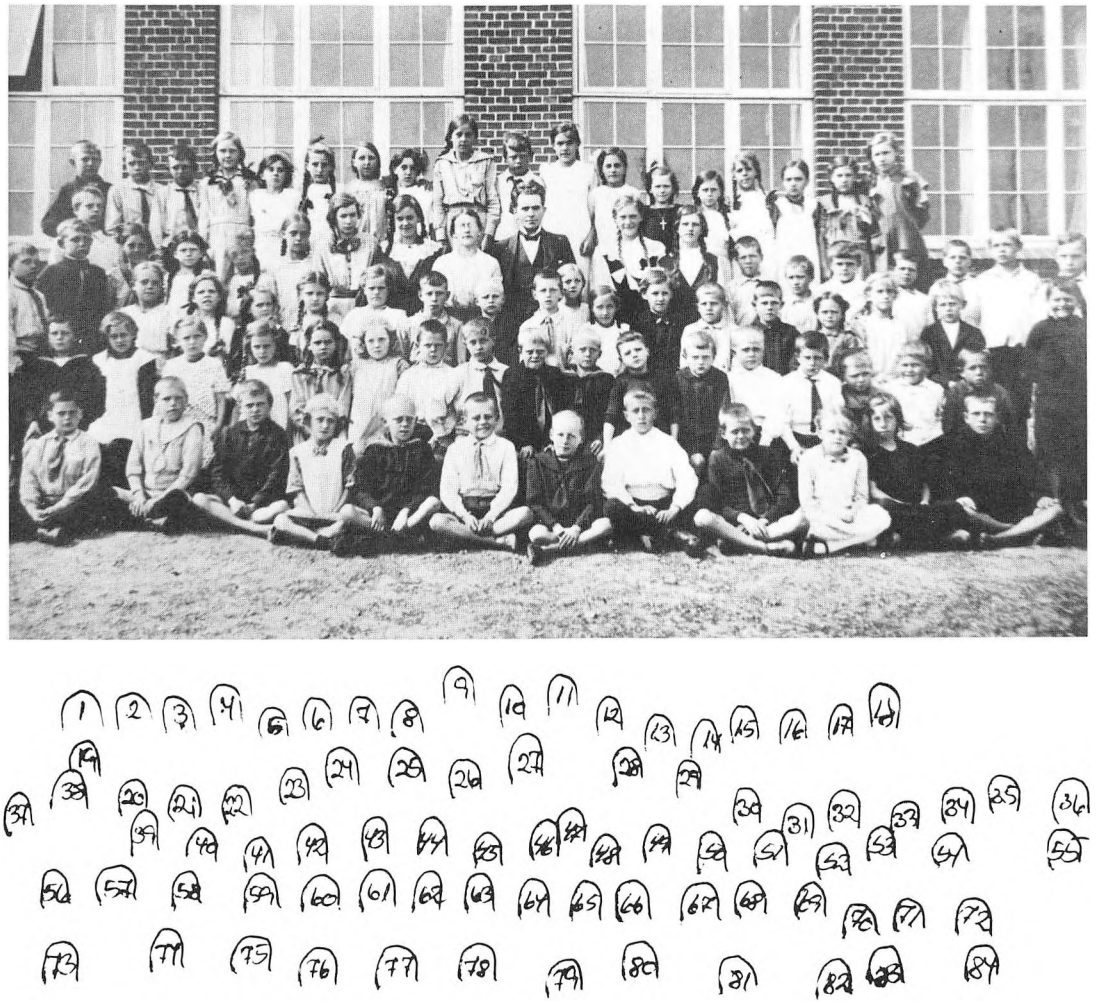

Skolebørn i Bedsted år 1917

1 Gunnar Thøgersen, 2 Børge Toustrup Madsen, 3 Helge Toustrup Madsen, 4 Karen Kristine Olsen, 5 Emmy Olsen, 6 Ida Jacobsen, 7 Sigrid Christensen, 8 Stinne Olsen, 9 Gudrun Jensen, 10 Karl Kristian Otterstrøm, 11 Rigmor Hjøllund, 12 Therese Pedersen, 13 Karen Overgaard, 14 Anna Christensen, 15 Dagmar Jensen, 16 Ingeborg Jensen, 17 Karen Magrethe Andersen, 18 Gerda Lykke, 19 Mogens Hansen, 21 Mary Overgaard, 22 Astrid Hjøllund, 23 Marie Eriksen, 24 Helga Nielsen, 25 Else Nielsen, 26 Helga Nielsen, lærerinde, 27 Ingvard Nielsen, lærer, 28 Marie Hjøllund, 29 Ellen Krabbe, 30 Hakon Krabbe, 31 Carl Nielsen, 32 Bjarne, 33 Aksel Krabbe, 34 Svend, 35 Vilhelm Hansen, 36 Lorentz Andersen, 37 Niels Hedegaard, 38 Folmer Christensen, 39 Emma Eriksen, 40 Ester Krabbe, 41 Ellen Toustrup Madsen, 42 Thea (Dorthea) Andersen, 43 Grethe Krabbe, 44 Ingvar Nielsen, 45 Erhardt Munkholm, 46 Alfred Christensen, 47 Jenny Pedersen, 48 Thora Sørensen, 49 Ragnhild Hofmeyer, 50 Evan Vester, 51 Anker Thøgersen, 52 Maren Kristiansen, 53 Anna Damsgaard, 54 Nielsen, 55 Karl Evald Pedersen, 56 Holger Vestergaard, 57 Rigmor Krogsgaard, 58 Astrid Bærre, 59 Karen Margrethe Thagaard, 61 Meta Pedersen, 62 Poul Ekman, 63 Svend Hedegaard, 64 Jens Christensen, 65 Poul Johansen, 66 Karl Bertelsen, 67 Jens Olsen, 69 Hedegaard, 70 Jacob Madsen, 72 Folmer Olsen, 74 Henry Lykke, 76 Thora Pedersen, 77 Kristian Johansen, 78 Jens Valdemar Christensen, 79 Aage Munkholm, 81 Henning Christensen, 83 Louise Olsen, 84 Marinus Olsen

Vi bringer en efterlysning

Fra et malerværksted. Nr. 2 fra venstre Jens Søndergaard

Ovenstående billede blev fundet i arkivet i Hurup uden særlig mange oplysninger, men en henvendelse til fhv. forstander for teknisk skole i Thisted, Svend Ove Bach, førte til, at vi nu véd at Jens Søndergaard gik på malerdagskole der fra 1. oktober til 1. december 1913. Naturligvis blev han meldt ud, før kurset var slut. For kurset blev betalt kr. 2,50. I marts 1914 var han igen på et kursus. Af hovedlisten for 1913-14 fremgår, at han var tilmeldt kursus i frihåndstegning, og han mødte 10 ud af 12 lektioner.

På samme måde, kan andre ligge inde med fotos, udklip, tegninger eller erindringer om Hurups nok kendteste søn, maleren Jens Søndergaard (1895-1957).

Den 4. oktober 1995 kunne Jens Søndergaard være fyldt 100 år. I den forbindelse har en række foreninger og institutioner i Sydthy sat sig for at markere denne dag på behørig vis, herunder Egnshistorisk Forening for Sydthy. Det er en fortsættelse af det samarbejde, som blev etableret forud for Heltborg Museums indvielse den 16. april. Fyrspillet »Et billeds tid«, og bogen »Thylands maler, Jens Søndergaard«, er resultatet af dette.

Vi vil gerne i kontakt med alle, der har oplysninger om Jens Søndergaard og hans familie, ligesom vi forestiller os, at der må være folk, som ejer et eller flere af Jens Søndergaards værker. Alt vil vi gerne have registreret, og noget vil vi gerne låne til udstillinger m.v. i 1995.

Henvendelse kan ske til:
Heltborg Museum, tlf. 97 95 20 77
Jytte Sunesen, tlf. 97 95 64 05 eller
Elly Mardal, tlf. 97 95 90 93

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Ved generalforsamlingen i Hørdum d. 11. november, valgtes som ny bestyrelsesmedlem, Leif Krogsgaard i stedet for Lisbeth Jensen, der som suppleant midlertidig havde deltaget i bestyrelsesarbejdet i stedet for afdøde Uffe Larsen. Lisbeth Jensen overtog i stedet en revisorpost. Efter generalforsamlingen vistes Sparekassen Thy's film »Rundt i Thy«.

Lørdag den 11. november deltog Egnshistorisk Forening i »Det Thylandske Landøkonomiske Selskab's« 150 års jubilæumsmesse i Hurup Hallen med en billedkavalkade over landbrugets historie i Sydthy. Desuden vistes non-stop videofilm fra Sydthy, i tilslutning til indsamlingen af »Projekt gl. film«.

Den 18. februar var forfatter og lærer, Jens Østergaard, Nibe, i Morup Mølle, hvor han holdt foredrag over emnet »Fiskere og jægere langs Limfjorden før og nu«, og han viste filmen af samme navn.

Næste møde i rækken, blev afholdt i Hurup d. 10. marts, med arkæolog, cand. phil. Inge Kjær Kristensen, der med et lysbilledforedrag, redegjorde for »Vikingen som handelsmand«.

Det sidste i rækken af foredrag og møder, blev holdt på Heltborg Museum, hvor vi sammen med Fyrspillene, Kunstforeningen og Museet hørte et foredrag om maleren Jens Søndergaard, holdt af Nina Dahlmann Olsen. Samtlige foredrag har været holdt i samarbejde med Sydthy Folkeuniversitet.

I anledning af »Projekt gl. film« i Sydthy indsamlingen, var der d. 29. april repremiere i Ydby, af Hans Bakgaards natur og farvefilm »Ræven fra Boddum Bæk« fra 1953.

Ved 100 års jubilæet i Hvidbjerg v. Å Klitplantage, tog mange af foreningens medlemmer imod invitationen til at være med. I samme anledning udgav foreningen, det 64 sider store jubilæumsskrift »Hvidbjerg v. Å Klitplantage 1892-1992«. En fin beskrivelse af Hvidbjerg sogn og beboere (se andetsteds). Bogen kan købes hos bestyrelsen for 60 kr.

Efter sommerferien var der tilrettelagt en vellykket aftentur til Koldby (se omtalen).

Følgende aktiviteter er planlagt:

Tirsdag d. 3. november, kl. 19.30 på Heltborg Museum, »Landbrugets teknologi 1800-1850)«. Foredrag v/museumsinspektør, Svend Nielsen, Gl. Estrup.

Tirsdag d. 24. november, kl. 19.30 på Heltborg Museum: »Studehandel i Vestjylland fra 1788«. Foredrag v/museumsinspektør, Esben Gravgaard, Holstebro.

Mandag d. 18. januar 1993, kl. 19.30 på Heltborg Museum: Foredrag v/Lotte La Cour og Gunnar Bjerre. Emnet er: »Om maleren Jens Søndergaard i Bovbjerg og Fjaltring«.

I april måned bliver der et foredrag om Teglværker. (Se dagspressen).

Kan nogen oplyse noget om disse to billeder. Muligvis fra Vestervig - Hurup

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet m.m.: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:

Elly Mardal (formand), Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Eigil T. Andersen (næstformand), Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Villiam Mortensen (sekretær), Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78.

Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10, Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 16 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Viggo Nielsen, Rosenvænget 5, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 52 20.

Boddum: Elly Mardal, Burhøjgårdvej 2, Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Egon Olesen, Ydbyvej 92, Gettrup, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 30.

Grurup: Milther B. Jensen, Grurupvej 17, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 50 96.

Helligsø: Henny Munch, Helligsøvej 44, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Anne Larsen, Landevejen 61, Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 71.

Hurup: Annelise Henriksen, Thormodsvej 31, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 05

Hjalmar Stauersbøl, Østerled 2, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 10 55.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11, Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5, Hørdum, 7755 Snedsted. Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Borgergade 30, Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 60 81

Lodbjerg: Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Skyum: Jens Tølbøll, Tingvej 2, Skyum, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 57.

Vestervig: Kirstine Vendelboe, Bubbelvej 4, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 13 03.

Ruth Visby, Klostergade 44, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Villerslev: Folmer Tybirk, Kirkebakken 4, Villerslev, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 60 27

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248, Visby, 7755 Bedsted. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67, Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54, Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78

Årbogen tilsendes alle medlemmer.
Kontingent for 1993:
70,00 kr. for enlige - 90,00 kr. for par

ISSN 0900 - 2103 . ISBN 87 88 919 08 0